

Տպագրուած է հանդուցեալ զլիաւոր բժիշկ Գեորգի
Աւետիբեան Տիգրանեանի ծախքով հայ ազգա-
մանուկներին ձրի բաժանելու համար:

4197-9257

ԳՐԱԲԱՐԻ ՀԱՄԱՌՕՏ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

№ 0

ՅՐԻՆԵՑ

Ս. ԱՐԵՂԵԱՆ

ՎԱՂԱՐՇԱԳԱՏ

Սիւսեալու Երջայ Էջմիածնի

1907

186

1329

203 11144 2 1913 10 19

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՆ

11144

11144	ՄԱՍՏՈՒՄՆԱԿ Ե ՓՐԱՆՆ. ՌՆՅ.
	ՀՊԱՐԱ
11144	11144
11144	11144

~~11144~~

11144 11144 11144 11144

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Մեր գործընկերու՛մ աշխարհաբարի ուսու՛մք պիտի իշխի անպայման՝ աշակերտի Գրգրոց մտած օրից մինչև աւարտելու Գրարարի համար տասնձին դասեր պիտի յատկացրամ լինին, այն էլ միայն բարձր գասարաններու՛մ, երբ աշակերտը բուսական հմտացած կը լինի հայոց լեզուին, սովորած կը լինի աշխարհաբարի ամբողջ քերականութիւնը և լաւ ծանօթ թէ արեւելեան և թէ արեւմտեան գրական բարբառին: Գրարարի յերականութեան նպատակն էլ, այժմ՝ ի հարկէ այլ ևս այն չէ, ինչ որ առաջ, երբ սկսեցէք ուղիք ձգել սովորել, այն էլ Ծ-րդ դարու գրարար՝ Վեդիշկի կամ Սորենացու լեզուովն: Այժմ գրարարի քերականութիւնը միայն իբրև միջոց պիտի ծառայէ մեր հին լեզուն հասկանալու համար և ապա պիտի ոգնի մեր լեզուի կազմութիւնը և պատմական զարգացումը բացարձակուն Այս երկու նպատակի համար ևս կազմուած էր մեր Վրարարի քերականութեան գասագիրքը, յայց այդ հրատարակելու փոխանակ՝ մի քանի ուսուցիչների խորհրդով՝ աւելի լաւ համարեցինք այն «Համասօս քերականութիւնը» լոյս ընծայել, որի մէջ շատանք մեր լեզուի պատմական-քերականական խնդիրները՝ պահ-

լով այդ մեր Աշխարհաբարի քերականութեան վերին
 դասընթացի մէջ գնելու համար Այս «Համառօտ քե-
 րականութեան» միջից, քանի որ գրաբարի ուսումն
 աշխարհաբարի ուսումից յետոյ պիտի գայ, դուք է
 թողնուած այն ամենը, որ ընդհանուր քերականութեանն
 է վերաբերում և յատուկ է նաև աշխարհաբարին, որ և
 աչակերան առաջուց սովորած պիտի լինի մեր «Տարրական
 քերականութիւնից» կամ «Աշխարհաբարի քերականու-
 թիւնից»: Այստեղ նոյնը կրկնելն աւելորդ ծանրաբեռնու-
 թիւն կը լինէր: Բայց դրա փոխանակ, որքան կարելի է,
 մանրամասն վերցուած են գրաբարի ձևերը՝ իսկապէս
 խոնարհուած, հոյովում, նախդիրների գործածութիւն և
 մի քանի շարահիւսական կանոններ, որոնք գրաբարին
 միայն յատուկ են կամ աշխարհաբարում հազուադէպ
 են պատահում: Քերականութեանս մէջ բերած օրինակ-
 ների հեղինակները հնչանակեցինք աւելորդ տեղ չբր-
 նելու համար, մանաւանդ որ այժմ լեզուի ընարու-
 թեան և ոչ ընտրութեան խնդիր չկայ:

Մ. Ս.

1907 Յոգոստոս 25
 Ս. Էջմիածին:

ԳՐԱԲԱՐ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

Գրաբարն այժմ կարգում են աշխար-
 հաբարի ձևով, իսկ աշխարհաբարը գրում են
 մեծ մասամբ գրաբարի ձևով:

Գրաբարի և աշխարհաբարի բառերը մեծ
 մասամբ նոյն են. սակաւաթիւ բառեր կան գը-
 րաբարում, որոնք աշխարհաբարում չեն գոր-
 ծածուած: միայն գրաբարում բառերն երբեմն
 ուրիշ իմաստով են առնուած, քան ինչ որ աշ-
 խարհաբարում. օրինակ՝ մորթիւ եւ գրաբարում
 նշանակում է մորթագերծ անել, քերթիւ եւ ապա
 երկրորդաբար՝ փողոտել: վիզը կտրել, իսկ աշ-
 խարհաբարում նոյն բառը գործ է ածուած
 միայն երկրորդ իմաստով:

Բառակազմութեան նկատմամբ գրաբարն
 և աշխարհաբարն իրարուց ասանձին տարբե-
 լութիւն չունին:

Գրաբարի էական տարբերութիւնը աշխար-
 հաբարից՝ ձևաբանութեան և շարահիւսութեան
 մէջ է:

Ձեարանութեան համար պիտի խմանայ.

ա) Շատ ձեեր գրարար և աշխարհարար բոլորովին նոյն են, օրինակ՝ գնացի, գնա, գնացէք և չն, արեանս հիմամբ և չն:

բ) Կան ձեեր, որ գրարար և աշխարհարար նոյն են՝ միայն իմաստի շրջումով, ինչպէս՝ գրնամ, գնաս, գնաց գրարարում նշանակում են տակի՝ գնում եմ, գնում ես, գնում է, և երկրորդարար՝ կը գնամ, կը գնաս, կը գնայ կամ գնամ, գնաս, գնայ:

գ) Կան ձեեր, ինչպէս և բառեր, որ գրարար և աշխարհարար նոյն են՝ միայն որչա՛հ նշափոխութեամբ, ինչպէս՝ փախեայ, փախար, փախեաւ և չն, գնացեալ, տեսեալ, լեառն աշխարհարարում լինո՞ւմ են՝ փախայ, փախար, փախաւ—գնացել, տեսել, լեաւ:

դ) Կան ձեեր, եւ, որ աշխարհարարում նոր կողմուած են ուրիշ ձեերի նմանութեամբ, որով ձեի շրջում է եղել, այսինքն գրարարի մի սովորական ձեի փոխանակել է մի ուրիշ սովորական կամ քիչ պատահող ձե, ինչպէս օրինակ՝ Անցեալ կատարեալի՝ հասի, հասեր, հաս, հասար, հասելը, հասին ձեերի տեղ անցել են ուրիշ բայերի համար սովորական Ս խոնարհման վերջուօրութիւնները և աշխարհարարում այդ բայի

Անցեալ կատարեալը բոլոր գէմքերի մէջ ունի ա ձայնաօրը՝ հասայ, հասար, հասաւ և չն Այսպէս և Հրամայականի յոգն. Չ-րդ գէմքի համար գրարարի էթ, այթ, արուք, իք վերջուօրութիւններից աշխարհարարում մնում է բոլոր բայերի համար միայն էթ վերջուօրութիւնը: Իսկ անունների յոգնակի թուի համար ընդհանրացել է կար, նեար=եր, ներ մասնիկը, որ գրարարում քիչ է պատահում:

Շարահիւսութիւնը գրարարում և աշխարհարարում մեծ մասամբ նոյն է, երկուսի հիմնական տարբերութիւնը հետեւեալն է.

ա) Կողմակի խնդիրները գրարարում սովորաբար իրենց խնդրաուից յետոյ են գրուում, մինչդեռ աշխարհարարում առաջ են ընկնում: օրինակ՝ կին մի=աշխ, մի կին: Լեառն Ձիթենեաց=Ձիթենեաց լեալ, Բարձումն ազգին Արշակունեաց=Արշակունեաց ազգի բարձումը:

բ) Մականունները գրարարում կարող են իրենց անունից յետոյ էլ գրուել և յետագաս ժամանակ սովորաբար, երբեմն և նախագաս ժամանակ, թուով և հոլովով համաձայնում են իրենց անուանը, մինչդեռ աշխարհարարում մականուններն անփոփոխ են մնում, ինչպէս՝ մեծ զօրութիւն, մեծի զօրութեան, մեծաւ զօրու-

Թեամբ ելն, կամ յետագաս՝ զօրավարն քաջ,
 զօրավարին քաջի, ի զօրավարէն քաջէ ելն, աշ-
 խարհարար լինում է՝ մեծ զօրութիւն, մեծ զօ-
 րութեան, մեծ զօրութեամբ,— քաջ զօրավարը,
 քաջ զօրավարին, քաջ զօրավարից ելն՝

Գ. Գրաբարում շատ գործածական են՝
 զ, ի (յ), ց, առ ընդ, ըստ նախդիրները՝ զա-
 նազան իմաստներով, որոնց փոխանակում են
 աշխարհարարում դանազան հօլովներ կամ ու-
 բիշ կապեր ու կապական բառեր, օրինակ՝
 ընդ ծառով = ծառի տակ՝ Զքաղաքան = քա-
 զաքի շուրջը

Բ Ա Յ

Ա Ն Ո Ր Ո Շ Դ Ե Ր Բ Ա Յ

1. Գրաբարում կայ չորս դերբայ՝ անո-
 րոշ, ապաննի, անցեալ և ենթակայականս

Անորոշ դերբայը վերջանում է ալ, ել, իլ,
 ուլ ինչպէս՝ խաղալ, գրել, ուսանիլ, հեղուլ,
 լծորդ ձայնաւորներն ուրեմն չորս են՝ ա, ե, ի,
 ու։ Մի բայ միայն՝ զոլ՝ ունի ռ լծորդ։

Ի լծորդն անորոշ դերբայի մէջ, ինչպէս աշխար-
 հարարում, սովորարար փոխում է ն լծորդի, օրինակ՝
 խօսիլ, ուսանիլ, փախչիլ ձևերի փոխանակ սովորարար
 գործ են անում՝ խօսել, ուսանել, փախչել։ Այս պատ-
 ճառով բայերն անուանելու համար պէտք է աննել Սան-
 ժանական եզանակի 1-ին դէպքը, ինչպէս՝ խօսիմ, ու-
 սանիմ, գրեմ, խաղամ։

2. Գրաբարում բայերը մեծ մասամբ նոյն
 կազմութիւնն ունին, ինչ որ աշխարհաբարում

ա, Պարզ բայեր, որոնց հիմքի վրայ անմի-
 ջապէս աւելանում է ալ, ել, իլ, ուլ, օրինակ՝
 խաղալ, գրել, բնակիլ, հեղուլ։

բ, Սուկածանց բայեր, որոնց հիմքի և
 լծորդի մէջ մտնում են ան, են, ն, չ անանց-
 ները, օրինակ՝ գոհ-ան-ամ, մերձ-են-ամ, տես-

ան-եմ, ուս-ան-իմ, փախ-ը-իմ, զարթ-ն-ում
 Վեց բայ չ միջածանցի տեղ ունին նչ, անչ, աչ
 ձևերը՝ կորնչիմ, երկնչիմ, մարտնչիմ, յարնչիմ,
 մեղանչիմ, ճանաչիմ:

գ, Բազմապատկական բայեր, ատ, ոտ, տ
 ածանցներով, ինչպէս՝ խածատեմ, կոտորատեմ,
 կոտորոտեմ, յօշոտեմ, կրճատեմ:

դ, Պատճառական բայեր, որոնք կազմուած
 են պարզ և սոսկածանց բայերի բնի վրայ աւե-
 րացած ուցան միջածանցով, որ կրկնածանց է՝
 կազմուած պատճառական ոյց և սոսկածանց ան
 մասնիկներինց, Լծորդ ձայնաւորն է, ինչպէս աշ-
 խարհարարում, միշտ ն օրինակ՝ զարմացու-
 ցանեմ = զարմացնել:

Յ, Բայերի բունը նոյն կազմութիւնն ունի,
 ինչ որ աշխարհարարում, այսինքն՝

ա, Այ աւելանում է ամ, անամ՝ վերջա-
 ցած բայերի հիմքի վրայ, ինչպէս՝ խաղ-ամ՝ զարմ-
 անամ՝ ունին բուն՝ խաղաց, զարմաց, որոնցից
 կազմուած են պատճառական բայեր՝ խաղաց-
 ուցանեմ, զարմաց-ուցանեմ:

բ, Այց աւելանում է նմ, իմ, ենամ՝ վեր-
 ջացած բայերի հիմքի վրայ, ինչպէս՝ յիշ-եմ,
 խօս-իմ, մերձ-ենամ՝ բուն ունին՝ յիշնաց, խօ-
 սնաց, մերձնաց, որոնցից կազմուած են պատ-

ճառական բայեր ձայնափոխութեամբ՝ յիշեց-
 ուցանեմ, խօսեց-ուցանեմ, մերձեց-ուցանեմ:

գ, Հիմքն իբրև բուն բանում է, ինչպէս
 աշխարհարարում, անեմ, անիմ, շիմ, նում, ում՝
 վերջացած բայերի համար, ինչպէս՝ հաս-անեմ,
 ուս-անիմ, թո-չիմ, զարթ-նում՝ պատճառական
 ունին՝ հաս-ուցանեմ, ուս-ուցանեմ, թո-ուցանեմ,
 զարթ-ուցանեմ՝ Մարտնչիմ՝ ունի՝ մարտ-ուցա-
 նեմ, երկնչիմ՝ երկուցանեմ կամ երկեցուցանեմ,
 յարնչիմ՝ կամ յաննեմ՝ յարուցանեմ, մեղան-
 չեմ՝ մեղուցանեմ, ծննդեմ՝ ծանուցանեմ:

Մի բանի բայ պատճառական ոյց ածանցի
 ց բազմայնի տեղ ունին զ կամ ո՝ ել-անեմ,
 ել-ուզանեմ (այլ և ելուցանեմ), փր-անիմ (աշխ-
 փչիլ), փր-ուզանեմ (այլ և փրուցանեմ), ընկի-
 նում, ընկի-ուզանեմ, կոբ-նչիմ (աշխ. կորչիլ),
 կոբ-ուսանեմ:

Նոտ. 1. Գրարարում պատճառական խնայող են
 ստանում բայերը, երբ անորոշ դերբայի նկատ
 են առնեմ, քան բայերը, ինչպէս՝ անեմ մասնեղ-
 մածանեմ, մատցանեմ, անեմ աշխատել-աշխատե-
 ցուցանեմ, անեմ ապ ելն ձայնպէս՝ ասմ անել-
 բերել ապ, ասմ անել-անել ապ, ասմ գը-
 բել-գրել ապ ելն Տամ բայի այս գործածութիւնը
 չառ սովորական է, ինչպէս և աշխարհարարում, իսկ
 անեմ բայն այս կիրառութեամբ քիչ է պատահում:

Օրինակ՝ Արան այս բնույթով և կենդանի զմեզ աշխատելու Արան, Տէր, վախճան զաշխարհիս անուշուր, Արատես զօրանալու, Բարի է շարժարանը, զի զԱտուած ճանաչել անէ՛լ Երբեմն առնեմ բայից յետոյ անորոշ դերբայի տեղ զրուսմ է երկրորդական խօսք զի շողիսցով կապուած. օրինակ՝ Արարից զի յարգարութիւնս իմ զնայցէք (— զնայցոցից)։ Արարից զնուսա. զի եկեացեն և երկիր պաղցեն առաջի ոտից քոց։ Ես արարից զի լազցես։

Ծան. 2. Աշխարհարարի պատճառական բայերը ծագում են զարարի պատճառական ձևերից հնչափութեամբ, այն է՝ պատճառական ուց օժանդի ու ձայնաօրը և ան սոսկ միջածանցի ա ձայնաօրը սրում են. ինչպէս բառացանել, հասոցանել զառնում են թացնել, հասցնել Ազ, եաց բների և ոյց օժանդի երկու ջ զարգաձայնները՝ ձայնաօրների սղուելով՝ իրար մօտ են ընկնում և զրանցից երկրորդ ջ տասն ես զօրս է ընկնում. ինչպէս՝ զարմացացանել, բնակեցուցանել զառնում են՝ զարմացցնել, բնակեցցնել և ապա զարմացնել, բնակեցնել։ Նոյն ձևով անպուշանել, լլուլուանել, կացուցանել, կեցուցանել, զարձուցանել զառնում են՝ անցնել, լցնել, կացնել, կեցնել, զարձնել։ Աշխարհարարի առանց սղուելու. պատճառական բայերը՝ մատուցանել, ուսուցանել, զեկուցանել են. առնում են զարարից—Այսպէս և տեսանել, ելանել, մասնել են, զառնում են՝ տեսնել, ելնել, մասնել։

3. Բայերի ձևերի և նրանց լծորդների մէջ յաճախ փոխանցում է լինում, այնպէս որ մի և նոյն բայը երբեմն մի քանի ձևով է կազմւում։

Առանձին ուշադրութիւն պիտի դարձնել հետեւեալ փոխանցումների վրայ.

1. Եմ, իմ, ինչպէս՝ բնակեմ, բնակիմ, ապստամբեմ, ապստամբիմ, ծաղկեմ, ծաղկիմ, պատահեմ, պատահիմ, փաղեմ, փաղիմ, պակասեմ, պակասիմ, պարսպեմ, պարսպիմ ևն։

2. Եմ, եամ, ամ, իմ, ինչպէս՝ ատեմ, ատեամ, խնայեմ, խնայեամ, անխայեմ, անխայեամ, փրփրեմ, փրփրիմ, փրփրամ, փրփրեամ, լողամ, լողիմ, ձփիմ, ձփամ, սրծեմ, սրծամ, տեղեմ, տեղամ, տեղեամ, նոյնպէս՝ քարոզեալ, արձակեալ, խզեալ, անեալ, ծնանեալ փոխանակ՝ քարոզել, արձակել խզել, տեսել, ծնանել ձևերի։

3. Ամ, եմ, ինչպէս՝ կատում, կասեմ, առաւելում, առաւելեմ, յաւելում, յաւելեմ, կիզում, կիզեմ, յնում, յնեմ, քերծում, քերծեմ, յառում, յառեմ (յառիմ), կարկատում, կարկատեմ, հինում (հնում), հինեմ, արձակեմ, արձակում, կրծեմ, կրծում ևն (Տես Երբեմնում՝ 8)։ Նոյն ձևով արզելու, զենուլ, հեղուլ, զեզուլ, ցելուլ, լիզուլ, լիսուլ, թողուլ ևն, ինչպէս և զարթնուլ, թանուլ, զբանուլ, փախնուլ ևն, աշխարհարար անին՝ արզելել, զենել, հեղել, զեզել, ցելել, լիզել, լիսել, թողել (աւելի՝ թողնել), զարթնել, թանել, զբանել, փախնել ևն։

4. Ամ, անամ, ինչպէս՝ անձկամ, անձկանամ, ցանկամ, ցանկանամ, զղչամ, զղչանամ, մուրամ, մուրանամ, խորտամ, խորտանամ, ծուլամ, ծուլանամ, յոխորտամ, յոխորտանամ, սողամ, սողանամ, այլ և սողիմ, ստկամ, ստկանամ, տե՛նամ, տե՛նանամ, փութամ,

փութանամ. քինամ, քինանամ. երթամ, երթանամ
Այսպէս և մերկեմ, մերկանամ. մարթեմ, մարթանամ

5. Իմ, եմամ,—եմ, եմամ, ինչպէս՝ արբիմ, արբենամ. մերձիմ, մերձենամ. մօտիմ, մօտենամ. թշնամիմ, թշնամենամ, այլ և թշնամանամ. պարծիմ, պարծենամ. յագիմ, յագենամ,—յամիմ, յամենամ

6. Եմ, անեմ,—իմ, անիմ, ինչպէս՝ տարածեմ, տարածանեմ. ներկեմ, ներկանեմ. գանգեմ, զանգանեմ. մերկեմ, մերկանեմ. զատեմ, զատանեմ. լքեմ, լքանեմ. բեկեմ, բեկանեմ,—ծիւրիմ, ծիւրանիմ ելն. նոյն ձևով ստեղծանեմ, լուծանեմ, սպանանեմ, ծնանիմ, սկսանիմ ելն. աշխարհարար ունին՝ ստեղծել, լուծել, սպանել, ծնել, սկսել

7. Աւ, անեմ,—ււմ, անիմ, ինչպէս՝ հանում, հանանեմ. հեղձում, հեղձանեմ (այլ և հեղձուցանեմ), զերծում, զերծանեմ,—գելում, գելանիմ. գեղում, գեղանիմ. հեղում, հեղանիմ

8. Եմ, ում, անեմ, ինչպէս՝ գերծեմ, գերծում, գերծանեմ. հերձեմ, հերձում, հերձանեմ. դիզեմ, դիզում, դիզանեմ. կիզեմ, կիզում, կիզանեմ. հարեմ, հարում, հարկանեմ. հրւսեմ, հրւսում, կրաւոր.՝ հրւսանիմ. ստեղծեմ, ստեղծում, ստեղծանեմ

9. Եմ, նում, անեմ,—իմ, նում, անիմ, ինչպէս՝ թքեմ, թքում, թքանեմ. եղծեմ, եղծում, եղծանեմ,—հեղձիմ, հեղձում, հեղձանիմ. գերծիմ, գերծում, գերծանիմ

10. Նում, անեմ,—նում, անիմ, ինչպէս՝ կնում, կնանեմ,—գրօնում, գրօնանիմ (այլ և՝ գրօսանում).

հեծնում, հեծանիմ. ջննում, ջննանիմ. սկսնում, սկսանիմ. սփածնում, սփածանիմ

11. Իմ, նում,—ում, նում, ինչպէս՝ զրազիմ, զրազնում. զգածիմ, զգածնում,—կալում, կալնում

12. Ձիմ, նում, ինչպէս՝ փախչիմ, փախչում. զարթչիմ, զարթչում. զատչիմ, զատնում. ուռչիմ, ուռնում (ուռնում). թռչիմ, թռնում. հարթչիմ, հարթչում (—աչիւ. խրաչել, խրտնել), ցաւչիմ, ցաւնում. օտայիմ, օտայնում. սյաչիմ, սյանում. մատչիմ, մատնում. խափչիմ, խափչում. թագչիմ, թագնում. հանգչիմ, հանգնում. պակչիմ, պակնում. սառչիմ կամ՝ սառնչիմ, սառնում

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի Դ Ե Բ Բ Ա Յ

5. Ապառնի դերբայի վերջուորութիւնն է ոց, որ աւելանում է անորոշ դերբայի վրայ. ի լծորդն այս գէտքում գառնում է ն, իսկ ու լծորդը ձայնափոխութեամբ դուրս է ընկնում. ինչպէս՝ գրեի, գրելոց. խօսիի, խօսելի, խօսելոց. հեղուի, հեղլոց. զննուի, զննլոց = աչիս. գրելու, խօսելու, հեղելու, զննելու

Գրաբարում ապառնի դերբայը սակաւ անգամ միայն իբրև մականուն է գործածւում. սովորաբար զրում է եմ բայի վրայ և կազմում բաղադրեայ մամանակներ՝ ինչպէս՝ գրելոց եմ = գրելու եմ. կրքնն անանցողական բայերի ապառնի դերբայը իբրև գոյական էլ է բանում, ինչպէս՝ լուսիք և լինելոցք = եղածները և լինելիքները. Ձգալոցնս պատմեցք = գալիքները պատմէ:

Ման. 2. Անեմ, աեիմ և մի բանի պարզ եմ, իմ վերջացած բայերի համար ենթակ. դերբայ կազմուած է և բնից, ինչպէ՛ս՝ տեսանող, տեսող. հասանող, հատող. հարկանող, հարող. ուսանող, ուսող. սպանանող, սպանող. ծնանող, ծնող. գտանող, գտող. սանդածող, օժող. զգեցուցանող, զգեցուցող. դարձուցանող, դարձուցող.— կամեցող, պահեցող, էլիեցող, երկեցող, ասեցող: Իսկ որսայ, յուսայ, մտբայ, հողայ ունին և որսող, յուսող, մտբող, հողող, որմբ սովորաբար իրրե անուն են գործ ածուած:

Ման. 3. Ենթակաշական դերբայի իմաստն արտայայտուած է նաև՝

1. Իչ ամանցով կազմուած բայական ամականներով, ինչպէ՛ս՝ աուիչ, աաարիչ, փառաւորիչ:

2. Անորոչ դերբայից ի, յոգնակի իմ, ամանցով կազմուած բայական ամականներով. օրինակ՝ սիրելի, ասնելի, լսելի, տանդամնելի, գործելի, կրելի, երևելի, ծորելի, ծնանելի, բերելի կէն. նշանակուած են իմէ՛ւ ինչ որ արձանի է սիրելու, սիրուելու կամ՝ ինչ որ պէտք է սիրել կէն, և իմէ՛ւ սիրող, անող, լսող, տանդամնող, գործող, կրող, երևացող, ծորող, ծնող. բերող:

3. Ար յարաբերականով երկրորդական խօսք կազմելով. այս զէպքուած բայի վրայ վերջից յաճախ գրուած է ն յօղը. Օրինակ՝ փեսանակ ասելու՝ գրեց տեսանողն, ասողն, պատմողն ասուած է՝ որ տեսանէ, գրեց, որ ասէն, որ պատմէն:

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ

Ց. Բայերն ունին երկու եզանակ.

ա, Սահմանակաւն, որ ունի հինգ պարզ ժամանակ՝ ներկայ, անցեալ անկատար, անցեալ կատարեալ, առաջին ապառնի կամ՝ ստորագասական ապառնի և երկրորդ ապառնի:

բ, Հրամայակաւն, որ ունի միայն եզ. և յօղն. 2-րդ գէմբ և երկը պարզ ժամանակ՝ ներկայ, առաջին ապառնի և երկրորդ ապառնի:

Ման. Սահմ. եզանակի առաջին ապառնին քերականները սովորաբար գնուած են իրրե Ասորագասակաւն կազմակ:

Գ. Բացասական ձեւերը կազմուած են սովորաբար ոչ, երբեմն չ(բ), ժակբայով: Բացասական Հրամ. ներկան կամ՝ Արգելականը միայն առանձին կազմութիւն ունի և ասանուած է մի՛ մակբայը, որը սակայն արգելական իմաստով գրուած է նաև ապառնի ժամանակներին՝ և նոյն իսկ անորոչ գեբբայի վրայ: Օրինակ՝ Մի՛ լինիցիս (—լինիս) որպէս կեղծաւորքն, Այլ՝ ես ասեմ՝ ձեզ. մի՛ լլալ հակառակ շարին:

Ոչ, մի՛ բացասականները կարող են յաճախ բայից բաժանուել ուրիշ բաներով և նոյն իսկ բայից յետոյ գրուել, օրինակ՝ Մի՛ այսուհետև ձողայցիք վասն վաշտի: Ար ոչն գործիցէ և կերիցէ մի: Եւ ամաչիքն իսկ ոչ:

10. Լծորդի ձեւերն են՝ ՍաՀմ. ներկայ, անց. անկատար և առաջին կամ Ստորագասական ապառնի, Հրամ. առաջին ապառնի և Արդելական ներկայ, ներքեւում գրուած են այս ժամանակների վերջաւորութիւնները լծորդ. ձայնաւորներէ հետ, որոնք գրուած են Անորոյ գերբայի ալ, ել, իլ, ուլ վերջերի տեղ:

11. Բնի ձեւերն են՝ ՍաՀմ. անց. կատարեալ և երկրորդ ապառնի, Հրամ. ներկայ և երկրորդ ապառնի, որոնք կազմուած են երեք տեսակ վերջաւորութիւններով, ուստի և կայ երեք խոնարհում՝ ներգործակերպ, կրաւորակերպ և խառն. վերջաւորութիւններն աւելանում են՝ անեմ, անիմ, ում, շիմ-նում՝ վերջացած բայերի հիմքի վրայ, իսկ ամ, անամ, եմ, իմ, ենամ, ուցանեմ՝ վերջացած բայերի աջ, եաց, ոյց բների վրայ, որոնց ց տառը յաջորդց, ջ տառերից առաջ դառնում է ս:

Ներքեւում գրուած են երեք խոնարհման վերջաւորութիւնները բնի ածանցների հետ, թէ ունին Դրանց հետ առնուած են սկզբից և ՍաՀմ. ներկայի ձեւերը, որոնցից կիմացուի, թէ որ բայը որ խոնարհման տակ է գնում և ինչպիսի ձևով վերջից կրկնուած են այն ձեւերը, որոնց վրայ առանձին ուշագրութիւն պիտի գարձնել:

Ա. ԼԾՈՐԴԻ ԶԵՒԵՐ

Անը գերբ. ալ	ել	իլ	ուլ
Սանմ.			
Ներկայ	ամ	իմ	ում
	աս	իս	ուս
	այ	ի	ու
	աւք	իւք	ոււք
	այք	իք	ուք
	ան	ին	ուն
Անց. անկ.	այի	էի	ուի
	այիր	էիր	ուիր
	այր	էր (իւր)	ուր
	այաք	էաք	ուաք
	այիք	էիք	ուիք
	ային	էին	ուին
(Ստ.) Ապ. Ա. այցեմ	իցեմ	իցիմ	ուցում
այցես	իցես	իցիս	ուցուս
այցէ	իցէ	իցի	ուցու
այցեմք	իցեմք	իցիմք	ուցումք
այցէք, այջիք	իցէք, իջիք	իցիք, իջիք	ուցուք
այցեն	իցեն	իցին	ուցուն
Հրամ.			
Ապառնի Ա.	այջիր	իջիր	իջիր (չունի)
	այջիք	իջիք	իջիք (չունի)
Արգ. ներկ.	ար	իր	ուր
	արք	իրք	ուք

Տ. Լ. Կոմիտաս
 Ս. Ս. Մոսկով
 Չ Ե Ի Ե Ը

Բ. Բ. Ե Ի

1. ՆԵՐՅՈՐԾԱԿԵՐԳ ԻՌՆԱՐՀՈՒՄ

2. ԿՐԱՆՈՐԱԿԵՐԳ ԻՌՆԱՐՀՈՒՄ

3. ԻՌՈՆ ԻՌՆԱՐՀՈՒՄ

Սահման. Ներկայ	ամ	իմ	ուցանեմ	ուժ անեմ
Անց. կտ	աց-ի աց-եր աց աց-աք աց-իք, աց-էք աց-ին	եց-ի եց-եր եաց եց-աք եց-իք, եց-էք եց-ին	ուց-ի ուց-եր ուց ուց-աք ուց-իք, ուց-էք ուց-ին	ի եր (հիմք) մք իք. էք ին
Ապառնի Բ.	աց-ից աս-ցես աս-ցէ աս-ցուք աս-ջիք աս-ցեն	եց-ից ես-ցես ես-ցէ ես-ցուք ես-ջիք ես-ցեն	ուց-ից ուս-ցես ուս-ցէ ուս-ցուք ուս-ջիք ուս-ցեն	ից ցես ցէ ցուք ջիք ցեն
Հրամայ. Ներկայ	ա՛ աց-էք	եա՛ եց-էք	ա՛ ուց-էք	(հիմք) է՛ք
Ապառնի Բ.	աս ջիք աս-ջիք	ես ջիք ես-ջիք	ուս ջիք ուս-ջիք	ջի՛ք ջի՛ք
Անց. դերբայ	աց-եալ	(եց)-եալ	ուց-եալ	եալ
Սահմ. Ներկ. Անց. կատ. Հրամ. Ներկ.	ամ ացի ն	իմ եցի են	ուցանեմ ուցի ն	ուժ.անեմ ի (հիմք)

անամ	եհամ	իմ	անիմ	չիմ (եռւմ)
աց-այ աց-ար աց-աւ աց-աք աց-այք, աց-արուք աց-ան	եց-այ եց-ար եց-աւ եց-աք եց-այք, եց-արուք եց-ան	եց-այ եց-ար եց-աւ եց-աք եց-այք, եց-արուք եց-ան	այ ար աւ աք այք, արուք ան	եայ եար եաւ եաք եայք, եարուք եան
աց-այց աս-ցիս աս-ցի աս-ցուք աս-ջիք աս-ցին	եց-այց ես-ցիս ես-ցի ես-ցուք ես-ջիք ես-ցին	եց-այց ես-ցիս ես-ցի ես-ցուք ես-ջիք ես-ցին	այց ցիս ցի ցուք ջիք ցին	եայց եցիս եցի եցուք եջիք եցին
աց-ի՛ր աց-այք աց-արուք	եց-ի՛ր եց-այք եց-արուք	եա՛ց եց-այք եց-արուք	ի՛ր ա՛յք արու՛ք	ի՛ր եա՛յք երու՛ք
աս-ջիք աս-ջիք աց-եալ	ես-ջիք ես-ջիք եց-եալ	ես-ջիք ես-ջիք (եց)-եալ	ջի՛ք ջի՛ք եալ	եջի՛ք եջի՛ք (ուցեալ)

անամ	եհամ	իմ	անիմ	չիմ (նոււմ)
ացայ ացիք	եցայ եցիք	եցայ եանց	այ իք	չիմ եայ իք

Գ Ի Տ Ե Լ Ի Ք

12. Լծորդի ձևերի համար.

ա, Եամ լծորդի (§ 4. 2) նա երկբարբառը, երբ շեշտը յաջորդ վանկին է անցնում, դառնում է Ե=է, ի. ինչպէս՝ ատեամ, ատեաս, ատեայ, ատեամք, ատեայք, ատեան, Ատէի, ատէիր, ատեայր, ատէաք, ատէիր, ատէին, Ատիցեմ, ատիցես, ատիցէ կըն, Մի ատեար, մի ատեայք:

բ, Եմ, իմ լծորդների Սահմ. առաջին ապառնու յոգն. 1-ին դէմքի համար պատահում է և իցուք ձևը, ինչպէս՝ խօսիցուք:

գ, Իմ լծորդի Անց. անկ. եզ. 3-րդ դէմքի իւր ձևը՝ խօսիր, ազանիր՝ քիչ է գործածուում:

դ, Ում լծորդի ոյ ձևը՝ բացի Անց. անկատարի եզ. 3-րդ դէմքից՝ պատահում է և ուրիշ դէմքերի մէջ՝ հեղոյի, հեղոյիր, հեղոյր կըն:

13. Բնի ձևերի համար.

ա, Անցեալ կատարեալի եզ. 3-րդ դէմքը, եթէ միավանկ բառ է մնում, սկզբից կարող է ստանալ է ձայնաւորը, որ բարդաձայններից առաջ դառնում է ն. օրինակ՝ օժանեմ՝ օժի, օժեր, օժ կամ էօժ: Տեսանեմ՝ տեսի, տեսեր, տես կամ տես: Եթէ բայը է կամ և ձայնա-

ւորով է սկսուում, է-ն չի գրուում, ինչպէս՝ ելանեմ՝ ելի, ելեր, ել: Իջանեմ, իջի, իջեր, էջ:

բ, Անցեալ կատարեալի եզ. 3-րդ դէմքի վերջին վանկի մէջ վերականգնում են բնի կամ հիմքի նա, ոյ երկբարբառները և է, ու ձայնաւորները, որ միւս դէմքերի մէջ ձայնափոխութեամբ դառնում են՝ ն, ու, ի, Պ (որ չի գրուում). նոյնը լինում է, երբ անց. կատարեալի 3-րդ դէմքը միավանկ է, ինչպէս և միավանկ հրամայականի մէջ. օրինակ՝ սիրեցի, սիրեցեր, սիրեաց, մատուցի, մատուցեր, մատուցց: Լուծանեմ՝ լուծի, լուծեր, լոյծ. Հրամ. լոյծ: Իջի, իջեր, էջ. Հրամ. է՛ջ: Անիծանեմ՝ անիծի, անիծեր, անիծ. Հրամ. անիծ: Մասնեմ՝ մտի, մտեր, մտտ կամ եմտա. Հրամ. մտտ: Թքանեմ՝ թքի, թքեր, թուք:

գ, Սահմ. երկրորդ ապառնի ժամանակի եզ. և յոգն. 1-ին դէմքերի և յոգն. 2-րդ դէմքի համար պատահում են նաև ցեմ, ցիմ, իցեմ, — ցեմք, ցեմք, իցեմք, — ցեք, ցեք, իցեք վերջաւորութիւնները:

դ, Հրամ. ներկայ ժամանակի յոգն. 2-րդ դէմքի համար մի քանի բայ ունին իք վերջաւորութիւնը, ինչպէս՝ մատչիմ՝ մատչիք, դարձիմ՝ զարթիք: Իսկ պարզ իմ վերջացած բայերի Հրամ. ներկայի եզ. 2-րդ դէմքը լինում է

14. ԼԾՈՐԳԻ Ժ.Ս.Մ.Ա.Ն.Ա.Կ.Ն.ԵՐ

Երբեմն նաև պարզ եմ վերջացած ներգործակերպ խոնարհուող բայերի ձևով, կամ թէ ընդ կամ հիմքի վրայ աւելանում է ի՞նչ վերջուորութիւնը. ինչպէս՝ սղարմիմ՝ սղարմենց, սղարմեան, համարիմ՝ համարենց, համարեան, համարիր, աշխատիմ՝ աշխատենց, աշխատեան, ճեպիմ՝ ճեպեն, շահիմ՝ շահեն, երևիմ՝ երևենց, երևեցիր, հեանիմ՝ հեանենց, հեանեցիր:

Ե, Երբորո՞ծակերպ խոնարհումն տակ դրնում են՝ ամ, եմ, ուցանեմ, անեմ, ում և կըրկնաձև նում-անեմ (§ 4. 9, 10) վերջացած բայերը, Վերջինը խոնարհում է ինչպէս անեմ վերջացած բայ՝ թքնում - թքանեմ՝ թքի, թքեր և ին:

զ, Կրաւորակերպ խոնարհումն տակ գնում են՝ անամ, ենամ, իմ, անիմ և կրկնաձև նում-անիմ, իմ-նում (§ 4. 9, 10) վերջացած բայերը, Վերջինները խոնարհում են ինչպէս անիմ վերջացած բայ՝ ջնանում-ջնանիմ՝ ջնայ և ին: Ե, Խառն խոնարհումն տակ գնում են՝ շիմ, նշիմ, շիմ-նում (§ 4. 12) վերջացած բայերը՝ կառչիմ, փախչիմ-փախնում, մարանչիմ, Բացի դրանցից նաև մի քանի ուրիշ բայեր՝ պշնում, ցածնում, քաղցնում (անցեալ դերբայ՝ քաղցնալ քաղցեմ բայից), շրանում:

Ս ա ն մ ա ն ա կ ա ն

Ն եր կ ա յ

աղամ	սիրեմ	խօսեմ	հեղում
աղաս	սիրես	խօսես	հեղուս
աղասի	սիրէ	խօսի	հեղուի
աղամք	սիրեմք	խօսիմք	հեղումք
աղալք	սիրէք	խօսէք	հեղուք
աղասն	սիրեն	խօսին	հեղուն

Անցեալ անկատար

աղայի	սիրէի	խօսէի	հեղուի
աղայիր	սիրէիր	խօսէիր	հեղուիր
աղայր	սիրէր	խօսէր, խօսիրք	հեղուր
աղայաք	սիրէաք	խօսէաք	հեղուաք
աղայիք	սիրէիք	խօսէիք	հեղուիք
աղային	սիրէին	խօսէին	հեղուին

Ապառնի Ա. (Ստորագաս.)

աղայցեմ	սիրցեմ	խօսցեմ	հեղուցում
աղայցես	սիրցես	խօսցես	հեղուցուս
աղայցի	սիրցի	խօսցի	հեղուցուի
աղայցեմք	սիրցեմք	խօսցիմք	հեղուցումք
աղայցէք	սիրցէք	խօսցիք	հեղուցուք
աղայցեն	սիրցեն	խօսցին	հեղուցուն

Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Արդիակառ ներկայ

մք՝ աղաք	մք՝ սիրիք	մք՝ խօսիրք	մք՝ հեղուք
մք՝ աղայք	մք՝ սիրէք	մք՝ խօսիք	մք՝ հեղուք

Ապառնի Ա.

աղայչիք	սիրիչիք	խօսիչիք	—
աղայչիք	սիրիչիք	խօսիչիք	—

Անորոշ դերբայ

աղալ	սիրել	խօսել (խօսել)	հեղուլ
------	-------	---------------	--------

Ապառնի դերբայ

աղալց	սիրելց	խօսելց	հեղուց
-------	--------	--------	--------

15. ԲՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

1. ԿԵՐՊՈՐԻԱԿԵՐՊ ԻՌՆԱՐՀՈՒՄ

Ս ա ն մ ա Գ ա Կ ա Գ

ազամ	սիրեմ	մատուցանեմ	օծանեմ	հեղում
ազացի	սիրեցի	մատուցի	օծի	հեղի
ազացիք	սիրեցիք	մատուցիք	օծիք	հեղիք
ազաց	սիրեաց	մատուց	օծ, էօծ	հեղ, հեղոյ
ազացաք	սիրեցաք	մատուցաք	օծաք	հեղաք
ազացիք, էք	սիրեցիք, էք	մատուցիք, էք	օծիք, էք	հեղիք, էք
ազացիս	սիրեցիս	մատուցիս	օծիս	հեղիս

Ապառնի Բ.

ազացից	սիրեցից	մատուցից	օծից	հեղից
ազացիս	սիրեցիս	մատուցիս	օծից	հեղից
ազացել	սիրեցել	մատուցել	օծցել	հեղցել
ազացուք	սիրեցուք	մատուցուք	օծցուք	հեղցուք
ազացիք	սիրեցիք	մատուցիք	օծիք	հեղիք
ազացիս	սիրեցիս	մատուցիս	օծցիս	հեղցիս

Հ ր ա մ ա յ ա Կ ա Գ

Ներկայ

ազա՝	սիրեա՝	մատա՝	օ՛ծ	հն՝դ
ազացէ՛ք	սիրեցէ՛ք	մատուցէ՛ք	օծէ՛ք	հեղէ՛ք

Ապառնի Բ.

ազասո՞ղի՛ք	սիրեսո՞ղի՛ք	մատասո՞ղի՛ք	օծո՞ղի՛ք	հեղո՞ղի՛ք
ազասո՞ղէ՛ք	սիրեսո՞ղի՛ք	մատասո՞ղի՛ք	օծո՞ղի՛ք	հեղո՞ղի՛ք

Անցեալ դերբայ

ազացեալ	սիրեցեալ (սիրեցալ)	մատուցեալ	օծեալ	հեղեալ
---------	-----------------------	-----------	-------	--------

ԲՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

2. ԿՐԱՒՈՐԱԿԵՐՊ ԻՌՆԱՐՀՈՒՄ

Ս ա ն մ ա Գ ա Կ ա Գ

զահանամ	մերձենամ	խօսիմ	ուսանիմ	փախչիմ
զահացայ	մերձեցայ	խօսեցայ	ուսայ	փախեցայ
զահացար	մերձեցար	խօսեցար	ուսար	փախեար
զահացաւ	մերձեցաւ	խօսեցաւ	ուսաւ	փախեաւ
զահացաք	մերձեցաք	խօսեցաք	ուսաք	փախեաք
զահացայք,	(մերձեցայք,	(խօսեցայք,	(ուսայք,	(փախեցայք,
արուք	ի-արուք	ի-արուք	ի-արուք	ի-երուք
զահացան	մերձեցան	խօսեցան	ուսան	փախեան

Ապառնի Բ.

զահացայց	մերձեցայց	խօսեցայց	ուսայց	փախեայց
զահացարս	մերձեցարս	խօսեցարս	ուսարս	փախեարս
զահացել	մերձեցել	խօսեցել	ուսել	փախեցել
զահացուք	մերձեցուք	խօսեցուք	ուսցուք	փախեցուք
զահացիք	մերձեցիք	խօսեցիք	ուսցիք	փախեցիք
զահացիս	մերձեցիս	խօսեցիս	ուսցիս	փախեցիս

Հ ր ա մ ա յ ա Կ ա Գ

Ներկայ

զահացի՛ք	մերձեցի՛ք	խօսեցի՛ք	ուսի՛ք	փախի՛ք
(զահացալ՛ք,	(մերձեցալ՛ք,	(խօսեցալ՛ք,	(ուսալ՛ք,	(փախեալ՛ք,
ի-արուք	ի-արուք	ի-արուք	ի-արուք	ի-երուք

Ապառնի Բ.

զահացի՞ք	մերձեցի՞ք	խօսեցի՞ք	ուսի՞ք	փախի՞ք
զահացի՞ք	մերձեցի՞ք	խօսեցի՞ք	ուսի՞ք	փախի՞ք

Անցեալ դերբայ

զահացեալ	մերձեցեալ	խօսեցեալ	ուսեալ	փախեցեալ
		(խօսեալ)		

Ս ա ն մ ա ն կ ա ն

Ներկայ
խաղամ
խաղաս
խաղայ
խաղաճ
խաղոյք
խաղան
Անցեալ անկատար
խաղայի
խաղայիք
խաղայր
խաղայոք
խաղայիք
խաղային
Ապառնի Ա. (Ստոր.)
խաղայցեմ
խաղայցես
խաղայցէ
խաղայցեմք
խաղայցէք, խաղայցիք
խաղայցեն

Անցեալ կատարեալ
խաղացի
խաղացիք
խաղաց
խաղացաք
խաղացիք, խաղացէք
խաղացին
Ապառնի Բ.
խաղացից
խաղասցես
խաղասցէ
խաղասցաք
խաղասցիք
խաղասցեն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Արգել. ներկայ
մի խաղար
մի խաղայք
Ապառնի Ա.
խաղայցիք
խաղայցիք

Ներկայ
խաղան
խաղացէք
Ապառնի Բ.
խաղասցիք
խաղասցիք

Պ ե բ բ ա յ ն ե բ

Անորոշ
խաղալ
Ապառնի
խաղալոց

Անցեալ
խաղացեալ

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

17. Գրաբարում՝ առանձին կրաւորական բայեր չկան ինչպէս աշխարհաբարում: այլ կայ միայն կրաւորական խոնարհում, որ կազմուած է լծորդի կամ վերջաւորութեան չընունով այսպէս, ա, Լծորդի ժամանակներում՝ և լծորդն ունեցող անցողական բայերի այս և լծորդը, (և, է ձայնաւորը վերջին վանկերի մէջ) փոխուած է և լծորդի և բայն ստանում է կրաւորական իմաստ. օրինակ՝ աղայցեմ, մերկանայցեմ, սիրեմ, սիրիցեմ, մի սիրեր, մի սիրէք, սիրել կրաւորական իմաստով լինում են՝ աղայցիմ, մերկանայցիմ, սիրիմ, սիրիցիմ, մի սիրիր, մի սիրիրք, սիրիլ, — նմանապէս և միւս գէւերբը (Անց. անկճատ. եղ. 3-րդ գէմբի մասին տես ներքեք՝ ծան. 1, ք):

ք. Բնի ժամանակներում՝ ներգործակերպ խոնարհուող անցողական բայերը խոնարհուելով կրաւորակերպ ստանում են կրաւորական իմաստ, այսպէս՝ պարզ ամ՝ վերջացածները խոնարհուած են ինչպէս անամ՝ վերջացածները, պարզ ևմ՝ ինչպէս ևմ՝ վերջացածները, իսկ անեմ՝ և պարզ ում՝ ինչպէս անևմ՝ վերջացածները: Օրինակ՝ աղացի, սիրեցի, մատուցի, օծի, հեղի կրաւոր

բական իմաստով լինում են՝ աղացայ, սիրեցայ, մատուցայ, օծայ, հեղայ,—նմանապէս և մ'ւս գէճքերն ու ժամանակները:

զ, Կան անցողական բայեր և ժամանակներ, որոնք խոնարհման այս շրջումն ևս չեն կրում: այլ անփոփոխ միևնոյն ձևով մնալով գործ են ածոււմ հասարակ իմաստով (= ընդ-հանուր իմաստով), այսինքն թէ իբրև անցողական և թէ իբրև անանցողական. մտքից և կիրառութիւնից միայն պիտի հասկացուի դրանց ներգործական կամ կրաւորական լինելը: Օրինակ՝ սկսանիմ, զողանամ, հեղում՝ կարող են նշանակել թէ սկսել, զողանալ, թափել եւ թէ սկսուել, զողացուել, թափուել:

Ծառ. 1. Լծորդի ժամանակների համար պէտք է իմանալ.

ա, Ամ լծորդի ժամանակները հասարակ են, բացի Սահմ. ստաջին ապանուց (Ստոր.), որի այցեմ, այցես, այցէ են. ձեր դասնում է՝ այցիմ, այցիս, այցի:

բ, Եմ լծորդի ժամանակները փոխոււմ են իմ լծորդի, օրինակ՝ ճանաչեմ, ճանաչես են. դասնում են՝ ճանաչիմ, ճանաչիս, ճանաչի են: Միայն Սահմ. անց. անկատարը հասարակ ձևով է մնում՝ ճանաչէի, ճանաչէիր, ճանաչէր են.—ճանաչում էի, ճանաչում էիր, ճանաչում էր կամ ճանաչոււմ էի, ճանաչոււմ էիր, ճանաչոււմ էր: Այս ժամանակի եզակի 3-րդ գէճքը կարող է իւր վերջաւորութեամբ ևս կրաւորական ունենալ՝ ճանաչիւր,

ճառիւր, աաիւր, կոչիւր, գործիւր, հասանիւր, տեսանիւր:

գ, Իմ, ում լծորդների ժամանակները հասարակ իմաստ ունին: Միայն պարզ իմ վերջացած բայերից մի քանիսը, ինչպէս՝ համարիմ, խոստովանիմ, դատիմ ունին նաև ե լծորդով ձևեր՝ համարեմ, խոստովանեմ, դատեմ: Սրանց եմ լծորդով ձևերը միայն ներգործական իմաստով են գործածոււմ, իսկ իմ լծորդով ձևերը թէ ներգործական և թէ կրաւորական իմաստով: Անց. անկ. իւր ձևը միայն կրաւորական է:

Ծառ. 2. Բնի ժամանակների համար պէտք է իմանալ.

ա, Անամ, իմ, անիմ վերջացած անցողական բայերի բնի ժամանակները հասարակ իմաստ ունին. ինչպէս՝ գողացաւ, խօսեցաւ. ծնաւ—գողացաւ, խօսեց, ծնեց կամ գողացուեց, խօսուեց, ծնուեց:

բ, Ներգործակերպ խոնարհուող անցողական բայերի հրամ. երկրորդ ապանին, Սահմ. անց. կատարեալի յոյն. 1-ին գէճքը, երկրորդ ապանու յոյն. 1-ին և 2-րդ գէճքերը (ցուք, ջիք վերջաւորութեամբ) հասարակ իմաստ ունին. բայց այս վերջին գէճքերը ներգործականի մէջ ունին նաև ցեմք, ցիք վերջաւորութիւնները, որոնք ցիմք, ցիք ձևով կրաւորական են վերածոււմ:

գ Անցողական բայերի կրաւորական ձևը երբեմն գործածուելով անդրադարձ կամ փոխադարձ նշանակութեամբ՝ պահում է իւր ներգործական իմաստը, օրինակ՝ գօտի ընդ մէջ իւր սծաւ (փոխ. էսած)՝ Բամանցան (փոխ. բաժանեցին) գնանդերսս իմ յինքեանս:

դ. Պատճառական բայերի կրաւորականը բնդհանրապէս բիշ է գործածուում. նոյն իմաստով բանոււմ են, ինչպէս և աշխարհաբարում, սովորաբար համապատասխան չնգրք բայերը, օրինակ՝ Մատնու (փոխանակ՝ մատուցաւ) ի վերայ նորա պատարայ:

և, երբեմն կրաւորակերպ խոնարհուող հասարակ բայերն անցողական իմաստով ունենում են ներգործակետ ձև, ինչպէս՝ ծնանի—ծնում է, ծնուում է. Անցկատ. ունի սովորաբար ծնայց, ծնցիս, ծնցի, ծընցուք, ծնցիք, ծնցին, բայց կայ ներգործական իմաստով նաև՝ ծնցես, ծնցէ, ծնցեն: (Տես վերեր ծան. 1, 4):

Մտն. 3. Իմ լծորդն ունեցող անցողական բայերը, ինչպէս՝ խօսիմ, սկսանիմ, որովհետև թէ լծորդի և թէ բնի բոլոր ժամանակներում հասարակ իմաստ ունին, կոչուում են հասարակ բայ:

18. Գրաբարում կայ կրաւորականի համար և բաղադրեալ խոնարհում, որ գործ է ածուում աւելի հասարակ բայերի և ժամանակների համար: Բաղադրեալ կրաւորականը կազմուում է անցեալ զերրայով, որ անփոփոխ է չնուում, և լինիմ՝ բայով, որ խոնարհուում է: Օրինակ՝ մուսացեալ լինիմ, մուսացեալ լինիս, մուսացեալ լինի ելն. մուսացեալ լինէի, մուսացեալ եղէ ելն. որ նշանակում են՝ մուսացուում եմ, մուսացուում ես, մուսացուում է ելն. մուսացուում էի, մուսացուեցայ ելն:

Գիտեմ՝ բայը միայն բաղադրեալ ձևով կրաւորական ունի՝ գիտացեալ լինել:

Մտն. Բաղադրեալ կրաւորական խոնարհումը, որ յատուկ է և ուրիշ լեզուների, միջին դարերում հետադհեալ վերացուում է, որովհետև լինիմ բայով բաղադրեալ ձևը՝ մուսացեալ լինել՝ միայն կրաւորական իմաստ չունի, այլ նոյն իսկ հին գրաբարում գործ է ածուում նաև ներգործական իմաստով իբրև մուսացած լինել. ուստի մուսացեալ լինիմ նշանակուում է թէ մուսացուում եմ և թէ մուսացած եմ լինուում. մուսացած լինիմ, մուսացած կը լինիմ Այս երկգիմութեան պատճառով հասարակ ժամանակների համար, հաւանօրէն բարբառներից օգտուելով, գործածութեան մէջ են մտցնում կրաւորական խոնարհումներ, որ յատուկ չեն պատական գրաբարին Օրինակ՝ բանում, բանիմ, թանամ, թանիմ, բառանիմ, բառանիմ, լուանամ, լուանիմ, մուսանամ, մուսանիմ, ստանամ, ստացանիմ, տամ, տուիմ, լնում, լնանիմ, լնիմ, ընթեռնուում, ընթերցանիմ, արգելում, արգելանիմ ելն:

Ա Ն Կ Ա Ն Ո Ն Բ Ա Յ Ե Բ

19. Բոլոր անկանոն բայերի լծորդի ժամանակները կանոնաւորապէս այս կամ այն լծորդի ձևով են խոնարհուում. անկանոն են միայն բնի ժամանակները: Անկանոն բայերը բաժանուում են մի քանի խմբի, ներքեւում գրուած են այդ

լայերի ժամանակների համար մեծ մասամբ մի էամ մի քանի դէմքեր միայն. միւս ձևերը դրանցով զանեղը հնչու է:

20. Առաջին խումբ: Խոնարհում են իրրի շիմ'նում մերջացած բայեր:

Մեղանչեմ, մեղայ, մեղայց (մեղիցես, մեղիցէ ելն.). մեղիր, մեղիջիր, մեղուցեալ.— Խոնարհում է երբեմն և մեղանչեցի, մեղանչեցից ելն. ձևով:

Ճանաչեմ, ծանեայ, ծանեայց (ծանիցես, ծանիցէ ելն.), ծանիր, ծանիջիր, ծանուցեալ:

Անկանոնութիւնը միայն Ե-ի ծ փոխուելու մէջ է: Պատճառականն է ծանուցանեմ, որի կրատական Սամ. անց. կատարեալն ու երկրորդ ապառնին՝ ծանուցայ, ծանուցար ելն., ծանուցայց ելն. զորք են անում նաև կրատական ցանաչիմ բայի իմաստով. բայց կան նաև ծանեայց, ծանիցիս, ծանիցի, ծանիցուք, ծանիցիք, ծանիցին ձևերը կրատական իմաստով:

Եղանիմ, Սամ. անց. կատ. եղէ կամ եղեայ, եղեր, եղի. եղօք կամ եղեաք, եղէք կամ եղեայք, եղեն. Ապառնի Բ. եղէց կամ սղիցիմ, եղիցիս կամ եղիցես, եղիցի կամ եղիցէ, եղիցուք կամ եղիցիմք, եղիջիր, եղիցին կամ եղիցինս Հրամ. ներկայ եզ. չունի. յոգն. եղերսք: Ապառնի Բ. եղիջիր, եղիջիրս Անց. դերք. եղեալ:

Լինիմ, Սամ. անց. կատ. չունի. Ապառնի Բ. լիցիմ, լիցիս, լիցի, լիցուք կամ լիցիմք, լիջիք կամ լիցիք, լիցին. Հրամ: լեր, լերսք. լիջիր, լիջիրս Անց. դերք. լեալ կամ լիեալ:

Եղանիմ, լինիմ, որ մի և նոյն բայն են, պակասուոր են: Դրանց իմաստով զորք են անուամ նաև առնի, զործի կրատականները:

Սլիածանիմ, պրծանիմ, զառածիմ-զառածանիմ, ծիւրիմ-ծիւրանիմ կանոնաւոր՝ սփածայ, պրծայ, զառածայ, ծիւրեցայ ձևերի հետ ունին նաև՝ սփածեայ, պրծեայ, զառածեայ, ծիւրեայ:

Անկանիմ, կանոնաւոր ձևի հետ ունի Ապառնի Բ. նաև՝ անկեայց. իսկ յոգն. Հրամ. միայն՝ անկերսք:

Ազանիմ կանոնաւոր ձևի հետ ունի յոգն. Հրամ: նաև՝ ազերսք, Անց. դերք. ազեալ ձևի հետ և ազուցեալ:

Յանցանեմ խոնարհուում է ամբողջապէս խառն եայ խոնարհման ձևով յանցեայ, յանցեայց (յանցիցես ելն.), յանցիր, յանցերսք, յանցիջիր, յանցուցեալ:

Չանցանեմ, զառանցանեմ, ներկանեմ. կանոնաւոր զանցի, զառանցի ելն. ձևերի հետ ունին նաև զանցեայ, զանցեար ելն, զառանցեայ ելն, ներկեալ:

Յառնեմ (յարնչիմ) խոնարհւում է ամբողջապէս խառն նայ խոնարհման ձեւով՝ յարեայ, յարեայց (յարիցէ հին), յարիջիր, յարուցեալ, Հրամ. կանոնաւոր յարիր, յարեայք, յարերօք ձեերի հետ ունի և արի, արիր:

Յառում խոնարհւում է կրաւորակերպ՝ յառայ, յառայց, յառիր, ունի նաև յառեայ, յառեայց կամ յառիցեմ, յառուցեալ ձեերը: Կան և յառեմ: կրաւոր. յառիմ՝ բայերը, որ կանոնաւոր են:

Երդնում, երդուայ, երդուար և ըն. երդուայց կամ երդուիցեմ (երդուիցիմ), երդուիցես, երդուիցէ և ըն: երդուիր, երդուարնք, երդուիջիր, երդուեալ, Կայ և երդմնեմ՝ բայը, որից պատճառական երդմեցոյցանեմ:

21. Երկրորդ խումբ: Խոնարհւում են իրրև անեմ, անիմ կամ պարզ ում՝ վերջացած բայեր:

Հանեմ, հանի, հանա—Կայ կրաւորական հանանիմ՝ բայը: Իսկ հանում (հնում: հիւում՝ = հինել) ունի հասարակ իմաստով Անց. կատ. հանայ, հինայ և ըն: Հրամ: հանիր:

Ածիմ, ածի, ածա—Այս բայի ածաննեմ ձեւից կազմուած են՝ տարածանեմ—տարածեմ: Անց. կատ. տարածեցի և ըն. զառածանեմ, զա-

ռածեմ. Անց. կատ. զառածի, Ապստնի Բ. զառածից. Հրամ: զառածեան:

Բերեմ, բերի, բերս—Այսպէս խոնարհւում է և նամբերեմ, համբերի, համբերեր, համբեր և ըն,—որ սակայն ունի կանոնաւոր ձեեր՝ համբերեցի, համբերեցեր և ըն. համբերեցէ, համբերեան և ըն:

Հեղուսեմ, հեղուսի, հեղոյս:

Նսիմ, նստայ, նստար, նստաւ և ըն. նըստայց, նստցիս, նստցի և ըն. նիտա, նստարնք, նստեալ—Այս բայի սոսկածանց ձեւից կազմուած կայ զնստանիմ-զնստիմ՝ բայը. Անց. կատ. գնստայ, Չգածիմ-զգածնում, հագածիմ ունին՝ զգածայ, զգածիր, զգածեալ. հագածայ և ըն:

Գիալիմ, սովորական ձեւն է կանոնաւոր՝ գիպեցայ, գիպեցար, գիպեցաւ և ըն. գիպեցայց, գիպեցցիս, գիպեցցի և ըն. բայց Անց. կատ. ունի և ղիպայ ձեւը:

Առնում, առի, առա. ենթ. դերբ. առող:

Կալում, կալնում, կանոնաւոր կալի, կալեր, կալ կամ եկալ և ըն. ձեերի հետ ունի և հետեւեալ ձեերը, որ աւելի գործածական են՝ կալայ, կալար, կալաւ. կալք, կալայք կամ կալարնք, կալան. կալայց, կալցիս, կալցի. կալցոք, կալլիք, կալցին (այլ և կալցեն), Հրմ. կալ

կամ կն, կալէք կամ կայնյք, կալարնւք, Անց-
ղերք. կալեալ.—Այսպէս խոնարհւում են և ըն-
կալում, ընկալնում բայերը. Անց. կատ. ընկա-
լայ ելն: Ապ. Բ. ընկալայց ելն. Հրամ. ընկնլ,
ընկալնյք կամ ընկալարնւք:

Կլանեմ-կլնում, կանոնաւոր Անց. կատ.
կլի, կլեր, կուլ կամ եկուլ ելն. ձեերի հետ
ունի և կրաւորակերպ՝ կլայ, կլար, կլաւ ելն:
Ապ. Բ. կլայց, կլցիս, կլցի ելն. ձեերը, որ սա-
կայն աւելի կրաւորական իմաստով են գործած-
ւում.—Այսպէս խոնարհւում է և ընկլնում.—
ընկլի, ընկլից, ընկլցես, ընկլցէ կամ ընկլայ,
ընկլայց ելն: Այս բայի ձեերի տեղ գործ են
ածւում աւելի պատճառական ընկլուզանեմ
բայի ձեերը՝ ընկլուզի, ընկլուզից, ընկլն ելն:

Հարկանեմ, հարում ունի միայն առանց
և բաղաձայնի՝ հարի, հարեր, հար կամ եհար
ելն. հարից, հարցես ելն. հար, հարէք, հարեալ:

22. Երբող խումբ: Խոնարհւում են իբրև
պարզ ամ վերջացած բայեր:

Ասեմ, ասացի, ասն. տացից, ասացես ելն:
Գիսեմ, գիտացի. Հրամ. գիտես:

Կարեմ, (—կարողանալ), կարացի, կարացեալ:
Մարքեմ, մարթացի, մարթացեալ, Մար-

թեմ բայն ունի և մարթանում ձեը, որից Անց.
կատ. մարթացայ ելն:

Մերկեմ, մերկացի, մերկացեր, մերկաց
կամ մերկեաց ելն: Հրամ. մերկես (կրաւոր-
մերկեաց), Մերկեմ բայն ունի և մերկանում
ձեը, որ ունի՝ մերկացայ, մերկացայց, մերկա-
ցիր, մերկացարնւք:

23. Զորբող խումբ: Վերջանում են պարզ
ամ ձեով, բայց ընի ձեերից մի քանիսը խոնարհ-
ւում են կրաւորակերպ, իբրև թէ վերջանային
անպմ ձեով, ներքևում տանուած են միայն
անկանոն կազմութեան ժամանակները. չլիջուած-
ները կանոնաւոր են:

Յուսամ, Սահմ. անց. կատ. յուսացայ, յու-
սացար, յուսացաւ ելն: Ապառնի Բ. յուսացայց,
յուսացիս ելն: Հրամ. յողն. յուսացարնւք:

Լողամ, Սահմ. անց. կատ. լողացայ:

Չանամ, զբամ. Սահմ. անց. կատ. կանո-
նաւոր ջանացի, զթացի ելն. ձեերի հետ ունին
և ջանացայ, զթացայ ելն: Ապ. Բ. ջանացայց,
զթացայց ելն: Հրամ. կանոնաւոր ջանն, զթն
ձեի հետ և ջանացիր, զթացիր, յողն. ջանա-
ցարնւք, զթացարնւք:

Իողամ, Սահմ. անց. կատ. դողացի ելն:

կանոնաւոր ձևի հետ և գողացոյ և չնէ Հրամս
յոցն. Գողացարձք:

Միլամ, դլամ, գոլամ, խանդամ, սուրամ,
ոռնամ, եռամ, գեռամ, սպառնամ, ցնծամ,
զգամ Սահմ. անց. կատ. ունին և ներգործա-
կերպ և կրաւորակերպ:

Որսամ, ողբամ, հոգամ, խոկամ անցողա-
կան իմաստով խոնարհուում են թէ ներգործա-
կերպ և թէ կրաւորակերպ:

Ծագ. Ան, անամ փերջացած կրկնածե բայերի
(§ 4. 4) բնի ժամանակները երբեմն կրկին ձեռք թէ
ներգործակերպ և թէ կրաւորակերպ են լինում. երբեմն
էլ ժամանակներից մէկը կամ մուր միայն այս կամ
այն ձեռք են լինում. օրինակ՝ ցանկամ, ցանկանամ,
ունի Անց. կատ. ցանկացոյ, Ապ. Բ. ցանկացոյց. Հրամ.
ցանկն կամ ցանկացիր նոյն ձեռք փութամ, փութա-
նամ, փութացայ, փութացոյց. փութն կամ փութա-
ցիր. սոսկամ, սոսկանամ, սոսկացայ, սոսկն կամ սոս-
կացիր. տեղամ, տեղանամ, տեղացայ, տեղան կամ
տեղացիր Իսկ զզգամ լինում է՝ զզցցիր, զզջն. զզջա-
նամ՝ զզջացայ, զզջացիր և չն:

24. Հինգերորդ խումբ: Խոնարհուում են
իրբև պարզ ամ, նմ՝ վերջացած բայեր:

Լուանամ, լուացայ, լուացար և չն. լուա-
ցոյց, լուացցիս և չն. ձևերի հետ ունին նաև
լուացի, լուացեր, լուաց և չն. լուացից, լուացես
և չն. Հրամ. լուան, լուացէք:

Մոռանամ, րնքանամ, իմանամ, Հրամ.
ունին կանոնաւոր մոռացիր, ընթացիր, իմացիր
ձևերի հետ և մոռան, ընթան կամ ընթաց, իման
կամ իմաց:

Ընկենում, ընկեցի, ընկեցեր, ընկեսց կամ
ընկէց (ընկեց). ընկեցար, ընկեցիք, ընկեցին.
ընկեցից, ընկեսցես, ընկեսցէ և չն. Հրամ. ըն-
կես կամ ընկեսց, ընկեցէք, ընկեսցիր: Անց.
ղերջ. ընկեցեալ:

25. Վեցերորդ խումբ: Բնի մէջ ստանում
են ց կամ ծ բաղաձայնը, որ պահուում է ա-
պառնի ժամանակների մէջ ց, ջ տառերից առաջ
և Հրամայականի մէջ:

Բանամ, քանամ, Սահմ. անց. կատ. բացի,
բացեր, բաց կամ եբաց, բացար, բացիք, բացին:
Ապ. Բ. բացից, բացցես, բացցէ, բացցուք, բաց-
ջիք, բացցեն: Հրամ. բաց, բացէք, բացջիր: Անց.
ղերջ. բացեալ, նոյնպէս՝ թացի, թացից, թաց-
ցես, թացցէ և չն. թաց, թացէք, թացեալ:

Կամ, կացի, կացեր, կաց կամ եկաց, կա-
ցար, կացիք, կացին. կացից, կացցես, կացցէ,
կացցուք, կացջիք, կացցեն: Կանց, կացէք, կաց-
ջիր, կացեալ:

Կեամ, կեցի, կեցեր, կեսց, կեցար, կեցիք,
կեցին: Կեցից, կեցցես, կեցցէք, կեցցուք, կեց-

լիք, կեցցեն: կեանց, կեցէք, կեցլիր, կեցեալ: Ապառնի Ա. (Ստոր.) կեայցեմ կամ կեցեմ, կեայցես, կեայցէ կին:

Լամ, լացի, լացեր, լաց կին: Լացից, լացցես, լայցէ կին: Լանց, լացէք, լացլիր, լացեալ: Ընթեռնում, ընթերցայ, ընթերցար, ընթերցաւ կին: Ընթերցայց, ընթերցցիս (այլ կ'ընթերցցես), ընթերցցի կին: Ընթերցիր, ընթերցեալ, ընթերցող:

Յեցում, յեցայ, յեցար, յեցաւ կին: յեցայց, յեցցիս, յեցցի կին: յեցիր, յեցեալ:

Չգեցում, զգեցայ, զգեցար, զգեցաւ կին: զգեցայց, զգեցցիս, զգեցցի կին: զգեցիր, զգեցեալ:

Լնում, լցի, լցեր, լից կամ ելից: լցար, լցիք, լցին: լցից, լցցես, լցցէ կին: Հրամ: լից, լցէք, լցլիր: Անց դերք: լցեալ, Յնթ. դերք: լցող: Խնում, խցի, խցեր, խից կամ եխից կին: խցից, խցցես, խցցէ կին: Հրամ: խից, խցէք, Անց. դերք: խցեալ:

Բառնամ, բարձի, բարձեր, բարձ կամ եբարձ: բարձար, բարձէք, բարձիր: Բարձից, բարձցես, բարձցէ կին: Բարձ, բարձէք, բարձլիր: բարձեալ, բարձող: Այսպէս խոնարհուում է համբառնամ (բարձրացնել), համբարձի, համբար-

ձից, համբարձ կին: կրաւորականը՝ համբարձայ, համբարձայց կին: նշանակում է ըարձրանալ:

Գառնամ, գարձայ, գարձար, գարձաւ կին: Գարձայց, գարձցիս, գարձցի կին: Գարձիր կամ գարձ, գարձեալ:

26. Եօթներորդ խումբ: Բնի մէջ ստանում են ը բազմայնը:

Առնեմ, բուն՝ արար: Սահմ: անց. կատարարի, արարեր, արար, արարաք, արարիք, արարին: Ապ. Բ. արարից, արասցես, արասցէ, արասցօք, արասլիք, արասցեն: Հրամ: արան, արարէք, արասլիր: Անց. դերք: արարեալ: Յնթ. դերք: արարող: կրաւորականը կանոնաւոր կազմութիւն ունի՝ արարայ, արարար կին: արարայց, արասցիս, արասցի կին: Հրամ: չունի:

Գնեմ, բուն՝ դիր Սահմ: անց. կատ. եդի, եդիր (եդեր), եդ. եդար, եդիք (եդէք), եդին: Ապ. Բ. եդից (դիցեմ), դիցես, դիցէ. դիցօք (դիցեմք), դիլիք (դիցէք), դիցեն: Հրամ: դիր, դիրք, դիլիր: Անց. դերք: եդեալ, Յնթ. դերք: դնող, եդող: կրաւորականը կանոնաւոր կազմութիւն ունի՝ եդայ, եդար, եդաւ, եդար, եդայք, եդան: Եդայց, դիցիս, դիցի, դիցօք, դիլիք, դիցին, Հրամ: եդ. չունի: յոգն. եդարօք:

Տանիմ, բուն՝ տար: Սահմ: անց. կատ.

տարայ, տարար, տարաւ, տարաք, տարայք, տարան, Ապ. Բ. տարայց, տարցիս (տարցես), տարցի (տարցէ), տարցուք, տարջիր, տարցին (տարցեն): Հրամ: տնր, տարնայք Անց. ղերք. տարեայ:

Լսեմ, բուն՝ լու, լուր: Սահմ: անց. կատ. լուայ, լուար, լուաւ, լուաք, լուայք, լուան, Ապ. Բ. լուայց, լուիցես, լուիցէ, լուիցուք, լուիջիր, լուիցեն, Հրամ: լուր, լուարնք, լուիջիր: Անց. ղերք. լուեայ, Կրաւորական ունի միայն՝ լուիցիս, լուիցի, լուիցին ձեերք. միւս ձեերի համար գործ է ածուած լուիլի լինիմ:—Լսեմ բայի կանոնաւոր ձեերը՝ լսեցի, լսեցեր ելն, լսեցից, լսեցես ելն, լսեան, լսեցէք, և պատճառական՝ լսեցուցանեմ՝ քիչ գործածական են:

Տամ, բուն՝ տու, տուր: Սահմ: անց. կատ. ետու, ետուր, ետ, տուաք, ետուք, ետուն, Ապ. Բ. տայ, տացես, տայէ, տայուք, տայիր, տացեն, Հրամ: տնր, տնք, տայիր: Անց. ղերք. տուեայ, Ծնթ. ղերք. տուող Կրաւոր. տուայ, տուար, տուաւ, տուաք, տուայք, տուան, Տուայց կամ տացիմ, տացիս, տացի. տացուք, տայիր, տացին: Միւս ձեերի համար գործ է ածուած տուեայ լինիմ:

Գամ, բուն՝ եկ: Սահմ: անց. կատ. եկի,

եկիր (եկեր), եկն, եկաք, եկիր (եկէք), եկին, Ապ. Բ. եկից, եկեացես, եկեացէ, եկեացուք, եկեսջիր, եկեացեն, Հրամ: եկ, եկայք, եկեսջիր: Անց. ղերք. եկեայ, Անորոշ ղերք. գալ, երբեմն՝ գոլ:—Այս բայի բնի ք յուեղումը մնում է միայն գաւտաական Հրամ: եկողը ձեի մէջ:

27. Ուրեւոր խումբ: Բունն ուրիշ արմատից է ածուած: Իսկապէս երկու պակասաւոր բայեր իրար լրացնում են.

Ուսեմ, բուն՝ կեր: Սահմ: անց. կատ. կերայ, կերար, կերաւ, կերաք, կերայք, կերան, կայ և քիչ գործածական՝ կերի, կերեր, եկեր, կերաք, կերէք, կերին: Ապ. Բ. կերայց (կերիցեմ), կերիցես, կերիցէ, կերիցուք, կերիջիր, կերիցեն, Հրամ: կեր, կերնայք (կերէք), կերիջիր: Անց. ղերք. կերեայ, Կրաւորականը կանոնաւոր է. չունի ապառնի 1-ին գէմք և Հրամ. գործ է ածուած բաղադրեալ ձեով՝ կերեալ լինիլ բայով: Պատճառական իմաստով գործ է ածուած կերակրեմ = ուտեցնել, կերցնել:

Երբամ, բուն՝ երթ և շող (չօք), Սահմ. անց. կատ. շողայ, շողար, շողաւ, շողաք, շողայք, շողան, Ապ. Բ. երթայց (երթիցեմ), երթիցես, երթիցէ, երթիցուք, երթիջիր, երթի-

ցենս չըամ երթ (կամ չնգ), երթնայք, երթի-
ջիր Անց. դերը. երթեալ:

Ըմպեմ, բուն՝ արը: Սանմ: անց. կատ. ար-
բի, արբեր, արբ կամ էարբ. արբաք, արբիք
(արբէք), արբին Ապ. Բ. արբից, արբցես, արբ-
ցէ. արբցուք, արբջիք, արբցենս չըամ: արբ,
արբէք, արբջիր Անց. դերը. արբեալ: Կրատարա-
կանը կանոնաւոր՝ արբայ ելն. արբայց, արբցիս
ելն չըամ: յոգն. արբարուք. եգ. չունի. գործ
է ածուած բազմագրեալ ձեւ՝ արբեալ լեր.—
Արը արմատից կազմուած է արբիմ կամ արբե-
նամ կանոնաւոր բայը, որ նշանակում է հար-
բել, արբենալ.—Ըմպեմ՝ բայի ընի ձեւերն ես
կան՝ ըմպեցի, ըմպեցից ելն. ըմպեան, ըմպեցէք,
ըմպեալ, որոնք սակայն գործածական չեն:

ՊԱԿԱՍՍԱԻՈՐ ԲԱՅԵՐ

28. Ունիմ, խոնարհուած է միայն լծորդի
ժամանակներով Սանմ: ներկ. ունիմ, ունիս, ունի
ելն Անց. անկ. ունէի, ունէիր, ունէր ելն
Ապ. Ա. ունիցիմ, ունիցիս ելն. չըամ: ունիջիր,
ունիջիք. Արգել. մի ունիր, մի ունիր. Անորոշ
դերը. ունել. Ապ. դերը. ունելոց. Ծնթ. դերը.

ունոգ. Պակասը լրանում է սովորաբար կալնում
ամբողջական բայով և ապա նայելով իմաստին՝
ըմբռնեմ, առնում, տիրեմ, իշխեմ, բռնեմ, բռնե-
հարկանեմ, պահեմ, արդելում, ինչպէս և ստա-
նամ, ժառանգեմ, բարձեալ բերեմ, կրեմ ելն.
բայերով. նոյն ձևով խոնարհուած է ընդունմ
բայը, որի պակասը լրանում է ընկալնում՝ ամ-
բողջական բայով:

Պարսիմ, Սանմ: ներկ. պարտիմ, պարտիս,
պարտի. պարտիմք, պարտիք, պարտիս Անց.
անկ. պարտէի, պարտէիր, պարտեր, պարտեաք,
պարտէիք, պարտէին Ապ. Ա. պարտիցիմ, պար-
տիցիս, պարտիցի, պարտիցիմք, պարտիցիք,
պարտիցին Անց. կատ. պարտեցայ, պարտե-
ցաւ Ապ. Բ. պարտեցայց, պարտեցի Անորոշ
դերը. պարտել Անց. դերը. պարտեցեալ: Բնի
ժամանակները քիչ են պատահում: Պակասը լրա-
նում է՝ պարտ լինիմ, պարտական լինիմ, պար-
տաւոր լինիմ, պարտաւորիմ՝ բայերով: Զգիտի
չփոթեղ պարտեմ = յարթեմ՝ բայի հետ:

Պիտի, պիտէր, պիտիցի, պիտեցաւ, պի-
տեցի, պիտեցեալ: Պակասը լրանում է՝ պար-
տիմ, պիտոյ լինիմ՝ բայերով:

Մարքի, մարթէր, մարթիցի: Պակասը լրա-
նում է՝ մարթ է, մարթանամ, մարթեմ՝ բայերով:

Իոզցես, գողցէ, գողցուք, գողջիք, գողցնն, Հրամ: գող, գողէք, Անորոշ զերը, գողէր, Պակասը լրանում է ասեմ՝ բայով, որի հետ երբեմն և կրկնաւած գործ է ածուում: Ինչպէս՝ Ասացէք ցարքայ, գողէք, Ասիցեն և գողցեն:

Իոմ, Սահմ: ներկ, գոմ, գոն, գոյ, գոնք, գոյք (գոք), գոն, Անց, անկ, գոյի, գոյիր, գոյր, գոյար, գոյիք, գոյին, Ապ, Ա. (գուցեմ, գուցես), գուցէ, (գուցեմք, գուցէք), գուցեն, Անոր, զերը, գոյ, Պակասը լրանում է եղանիմ լինիմ՝ բայերով, որոնք նշանակու պակասուոր են, և եմ, կամ՝ բայերով:

Ձիմ=ոչ գոյ, ունի միայն այս ձևը, ինչպէս և սրա գրականը՝ իք (=գոյ, կայ, է), որ քիչ է պատահում:

Եմ, Սահմ: ներկ, եմ, ես, է, եմք, էք, են, Անց, անկ, էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին: Հրամ: էր, էք կամ երնք, Ապանի իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն, Անոր, զերը, ել, Ապ, զերը, ելոց, Անց, զերը, եայ, Պակասը լրանում է լինիմ: եղանիմ կամ՝ բայերի ձևերով:— Հրամայականը գործ է ածուում միայն ողջ բառի հետ, ինչպէս՝ ողջ եր, ողջ էք, ողջ երնք=ողջ լեր, ողջ լերնք, Դերբայներն անգործածական են:

Մտմ. 1. Եմ բայը, սովորաբար չկատուած, նշանակուում է նաև զոմ, կամ, ուստի և Սահմ: ներկան և անց, անկատարն այս զէպրում աշխարհաբար թարգմանուում են կամ բայով (միւս ժամանակները լինիմ բայով): Օրինակ՝ Եւ էր անց երամակ մի: Եւ էր ի անգուսն յայնմիկ պարտէզի եթէ զիտուն ի վայրի, որ այսօր է և վազիւն ի հնոց արկանի, Ատուում այնպէս զզեցուցանէ, որչափ ես ատուել զձեզ, թերա՛նուատը, Այր մի էր (=կար) յերուսաղէմ, որոյ անուն էր (=էր) Սիմէոնէս: Այդ է՝ յազգի բում, որոյ կոչի անուն Յովնանէս: Բազում այրիք էին յաւուրս եղիխայի ի մէջ Իսրայէլի:

Այս իմաստով գործ են ածուում՝ Է որ, են որ=ուն, ոմանք=այի, կայ որ, կան որ, որք... որք, նոյնպէս՝ Է զի, եր զի=Է երբեմն, եր երբեմն, Է ուրեմ, եր ուրեմ=այի, կայ որ, կայ ժամանակ որ, կայ սեզ որ, կամ՝ երբեմն, մերթ: Օր, Իսկ որ յերկիրն բարի սերմանեցաւ, այն է՝ որ իրեն լսէ զբանն և ի միտ անու, և ապ զգտուղ: Է որ վաթսուսն, և Է որ երեսուն (=կայ որ... կայ որ... կամ որք... որք...), Կրակ... է զի (=երբեմն, մերթ) շիջանի, և է զի (=երբեմն, մերթ) անույ բորբորի է ուրեք (=սեզ կայ, երբեմն), զի քաջապէս յազթեցար թշնամեաղն, և է զի (=կայ որ, երբեմն) նորա մեզ յազթեցին: Պազոց աներութիւն եղեալ բազում ժամանակս, էր երբեմն վասն բազում անչափ թանկ անձրեաց, և էր երբեմն վասն խորշակի և խոսվութեան:

Մտմ. 2. Եմ, զոմ, կամ բայերի 3-րդ զէմքերը մի սեռական, երբեմն և արական ինդորով նշանակուում են ունեմայ, Օրինակ՝ Են իմ անց եղբարք հինգ (=Ես

այնտեղ հինգ եղբայր ունիմ): Ոչ գոյր նոցա որդեակ
(—նրանց որդի չկար—նրանք որդի չունէին): Ձիւ իմ
այր Ոչ գոյ մեր աւելի քան զհինգ նկանակ: Ոյր իցեն
երկու հանդերձք՝ տաղէ զմին այնմ, այր ոչն զուցե. և
ոյր կայցէ կերակուր՝ նայնպէս արատցէ: Ոյր գուցէ՝
տաջի նմա և յաւելցի, և ոյր ոչն գուցէ՝ և զոր ունի-
ցին բարձցի ի նմանէ: Ամենեքեան որոց էին հիւանդք
ի պէս պէս ցաւս, բնբէին գնաստ առ նաւ երկու պար-
տապանք էին ուրումն փոխատուի Աղուխուսց որջք
զոն և թռչնաց երկնից բոյնք, այլ որդւոյ մարդոյ ոչ
գոյ՝ ուր դիցէ զգլուխ իւրս եթէ չիցե՞ ինձ իխանու-
մբն յիմաս առնել զինչ և կամիմ: Ձի կայ մեր և քո.
դի և կիր տանջել զմեզ (—ինչ ունինք մենք ու. դու,
որ ... կամ ինչ ունիս մեզ հետ, ինչ կայ մեր և քո մէջ):

Եթէ սեռական (կամ արական) խնդիրն է չեղ-
աւում և դրոււմ և, են, եր, էին բայից առաջ, եմ բայն
ոտանում է յաճախ պատկանել, վերաբերել բայերի
իմաստ և համապատասխան է աշխարհարարի նոյն դար-
ձուածին, միայն աշխարհարարում սեռականը ն[ը] յօղն
է բնդոււնում, իսկ զբարբարում անյօղ է մնում Օրի-
նակ՝ Որ ինչ իմ է, ամենայն քո է. և որ ինչ իմ է
այն իմ է (—Ամեն ինչ որ իմն է՝ քոնն է. և ինչ որ
քոնն է, այն իմն է): Ել նա ի մի նաւուցն որ էր Սի-
մոնի (—որ Սիմոնինն էր), երանի որ հալածեալ իցին
վասն արդարութեան, զի նոցա է (—նրանցն է) արբա-
յութիւն երկնից:

ԲԱՂԱԴԻՆԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

29. Օժանդակ բայերն են՝ 1. եմ, որի Սահմ.
ներկայ, անց. անկատար և ապառնի ժամա-
նակների վրայ գրոււմ են անցեալ և ապառնի
դերբայները. 2. լինիմ, որի դիմաւոր ձևերի վրայ
գրոււմ է միայն անցեալ դերբայը:

Անցողական բայերի դերբայները թէ ներ-
գործական և թէ կրաւորական իմաստ ունին,
ուստի եմ՝ բայով բազադրուած ժամանակներն
ևս կարող են երկու իմաստով էլ առնուել. ինչ-
պէս՝ տեսեալ է նշանակում է թէ տեսել է, թէ
տեսնուել է:

Ծան. Եմ բայի ներկայ և անցեալ ժամանակների
տեղ անցեալ դերբայի հետ՝ անանցողական (չեղող և
կրաւորական) իմաստով գործածուած ժամանակ՝ կա-
րող են գրուել և կամ բայի ձևերը, ինչպէս՝ հասեալ
կամ, զրեալ կայ, պատրաստեալ կայ, եկեալ կայ, եղեալ
կայք. ծածկեալ կան, հաստատեալ կան:

30. Անցեալ դերբայի հետ եմ և լինիմ
բայերի բոլոր գէմբերի տեղ կարող է գործա-
ծուել այդ բայերի եզակի երրորդ գէմբը,
միայն այդ ժամանակ ուղղական հոլովով են-
թակաները փոխոււմ են սեռական խնդրի.
որինակ՝ տեսեալ եմ, տեսեալ նս, տեսեալ է,

տեսնալ եմք, տեսնալ էք, տեսնալ են, տեսնալ է
արքայ, ձևերի տեղի կարող է ասուել՝ տեսնալ
է իմ, տեսնալ է քո, տեսնալ է նորա (կամ
իւր), տեսնալ է մեր, տեսնալ է ձեր, տեսնալ է
նոցա, տեսնալ է արքայի: Նշնպէս՝ ամենալ լի-
նէի, ամենալ լինէիր, ամենալ լինէր ելի. ձևերի
տեղ կարող է ասուել՝ ամենալ լինէր իմ, ամենալ
լինէր քո, ամենալ լինէր նոսա: Անցողական բա-
յնրի այս կազմութեան բաղադրեալ ժամանակ-
ները կրաւորական իմաստ չեն կարող ունենալ.
Ինչպէս՝ տեսնալ էր քո, ամենալ լինէր քո կը
նշանակէ միայն՝ դու տեսել էիր. դու քերած կը
լինէիր կամ՝ դու քերած լինէիր:

Ծան. Այս բաղադրեալ ժամանակների կազմութիւնը
ծաղում է եւ թայի 3-րդ գէղերի սեռական խնդրով գոր-
ծածութիւնից ունենալ թայի իմաստով. տեսնալ է իմ,
տեսնալ է քո ելն. բառացի նշանակում է ես տեսած
ունիմ, դու տեսած ունիս, ինչպէս եւ երբեմն գործ է
ամուսմ աշխարհարարում փոխանակ ես տեսի իմ, դու
տեսի ես ելն. ձևերի (ՏԷՍ § 28. Ծան. 2):

31. Եւմ՝ բայով բաղադրուած ժամանակ-
ներն են.

Ա. Անցեալ դերբայով

Ն երկայ

գրեալ եմ

գրեալ է իմ

գրեալ ես

գրեալ է քո

գրեալ է
գրեալ եմք
գրեալ էք
գրեալ են

գրեալ է նորա (իւր)
գրեալ է մեր
գրեալ է ձեր
գրեալ է նոցա(խորանց)

Ա ն ց ե տ լ ա ն ի ա տ ա ր

գրեալ էի
գրեալ էիր
գրեալ էր
գրեալ էաք
գրեալ էիք
գրեալ էին

գրեալ էր իմ
գրեալ էր քո
գրեալ էր նորա
գրեալ էր մեր
գրեալ էր ձեր
գրեալ էր նոցա

Ա պ ա ո ն ի

գրեալ իցեմ
գրեալ իցես
գրեալ իցէ
գրեալ իցե՞ք
գրեալ իցէք
գրեալ իցեն

գրեալ իցէ իմ
գրեալ իցէ քո
գրեալ իցէ նորա
գրեալ իցէ մեր
գրեալ իցէ ձեր
գրեալ իցէ նոցա

Բ. Ապառնի դերբայով

Ներկայ

Անց. անկատար

Ապառնի

գրելոց եմ
գրելոց ես
գրելոց է
գրելոց եմք
գրելոց էք
գրելոց են

գրելոց էի
գրելոց էիր
գրելոց էր
գրելոց էաք
գրելոց էիք
գրելոց էին

գրելոց իցեմ
գրելոց իցես
գրելոց իցէ
գրելոց իցե՞ք
գրելոց իցէք
գրելոց իցեն

32. Ըննիմ՝ բայով բազազբեայ ձևերն ունին երևբ տեսակ իմաստ. գրեալ ըննիմ՝ նշանակում է գրում եմ, և ապա՝ գրած եմ՝ լինում, գրուած եմ՝ լինում: Սեռական խնդրով գրեալ ըննի իմ՝ նշանակում է միայն գրած եմ՝ լինում:

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ներկայ

գրեալ լինիմ	գրեալ լինի իմ
գրեալ լինիս	գրեալ լինի քո
գրեալ լինի	գրեալ լինի նորա (իւր)
գրեալ լինիք	գրեալ լինի մեր
գրեալ լինիք	գրեալ լինի ձեր
գրեալ լինին	գրեալ լինի նոցա (խրեանց)

Անցեալ անկատար

գրեալ լինէի	գրեալ լինէր իմ
գրեալ լինէիր	գրեալ լինէր քո
գրեալ լինէր	գրեալ լինէր նորա (իւր)
գրեալ լինէաք	գրեալ լինէր մեր
գրեալ լինէիք	գրեալ լինէր ձեր
գրեալ լինէին	գրեալ լինէր նոցա (խրեանց)

Ա պ ա ն ի

գրեալ լինիցիմ, լիցիմ	գրեալ լիցի իմ
գրեալ լինիցիս, լիցիս	գրեալ լիցի քո
գրեալ լինիցի, լիցի	գրեալ լիցի նորա (իւր)
գրեալ լինիցիք, լիցիք	գրեալ լիցի մեր
գրեալ լինիցիք, լիցիք	գրեալ լիցի ձեր
գրեալ լինիցին, լիցին	գրեալ լիցի նոցա (խրեանց)

Անց կատարեալ

Համայնական

գրեալ եղէ	գրեալ լեր
գրեալ եղեր	գրեալ լինիցիր
գրեալ եղն	գրեալ լիցիր
գրեալ եղաք	գրեալ լերուք (եղերուք)
գրեալ եղէք	գրեալ լինիցիք
գրեալ եղին	գրեալ լիցիք

ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

33. Գրարարի Սանմ. անց կատարեալ, Համ. ներկայ և Արգելական ցեղւոյ ժամանակները նոյն իմաստն ու գործածութիւնն ունին, ինչ որ նոյն ժամանակներն աշխարհաբարում. օրինակ՝ գնացի, գնա, մի գնար—գնացի, գնա, մի գնար:

34. Գրարարի Սանմ. ներկան և Անց. անկատար անցին նայելով նամագատաստանն և աշխարհաբարի

1. Սահմ. ներկային (անկատար կամ բուն ներկայ) և անկատար անցեալին. գնամ—գնում եմ. գնայի—գնում էի.

2. Ըղձական ապանունն (որ անցին նայելով և ներկայ է) և անցեալին. գնամ—գնամ. գնայի—գնայի.

3. Ենթադրական ապանունն (որ անցին նայելով և ներկայ է) և անցեալին. գնամ—կր գնամ. գնայի—կր գնայի: Եմ, գոմ, կամ (=կամ իմաստով և ոչ կանգնել) ունիմ, գիտեմ բայերի Սահմ. ներկան նշանակում է միայն եմ, կամ, ունիմ, գիտեմ, իսկ անցեալը՝ էի, գոյի, կայի. ունէի, գիտէի—էի, կայի, ունէի, գիտէի.—իւնէի,

ուհննայի, գիտննայի, — կը լինէի, կուհննայի, կը գիտննայի Թրինակներ՝

Մտէք ընդ ընդ դուսն, քանի ընդարձակ է դուսնն և համարձակ ճանապարհն, որ քանի (—ասունս է) ի կորուստ, և բազումք են (—են, կան), որ մտանեն (—մտնում են) ընդ նաւ Զի սեսանես (—տեսնում են) զիւրջ յական եզրոր քոյ և ի քում ական զգերանոյ ոչ նեւաւես (—չես նշմարում)։ կամ զիւրջ անես (—ասում են) զեզրայր քո՝ թնջ հանից զիւրջ յականէ քուսնէ, և աւաւաղիկ ի քում ականոյ զերան կայ (—կայ)։ — Եւ Երօր (—բզում էր) Յիսուս ընդ ամենայն քաղաքս և ընդ գիւղս, ուսուցանէր (—ուսուցանում էր) ի ժողովուրդս նորս և Բարոզեր (—բարոզում էր) զաւետարանն արքայութեանու Աստ (—ասում էր) ի մտի իւրում՝ թէ միայն մեծննամ (—մտնում) ի հանդերձս նորս, փրկիմ (—կը փրկուիմ)։ Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն իւր՝ աւերի (—կուրծի) և ամենայն քաղաք կամ ասն բաժանեալ յանձն իւր՝ ոչ կապցի։ Այ արկանեն (—չեն ամի) զինի նոր ի տիկս հինս, ապա թէ ոչ՝ տիկքն պատախից (—կը պատառուին) և զինին ճեղու (—կը թափուի)։ այլ արկանեն (—կաճեն) զինի նոր ի տիկս նորս, և երկրքին պանին (—կը պանուին)։ Տէր, եթէ կամիս (—կամենաս) կարոյ ես զիս սրբի։ Ար ճաւասայ (—աւատայ) և մկրտեսցի՝ կեցցէ։ Եթէ բողոմք (—թողնենք) զնա այնպէս, ամենեքին ճաւասան (—կը հաւատան) ի նա, և զայցեն հոսումք և բառնայցեն զայցս մեր և զանդի։ Դոյ (—կայ) աստ այր մի ի դրան քում, զի իբրոյ այր նոյաւ վնարին (—զուրի կը գայ)՝ Վապակազի լղեմ (—կուղարկեմ

զքեզ ուր կամիսն (—կամենում են) զնայ։ Եթէ զիս զիսիք (—գիտննայիք, ճանաչէիք) և զՀայրն իմ թերես զիսիք (—կը գիտննայիք, կը ճանաչէիք)։ Եթէ զիսիք (—գիտննայիք) զինչ է (—է) զողորմութիւն կամիմ (—կամենում եմ) և ոչ զդո՛ւ, ապա ոչ դասպարսիք (—չէիք դատարարիլ) զանդարանու Եթէ զիսիք դու զպարզան Աստուծոյ և ով է որ ասեղ (—ասում է) քեզ թէ տուր ինձ ըմպել, դու արդեօք խնդրէի (—կը խնդրէիր) ի նմանէ, և ասր (—կը տար) քեզ ջուր կենդանի։ Թէ եր (—լինէր) հաւատացեալ թագաւորի ասաղի, փութայի և ոչ յապակի (—կը շատէի և չի յապաղի)։ Տէր, եթէ ասա լեալ էի (—եղած լինէիր), եզրայրն իմ չեւ մեռեալ (—մեռած չէր լինիր)։ Եթէ ի Առդոս եղեալ էի (—եղած լինէին) զորութիւնքն, որ ի քեզ եղեն, ապաքէն կային (—կը լինէին, մնացած կը լինէին)։

35. Գրարարի Մանն, անց, անկատար յաճախ գործ է ածուս և իբրն պատմական ժամանակ, որի անց աշխարհաբարութ բանում է Մանն, ներկան կամ Անց, կատարեալք, օրինակ՝ Իբրն զայն լոք (—չանց կամ լուս է) Պարթնն, զերզումն ուխտին յիւր (—յիշնց կամ յիշում է) որ ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր։ Նաև զիստամուսնն յիւր զպարզացն, և ի բուն աշխարհն փափագէր որ Պարսուն կոչէր, և վաս խորհուրդ ի միտ արկանէր, առճոյր զիւր զաւարն մեկուսի նա և եզրայր իւր հարազատ՝ իբրու ի պատճառս ինչ զբոսանաց, իբրու խորհուրդ ինչ խորհելոյ ընդ նմա, և զուստերն թերաբանեալս ունէին, յանկարծ յեղակար-

ծուռն ժամանակի զէն վերացուցեալ՝ զի ազատորն զիտ-
թաւայ կայուցեալ յերկրի կործանեիցն:

36. Գրաբարբի Սանմ. Ապառնի Ա. (ՍՏՈՐ.) և Ա-
պառնի Բ. ժամանակները մեծ մասամբ նոյն իմաստն
և գործածութիւնն ունին և տեղին նայելով համապա-
տասխան են աշխարհարարբի 1, Սանմ. ապառնի, 2, Էզ-
ձական ապառնի, 3, Ենթադրական ապառնի և 4) Հար-
կադրական ապառնի ժամանակներին. զնայցեմ, զնա-
ցից—գնալու եմ, գնամ, կը գնամ, պիտի գնամ Սանմ.
ապառնի ժամանակով է թարգմանուում և գրաբարբի
ապառնի դերբայով բազադրուած ներկայ ձևը՝ գտոյց ե
=գալու է, որ նոյն իմաստն ունի, ինչ որ Սանմ. ա-
պառնին, ինչպէս կարելի է տեսնել նետեալ օրինակից՝
Սրով դասաստանու դասէք՝ դասելոց եք (=դասուելու
էք), և օրով շափով շափէք՝ շափեսցի (=շափուելու է)
ձեզ Սարբչ օրինակներ.

Չէ ինչ ի ծածուկ որ թէ ոչ յայցնեսցի (=չյայտ-
ուի), և ոչ եղև ինչ գողանի, եթէ ոչ ի յայտ գայցի
(=բռն չգայ, յայտնի չլինի)։ Յոր քաղաք մտանիցեք
(=մտնէք) կամ ի գետք, հարցանիցեք (=կը հարցնէք)
թէ օ է ի նախ արժանի, և անդ լինիցի (=կը լինիք,
կը մտաք), մինչև ելանիցի (=ելնէք) անտի, եւ իբր
մտանիցեք (=մտնէք) ի տունն, ողջոյն աս իք (=կը
տաք) նախ և ասասցիք (=կառք), ողջոյն տանա այս-
միկ եթէ իցեք (=լինի) տունն արժանի, եկեսցեք (=կը
գայ) ողջոյն ձեր ի վերայ նորա, ապա թէ ոչ իցի
(=չլինի) արժանի, ողջոյն ձեր առ ձեզ դարձցի (=
կը դառնայ), երանի է ձեզ, յորժամ նախաբիցն (=
նախատեսն, կը նախատեսն) զձեզ և նալածեսցեն (=հա-

լածեն, կը հալածեն) և ստիցեն (=ասեն, կասեն) զա-
մենայն բուն շար զձէնչ սուս վասն իմ.—եթէ ոչ առա-
ւելուցո՞ւ (=չուելուսոյ) արգարութիւն ձեր աւելի քան
զշարացն և վարիսեցոյ, ոչ մտանիցեք (=էք մտնիլ,
չպիտի մտնէք) յարքայութիւն կրկնից, Սիւեսցես
(=սիրես, կը սիրես, պիտի սիրես) զընկեր քո իբրն զանձն
քոս Սր սպանանիցեք (=սպանի, պարտաշան լիցի (=
կը լինի, պիտի լինի) դատաստանի կամքք զի արձա-
կեցից (=արձակեմ) ձեզ զարքայն Հրէից, Ամէն ասեմ
ձեզ՝ եթէ ոչ բողցի (=չպիտի թողունի, չպիտի մնայ)
այդք քար ի քարի վերայ, որ ոչ փակեսցի (=չը
քակտուի) Աստ մեզ, երբ լինիցի (=երբ է լինելու,
պիտի լինի) այդ և զինչ նշան է, յորժամ կատարելոց
իցէ այդ ամենայն, Բազու՞ք եկեսցեն (=պիտի գան,
գալու են) յանուն իմ և ասիցեն (=պիտի ասեն, տես-
լու են), թէ ես եմ Գրիտտան, և զբազուս մոլորե-
ցուցեն (=պիտի մոլորեցնեն, մոլորեցնելու են)։ Յա-
րիցեք (=պիտի վեր կենայ) ազդ յազգի վերայ, և թա-
գաւորութիւն ի թագաւորութեան վերայ, և եղիցեն
(=պիտի լինին) շարժուէք ի տեղիս տեղիս, սողք և
սրածութիւնք:

37. Գրաբարբի Սանմ. Ապառնի Ա. (ՍՏՈՐ.) ժա-
մանակն ունի այն բոլոր գործածութիւնները, ինչ որ
Սանմ. երկուրդ Ապառնի, միայն բուն բղձական իմաս-
տով, կրք բայը զբաղան և, այս ժամանակը գրեթէ չի
գործածուում, այլ Ապառնի Բ. օրինակ՝ Անցեալ տեսից
(=անցնեմ, տեսնեմ) գոտիին զայն մեծ՝ Եկայք եր-
թիցուք (=եկէք երթանք)։ Բայց երբ բայը բացասա-
կան է, շատ սովորական է այս իմաստով ևս, օրինակ՝

Յորժամ յաղօթն կայցես, մի՛ լինիցիս (—մի՛ լիցիս—
աշխ. չլինիս) որդէս կեղծաւորքն: Մի՛ այսուհետեւ հո-
գայցիք (—հոգասցիք—չհոգար) վասն վաղուի: Ի՞նչ
նապարհ նեթանսոաց մի՛ երայցիք (—չերթար) և ի շա-
ղագ Սամարացոց մի՛ մտանիցիք (—չմտնէք):

38. Գրարարի Սահմ. առաջին ապառնի (Ստոր.)
բացի վերևում զրամենիցն՝ համապատասխան է նաև
աշխարհարարի Սահմ. ներկային.

1. Երբ խօսքը հարցական է, օրինակ՝ Գիտիցե՞ս
կամ զգայցե՞ս ինչ արցեօք ցաւս Պա՛րս իցի ի շարա-
թու բժշկելու: Ո՞չ իցի քնիքեցեալ ձեր՝ զոր արար Գա-
ւիթ, յորժամ քաղցեաւս:

2. Երբ խօսքը նմանութեամբ, ենթադրութեամբ,
երկրայութեամբ է սաւու՛մ, կամ կարծեցեալ իմաստ
ունի. օրինակ՝ Հրատարեաց զ՛այր իւր ցանուչ Ար-
գամայ, որդէս թէ՛ թաղաւորել ի վերայ ամենայնի
խորհիցի: Զինչ է զոր դու գիտիցես, և մէք ոչ գիտի-
ցեմք: Ոչ յուցանեն ճրգո՛ւ և դնեն ընդ գրուանաւ, այլ
ի վերայ աշատանակի, և յոչ տայ ամենեղան, որք ի
տանն իցեն: Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից սան, որ
ստեմանիցի սերմն բարի յաղարակի իւրում:

Այս կիրառութիւնների տեղ զրարարում կարող է
և Սահմ. ներկայ գործածուել, իսկ աշխարհարարում
Սահմ. ներկայի տեղ ենթադրական կամ բզձական ներ-
կայ՝ Ո՞չ իցի ի ձեռք մարդ, ջոր խնդրիցէ որդի իւր
հաց, միթէ՛ շար տայցէ նմա՛ Միթէ՛ քաղիցեն (—կը
քաղեն) ի իւրոց խաղող, կամ ի տատակէ թուղ
Եւ ասէր. այսօղէս է արքայութիւն Աստուծոյ, որդէս

զի այր մի արկանիցի զսերմանիս իւր յերկիր, և ճնշիցի և
յառնիցի զցայց և զգերեկ, և սերմանիցն բուսանիցի և
անիցի. և նա ոչ գիտէ թէ՛ ... Այլ յորժամ տայցէ զղը-
տուցն, զաղվազակի առախի մանդաղ՝ զի հասեալ են
հունձք.—ինչպէս որ մի մարդ սերմ է ձգում ... ննջում է
և վեր կենում ... բուսում են և ասում ... չի իմանում
... տայիս է ... ուղարկում է ... Բայց կարելի է թարգ-
մանել նաև՝ Ինչպէս որ մի մարդ սերմ ձգի (ձգելու
լինի), ննջի և վեր կենայ ... բուսան և ասեն և նա չի-
մանայ թէ՛ ... տայ ... ուղարկուի ...

39. Գրարարի երկու Հրամայական ապառնի ժա-
մանակներն ևս նոյն իմաստն ու գործածութիւնն ու-
նին, միայն Առաջին ապառնին (Ստորագաւ.) քիչ է
պատահում և սովորաբար գործ է ասում կրտսերական
իմաստով Յօդն. 2-րդ դէմքերը նոյն են, ինչ որ Սահմ.
ապառնի ժամանակների յօդն. երկրորդ դէմքերը. բայց
ևզ. 2-րդ դէմքերի տեղ ևս երբեմն գործ են ասում
Սահմ. ապառնի ժամանակների ևզ. 2-րդ դէմքերը
Իմաստով համապատասխան են աշխարհարարի

ա, Հրամայական ներկային. ինչպէ՛ս՝ դնայցիր,
զնասցիր—զննս՛ Օրինակ՝ Ե՛րթ նախ հաշտեաց ընդ եղ-
բոր քում և այդս եկեալ մատուցիր զպատարագն քո
—զննս նախ հաշտուիր ... և այդս եկ պատարագի արնս
բ, Ենթագր. հարկադր. և բզձական ապառնի ժա-
մանակներին. ինչպէ՛ս՝ դնայցիր, զնասցիր—կը զննս,
պիտի գննուս եւ զու, մանակ, մարդարէ Բարձրելոյն
կոչնայցիր, զի երթիցես առաջի երեսաց Տեսան ...

40. Գրարարի և աշխարհարարի ժամանակների
համապատասխանութիւնը կարելի է տեսնել հետևեալ

յուզակից, որի մէջ առանց ժամանակներն անուանելու՝
ամեն ժամանակի համար իբրև օրինակ գրուած է առա-
ջին զէմբերը միայն, նախ եւմ, իննիմ օժանդակները,
ապա գրեմ բայը.

1. եմ եմ
էի էի. կը լինէի. լինէի
իցեմ եմ. կը լինիմ. լինիմ
2. լինում լինում եմ. կը լինիմ. լինիմ
լինէի լինում էի. կը լինէի. լինէի
Այլ և պատմական՝ լինում է. եղաւ
լինիցիմ պիտի լինիմ. կը լինիմ. լինիմ, — լինում եմ
լիցիմ պիտի լինիմ. կը լինիմ. լինիմ
լինիջիբ, լիջիբ պիտի լինիս. կը լինիս. լինիս, — եղիբ
եղէ եզայ
լնբ եղիբ
3. Գրեմ գրում եմ. կը գրեմ. գրեմ
գրէի գրում էի. կը գրէի. գրէի
Այլ և պատմական՝ գրում եմ. գրեցի
գրիցեմ պիտի գրեմ. կը գրեմ. գրեմ, — գրում եմ
գրեցից պիտի գրեմ. կը գրեմ. գրեմ
գրիջիբ, գրեջիբ պիտի գրես. կը գրես. գրես, — գրիբ
գրեցի գրեցի
գրեմ գրէ կամ գրիբ

Գրեալ եմ գրել եմ, գրած եմ, — գրուել եմ, գրուած եմ
գրեալ էի գրել էի, գրած էի, — գրուել էի, գրուած էի
գրած կը լինէի, — գրուած կը լինէի,
գրած լինէի, — գրուած լինէի:

գրեալ իցեմ գրել եմ, գրած եմ, — գրուել եմ, գրուած եմ.
գրած կը լինիմ, — գրուած կը լինիմ
գրած լինիմ, — գրուած լինիմ

Գրելոց եմ գրելու եմ, — գրուելու եմ.
պիտի գրեմ, — պիտի գրուեմ
գրելոց էի գրելու էի, — գրուելու էի
պիտի գրէի, պիտի գրուէի
գրելու լինէի, գրուելու լինէի,
գրելոց իցեմ գրելու եմ, — գրուելու եմ
(գրելու կը լինիմ, — գրուելու կը լինիմ)
գրելու լինիմ, — գրուելու լինիմ

Գրեալ լինիմ գրուած եմ
գրած եմ լինում, — գրուած եմ լինում
գրած կը լինիմ, — գրուած կը լինիմ
գրած լինիմ, — գրուած լինիմ

գրեալ լինէի գրում էի
գրած էի լինում, — գրուած էի լինում
գրած կը լինէի, — գրուած կը լինէի
գրած լինէի, — գրուած լինէի
գրեալ լիցիմ, պիտի գրուեմ, կը գրուեմ, գրուեմ,
լինիցիմ գրած, գրուած պիտի լինիմ.
գրած, գրուած կը լինիմ.
գրած, գրուած լինիմ

գրեալ եզև գրուեցի — գրած եզաւ, — գրուած եզաւ.

Գրեալ է իմ՝ ես գրել եմ, գրած եմ
գրեալ էր իմ՝ ես գրել էի, գրած էի.
եւ գրած կը լինէի, եւ գրած լինէի

գրեալ իցէ իմ ես գրել եմ, գրած եմ,
 ես գրած կը լինիմ, ես գրած լինիմ,
 ես գրած եմ լինում
 գրեալ լինի իմ ես գրած եմ լինում.
 գրած լինիմ. գրած կը լինիմ.
 գրեալ լինէր իմ եմ. ես գրած էի լինում,
 գրած կը լինիմ, գրած լինէի

41. Թէ գրաբարի այս կամ այն ժամանակն աշխարհաբարի որ ձևով պէտք է թարգմանուի, այդ մեծ մասամբ խօսքի իմաստից պիտի հասկացուի: Վերջին կարգի գրեալ է իմ, գրեալ եր իմ եմ. ձեերի համար միայն առանձնապէս պիտի նկատուի:

1. Դրանց հետ յաճախ ենթակայական սեռական խնդիրք չի գրուում. մտքից միայն պիտի հասկացուի թէ որ թիւն ու գէղքն է, այսինքն իմ, քո, իւր, մեր, ձեր եմ. բառերը՝ օրինակ՝ եթէ կացեալ եմ (—կացած, մնացած լինէիք), ի պատուիրանից քուս, Տէր, և պանեալ եր (—պանեալ էր մեր —պահած լինէիք) զգատուիրանս զոր եղիք, շնորհեալ լինեք ես (—գու. շնորհած կը լինէիք) մեզ զկեանս անցաւս և զմեզ յետ ի զբարտախն վայելից և յետ երկրաւոր կարգացս՝ յանձնութիւն փոխեալ լինեք (—փոխեալ լինէր քո—փոխած կը լինէիք) իբրև զենօպք ի կարգս հրեշտակաց և միահազոյն ամեալ լինեք (—ամեալ լինէր քո—բերած կը լինէիք) զարքայութիւն քո (Ազաթ):—Եթէ ի Տիրոս և ի Սիդոն եղեալ էիք (—եղած լինէին) զօրութիւնքն՝ որ ի քեզ եղին, վաղու ես արգեօք խորշով և մոխրով ապաւիտեալ եր (—էր նոցա—ապաւիտեած կը լինէին): Զինչ ունիս, զոր ոչ իցէ առեալ (—առեալ քո—որ

առած չլինիս, կամ որ չես առել): Զքաղաք պտղոմոյնցոց տուեալ լիցի պարգև (—տուեալ լիցի մեր,—առեած լինիք):

2. Երբեմն զօրութեամբ պիտի հասկացուի մի անորոշ անուն (որ, ոմն,—ուրուք, ուրումն) իբրև ենթակայական սեռական: Այս զէպքում աշխարհաբար թարգմանում է յոզն. 3-րդ գէղքով իբրև անենթակայ կարգ. Օրինակ՝ Ուր չէր բնու զոր եղեալ (—չէր զոր կոչեալ ուրուք—ուր ոչ որի չէին գրել): Զայս գրեալ է (—գրեալ է ուրուք—գրել են) ի զիրս, զայս և մեր ընթերցեալ է: Դէպ եղև նոցա զալ մասնել ի նեղագոյն սեղի մի՝ յառուտէջս այդեստանուայն, ի փոզցամէջս համբարոցայն՝ առ գրուես քաղաքին. քանզի զգրուես քաղաքին փակեալ եր (—փակել էին), զի ժամ էր հասարակ զեշերոյ:

3. Երբեմն ենթակայական սեռականն և օժանդակ բայը միանգամայն զեղչուում են: Օրինակ՝ Առ Սարա զմիրքահամ. առեալ (—առեալ է իմ) քեզ զչազար:

Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ի Զ Բ Ա Յ Ե Բ

42. Կան բայեր, որոնք առանձին գործածութեամբ գրուելով անորոշ զերբայի հետ՝ ապիս են նրան որեւէ եղանակի, երբեմն աշխարհաբարի որեւէ բազազրեալ ժամանակի իմաստ: Բայեր պակասաւոր բայերը եղանակիչ բայ են. բայի զրանցից կան և արբիները: Առանձին ուշագրութիւն պիտի գործենել ներքեում՝ զրուածների վրայ:

43. Ունիմ անորոշ զերբայի նեա նշանակում է՝
ա, կարեմ, մարքիմ, զիսեմ—աշխ, կարողանալ,
կարող լինել, գիտենալ, սենենալ, օրինակ՝ նեա ոչ շքն-
չական ունիմ անուանիլ—Շնչաւոր էլ չեմ կարող կո-
չուելու Ասել ոչ ունիմ—Ասել չեմ կարող: Ոչ ունիս չա-
բանալ, խկոթեանք բարիդ—Չարանալ չունիս կամ
չարանալ չգիտես, կամ չարանալ չես կարող ...

բ. Առաջի կայ ինձ, ասաջի կայ քեզ, նմա երն,
որ բայնն սալիս է ապանի ժամանակի իմաստու Աշ-
խարհաբար թարգմանում է կամ ապանի ժամանա-
կով, կամ թէ ապանի զերբայով ունիմ բայի նեա
Օրինակ՝ Ընդ մտայ ունիմք տեսանել (—ասաջի կայ
մեզ տեսանել) զճշմարիտ վկայն Քրիստոսի—Շուտով
տեսնելու ենք, կամ պիտի տեսնենք ... Մկրտութիւն
մի ունիմ մկրտիլ (—ասաջի կայ ինձ մկրտիլ)—Մի
մկրտութիւն ունիմ մկրտուելու: Ունիմ ինչ ասել քեզ
—Քեզ բան ունիմ տալու:

Ծան. Ունիմ բայն անցեալ զերբայի նեա երբեմն,
ինչպէս աշխարհաբարում, բանում է եմ, լինիմ բայի
փոխանակ Օրինակ՝ Ջայս միայն կրեալ ունիմք ի
մտի—... մտերդ զբամ կղբ, կամ զբամ լինիք: Ջայ-
խարհն նեազանցեալ ունէր ընդ իւրեալ—... նեազան-
ցեցրել էր, կամ նեազանցեցրած ունէր ... Ասեալ ու-
նիմք—ասած ունիմք, ասել ենք: Բարձեալ ունի (կամ
բարձեալ բերէ)—բարձրացրել է, կամ վրան ունի:

44. Պարսիմ անորոշ զերբայի նեա նշանակում
է՝ պարտաւոր լինել, պարտական լինել, պարտաւորուել
մի բան անել, բայց աշխարհաբար թարգմանում է

սակի նարկազբական եղանակով պիտի (պէտք է) եղա-
նակիչով Օրինակ՝ Ջոր պարտէաքն ասնել՝ արարաբ—
ինչ որ պարտական էինք կամ պարտաւոր էինք անել՝
արինք, կամ թէ՛ ինչ որ պիտի (պէտք է) անէինք՝ ա-
րինք: Պարտիմք զմիմեանս սիսել—Մենք պէտք է մի-
մեանց սիրենք: Ըստ օրինաց մերոց պարտի մեռանիլ—
Մեր օրէնքով պիտի մեռնիլ եւ զաք պարտիք զմիմեանց
ոտս լուանալ—Դուք էլ պիտի միմեանց ոտներ լուա-
նաք: Վասն եղբարց մերոց պարտիմք դնել զանձինս:

Ծան. 1. Մոյն իմաստն արտայայտում է նաև
պարս է ինձ, քեզ, նմա երն, ձեով: Օրինակ՝ Ի տան
հօր իմոյ պարտ է ինձ լինել—Ես պիտի իմ հօր տանը
լինիմ, կամ՝ ես պարտաւոր եմ իմ հօր տանը լինելու
Ո՛չ էր պարտ ողորմիլ ե քեզ ծառայակցիս քում—Դու
էլ չպիտի քս ծառայակցին ողորմիլ: Ասն մարդոյ չէ
պարտ ծածկել զգլուխ իւր—Տղամարդը զլուխը չպիտի
ծածկիլ: Ոչ է պարտ, եղբարք իմ, այսմ այսպէս լինել
—Այս այսպէս չպիտի լինիլ, եղբայրներս: Պարտ է
Որդոյ Մարդոյ բազում չարչարանս ընդունել: Պարտ է
յամենայն ժամ կալ նոցա յազօխս:

Ծան. 2. Պարսիմ իբրև անցողական բայ նշանա-
կում է՝ պարտ լինել (պարտք ունենալ), պարտական
լինել (մէկին մի բան): Օրինակ՝ Հասն ինձ զոր պար-
տիդ—Վարիք ինձ՝ ինչ որչպարտ ես, այսինքն պարտք
ունիս: Պարտէր նմա հարիւր դանկան—Երան պարտ
էր հարիւր դանկան: Բանիլ ինչ պարտիս տեսան ի-
մում—Դու ի նշքան բան ես պարտ իմ տիրոջը: Դու
զանձն քս ինձ պարտիս—Դու քս կեսանքն ինձ ես
պարտական:

45. Պիեի քայն անորոշ զերբայի հետ մի տրական խնդրով՝ պիտի ինձ, քեզ, նմա ելն, պիտէր ինձ, քեզ, նմա ելն. նշանակում է՝ պէտք է. հարկաւոր է ինձ, քեզ ելն. մի քան անել, բայց աշխարհաբար թարգմանուում է աւելի հարկադրական եղանակով՝ պիտի (պէտք է) եզանակիչով Օրինակ՝ Ի տեղի այր ինձ զարձեակ գալ պիտի—են պիտի նորից դասնամ այս տեղան Ոչ պիտի մեզ այր սպանանել յԹորայիչ—Մեզ չպիտի մարդ սպանել Իսրայէլից կամ Մեզ պէտք չէ մարդ սպանել ... Արեաց տէր որ լինի, արդար աչօք պիտի նայի (—պիտի նայի) յամենայն մարդ:

Ծան. 1. Սոյն իմաստն արտայայտուում է նաև պիտոյ ե կամ հարկ ե ինձ, քեզ, նմա ելն. ձեռով, օրինակ՝ Ինձ պիտոյ է ի քէն մկրտիլ և զու ա իս զաս —են պիտի (պէտք է) քեզնից մկրտուիմ ... Հարկ է զալ(—պիտի զայ) զայնկազու թիւան: Հարկ է և նմա ունել ինչ—նա էլ պիտի մի քան ունենայ:

Ծան. 2. Պիսի մենակ՝ առանց տրական խնդրի՝ նշանակում է՝ պէտք է, պիտի, հարկաւոր է, օրինակ՝ Պիտի պատուել (—պիտի պատուել) զնոսա, որչափ ի քէն է հրամայեալ: Թէ պիտի և այլ ես ինչ՝ ասո—թէ ուրիշ քան էլ է պէտք (հարկաւոր), կամ՝ թէ ուրիշ քան էլ պիտի՝ ասա—Այս իմաստն արտայայտուում է և պէտք եմ ձեռով, որ դրուում է մի սեռական խնդրի հետ, օրինակ՝ Հաւատոց պէտք են—Հաւատք է պէտք, հաւատք պիտի, հաւատք է հարկաւոր (բառացի՝ հաւատքի պէտք կայ): Բազում զգուշութեան են պէտք—Մեծ զգուշութիւն է պէտք կամ պիտի:

46. Մարբի բայը, նոյն իմաստով և մարբ ե, անորոշ զերբայի հետ մի արական խնդրով՝ ցոյց է տալիս կարելիութիւն, հնարաւորութիւն, աշխարհաբար թարգմանուում է կարելի է, կարող եմ, կարող ես ելն, ձեռքով: Օրինակ՝ Չխորզ մարթի այդմ լինել—Այդ լինչպէս կարող է լինել: Չէ մարթ այդմ լինել—Այդ չի կարող լինել: Մարդ չմարթի զքեզ կոչել—Մարդ չի կարելի քեզ կոչել: Եթէ նմա չմարթի գալ, չգնա զգա առ նա—Եթէ նա չի կարող գալ ... Վնասակարացն ընդ անվնասակարան չմարթի բնակել—Վնասակարանն անվնասների հետ չեն կարող բնակուել: Միթէ մարթ ինչ իցէ մանկանց առադատութի սուղ ունել—Միթէ կարելի քան է, որ առադատի մանուկները սուղ պահեն Ոչ է մարթ մարդարէի կորնչել արտաքոյ քան զերուսաղէմ:

47. Լիցիմ (եղանիմ), եմ բայերի եզ. 3-րդ դէմք անորոշ զերբայի հետ տրական խնդրով՝ ստանում է ղեպ լիցի—գատահել, յազոցել բայի իմաստ. բայց յաճախ այս կիրառութիւնը լոկ դարձուում է, որ զօրծ է անձուում փոխանակ բայը խոնարհելու: Օրինակ՝ Եզե նմա հիւանդանալ (—հիւանդացաւ նա), Եզե մտանել աղքատին և տանել հրեշտակաց զնա: Եզե նմա դասնալ՝ առեալ զթաղաւորութիւնն Այսպէս եզե ամենեցուն փրծանել յերկիր և ապրել (—այսպէս յազոցեց ամենքին պրծնել ...): Էր ինձ ... լինել այսօր յերկրի անձանթում: Ի ստակութեան է ծփանաց խորհրդոցն լինելը նմա ի տեսիան երազոցն երեւթանալ:

Ազանին՝ լիցի՝ տալիս է բային Հարկադրական եղանակի իմաստ, օրինակ՝ Լեճ լիցի ամենայն հազանցութեամբ պաշտել զԱստուած արարիչ (—ես պիտի

պաշտեմ...): Ինձ լիցի պահել զուխան ստաուածպաշտութեանն Զկուռս... ոչ կալայ երբէք առ ստաուածս ե մի լիցի այլ ունել—կուսքերն երբէք ստաուածների տեղ չըրի ե չլիտի էլ զնեմ: Իմ յայր թագաւոր ոչ ձգեալ ձեան ե մի այլ ձգել լիցի (—... ե չլիտի էլ ձգեմ): Մի լիցի քեզ զայդ սակր:

Ծան. Արդելական մի՛ լիցի ձեր տեղ զորձ է ածուում ե Կալ լիցի. օրինակ՝ Քաւ լիցի ինձ սակր զայն: Քաւ լիցի քեզ սանել զայն բան—Աստուած չանէ, որ զու այդ բանն անես:

48. Սմ բայի կիրառութեան համար պիտի խմանալ:

1. Եզ. 3-րդ դէմքը՝ անորոշ գերբայի հետ՝ արական խնդրով զորձ է ածուում՝ պարսիմ, պարս ե, մարք ե կզանակիչ բայերի նշանակութեամբ: Օրինակ՝ էք նմա անցանել (—նա պիտի անցնէք) ընդ Սամարիտա Ոչ է ձեզ զբուել զժամն (—զուք չլիտի իմանաք...): Էին ի վայրսն՝ ընդ որ գալ էք զնդին (... գունդը պէտք է գար), լերինք ինչ: Ոչ ես է լինել նմա հանգրտա: Ոչ այժմ թագաւորել է նմա Այլ մեզ քան զայդ ոչ իմանալ ինչ է, ոչ սանել:

2. Է, եր, իցե, բացասական՝ չիմ, չկայ, չդոյ, անորոշ գերբայի հետ ստանց արական խնդրի՝ նոյն պարս է, մարթ է, կարելի է նշանակութեանն են ստանում միայն ընդհանուր իմաստով: Օրինակ՝ Զիմարդ իցէ մեկնել զայս—Ի՞նչպէս պէտք է, կամ՝ Ինչպէս կարելի է մեկնել այս, կամ՝ Ինչպէս մեկնելու է այս Անդ էր լալ զձայն լալոյ Տեսանել է յամենեցուն ընթրիս Եթէ

էր տանել առ բժիշկ (—եթէ կարելի լինէր տանել, եթէ բժիկի մտ տանելու լինէր), Ոչինչ է ընդ այն զարմանալ: Ի Յորայ փորձանացն է տեսանել, Զոր իմանալ է (—իմանալի է—պէտք է իմանալ) առ փարաւոն ե առ ստանայ: Զինչ ինչ անել էք (—հարկաւոր էք սնել, անելու էք) այդոյ իմում, ե ես ոչ արարի նմա է ե այլ սղո կա իմանալ—Ուրիշ տեսակ էլ կարել է հասկանալ: Այլ ինչ չկայ տեսանել:

3. Երբեմն ե բայը արական խնդրով ստանում է անկ ե, զորձ ե, իբ Են, պարսոն ե (այխարհ, բան է) ձեերի իմաստ. ենթական կարող է լինել մի անորոշ գերբայ կամ ուրիշ բառ Օրինակ՝ Դիւայ է կերպարան կերպարանս զուցանել: Ը՛մարիտ վարդապետի է երբեմն սասակը Քաջ արանց է յարձակ զաշտի ե յազատ սեղւոջ կուսել, ե կանանց զորձ է արդելու: փակել զինքեանս յերկիւղէ առ հանդերձեալ կուսն: Մեծի զօրութեան է հանել զգեա Ենտին ամբարշտութեան է... Վերջին յիմարութեան է զայդ սակր:

ԳՈՅԱԿԱՆ

(ԱՆՈՒՆ ԵՒ ԴԵՐԱՆՈՒՆ)

ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎՈՒՄ

49. Գրաբարում հորվում են ոչ միայն գոյականները, այլ և ածականները, երբ իբրև մականուն գրուելով անուան վրայ՝ թույլ և հորվով համաձայնում են իրենց անուանը, ինչպէս՝ մեծ զօրութիւն, մեծի զօրութեան, մեծաւ զօրութեամբ: Ածականները, լինին իբրև մականուն գործածուած թէ մենակ իբրև գոյական, չունին առանձին հորվում և հորվում են մեծ մասամբ անունների պէս:

50. Հորվները հինգ են՝ ուղղական, հայցական, արական, որ և սեռական է, բացառական և գործիական:

Հայցական հոլովն առանձնապէս կրող առարկայի հորվն է իբրև խնդիր (հայցական = խնդրական) անցողական բայերի: Այս հայցական խնդիրը երբ որոշ է, — այսինքն յառուկ անուն է, գերանուն է, կամ աշխարհաբարում

ունի որևէ յօդ և կամ վրան ունի ամենայն իրաքանչիւր, անցնիւր բառերից մէկը, — սկզբից առնում է զ նախդիրն իբրև որոշող յօդ և կաշոււմ է որոշեալ հայցական: Այս հորվին աշխարհաբարում փոխանակել են ուղղական և տրական հորվները: Թրինակ՝ Եւ բացեալ զընթանն (=բերանը) իւր ուսուցանէր զնոսա (= նրանց): Հերովդէս կալաւ զՅովնաննէս (= Յովհաննէսին): Աղաչեցէք զաւր (= տիրոջը) հնձոցն, զի հանցէ մշակս (= մշակներ) ի հունձո իւր: Մի արկանէք զմարգարիտս (= մարգարիտները) ձեր առաջի խոզաց:

51. Յոզնակի բիւր կազմում է ք, ս, ց բազմաձայններով, ք ունին յոգնակի ուղղականն և գործիականը (հացք, հացիւք): ս ունի յօգն, հայցականը (հացս), իսկ ց ունին յօգն, տրականն ու բացառականը (հացից, ի հացից):

52. Անեզական ասում են այն անունները, որոնք ունին միշտ յօգնականի ք-ն և հորվում են միայն յօգնակի ձևով: Ինչպէս՝ աշք, փառք, կեանք, կառք, դիք, տանջանք, զրկանք և շն: Այս բառերն իմաստով նայելով տեղին՝ լինում են և եզակի և յօգնակի, ուստի կարող են մի թուականն առնել, ինչպէս և եզակի

ձևով մականուն, օրինակ՝ Մեծաւ չարչարանօք և պէսպէս տանջանօք վատթարէր: Մեծաւ անարգանօք տանջէր զամենեւեմն: Յայժմ՝ վասն ձերոյ ճշմարիտ հուատօցն և ի մեզ փարս ի շատէ խնայէին: Բացաւ աչօք տեսանէին: Բացաւ երեսօք: Նոյին կտպանօք: Ընդ նոյին օրինօք: Որ նստէր ի մեծ գահոյս յայսմ: Կուռք մի, կառք մի, մի երկանք, վասն միոյ յանցանաց, գից իրէք, ի կեանն իւրում, ի վառս իւրում:

Ծան. Անեղական անուններն երբ ենթակայ են, լինին եզակի թէ յոգնակի իմաստով անուամբ, բայց սովորաբար զրուամ է յոգնակի, երբեմն միայն եզակի. օրինակ՝ Եղիցին կամք քո: Տեսին աչք իմ: Հօգույ և մարմնոյ միտք են կառավար: Բարք մարդկան հակառակաւք է: Զի պիտոյ է մեզ բնաւ կեանք անցաւոր աշխարհիս:

53. Բացի յոգնականի սովորական կազմութիւնից՝ կան և հետեւեալ ամանցները, որոնցով երբեմն յոգնակի թիւ է կազմուամ.

1. Այլ, ինչպէս՝ կին, կանայք, տիկին, տիկնայք, պարոն, պարոնայք:

2. Ան, եան, ինչպէս՝ ձիան, իշան կամ իշեան, խօզեան, խորդեան, նախարարեան, զօրազլեան, արեղեան (=արեղայք), թղթեան, բերդեան: Երբեմն յոգնականի Է-ի յաւելումար, ինչպէս՝ նու, նուանք, գրեան, գրեանք:

3. Անի, ինչպէս՝ աղատանի, աւաղանի, կանանի, նամականի:

4. Եար, նեար, երբեմն և եարէ, ինչպէս՝ որեար (օրեարք), վանեար, իշեար, խոզեար, բանեար, բերդեար (բերդեարք), բարձկնեար, նաւկնեար:

5. Արեայ (=արեայ), երբեմն որայ, որայլ, արեհ ձևերով, ինչպէս՝ արտորեայ, վանորեայ, վանորայ, գեղարէք:

6. Տի, ոտի, երբեմն կրկին յոգնական օիլ, ոտիլ ձևով, ինչպէս՝ մանկաի, ծակաի, օսկրոտի, փսրոտի(ք):

Ծան. Այս ամանքը ոտ, առ, և ձևով մանուամ է բազմադասական բայերի մէջ, ինչպէս՝ մորթաւել, պատառաւել, փշրաւել, պտրաւել են. նոյնպէս և հետեւեալ տեսակի կազմութեան բառերի մէջ՝ կտորտանք, օսկրտանք, փշրտուկ, փտրտանք են:

54. Հօղմանքի կազմութեան համար պիտի իմանալ.

ա, Յոգնակի ուղղականը կազմուամ է եզակի ուղղականի՞ վրայ թ աւելանալով. ինչպէս՝ բան, բանք. ծառ, ծառք. այգի, այգիք. ակն, ակունք. կողմն, կողմանք. գառն, գառինք. եզր, եզերք:

բ, Եզակի հայցական հօղմը նման է եզ. ուղղականին. յոգնակի հայցականը կազմուամ է յոգն. ուղղականի ք-ն Ս-ի փոխելով, ինչպէս՝ բանք, բանս. ծառք, ծառս. այգիք, այգիս. ա-

կունք, ակունս. կողմանք, կողմանս. գառինք, գառինս. եղերք, եղերս.

Ծան. երբ յոգն. հայցականի վրայ գրուած է ս յօզը, յոգնականի ա՛ն գառնու՛մ է երբեմն է. օրինակ՝ դճաւատացեալն է ի Քրիստոս (փոխանակ՝ դճաւատացեալս ի Քրիստոս): Զայս նախարարն յականէ յա՛նուանէ կոչեցին:

զ, եզակի սրականը կազմու՛մ է՝ ի, ու, ոյ, այ վերջաւորութիւններով, որոնք կազմու՛մ են չորս ձայնաւոր հորփումներ, եւ անո նր կամ եղ վերջերով, որոնք կազմու՛մ են երկու բաղաձայն հորփում: Յոգնակի սրականը կազմու՛մ է եզակի տրականի վրայ ց աւելանալով. եզակի տրականի յ-ն այս դէպքում դուրս է ընկնում: օրինակ՝ բան, բանի, բանից. հաւ, հաւու, հաւուց. ծառ, ծառոյ, ծառոց. տիտան, տիտանայ, տիտանաց. կողմն, կողման, կողմանց. համր, համեր, համերց:

Բացի այս՝ կան երեք շեղումներ, այն է այ հորփումն ունի եզակի տրականի համար այ վերջաւորութեան տեղ ի կամ ոյ, բայց յօգնակին աջ, ինչպէս աշխարհ, աշխարհի, աշխարհաց, այգի, այգւոյ, այգեաց: Իսկ ան հորփումն ունի եզակի տրականի համար ան վերջի տեղ

ին, բայց յօգնակին անց. ինչպէս՝ գառն, գառին, գառանց:

Ղ, Բացառական հօղմն ունի սկզբից մի նախդիր, սովորաբար ի (երբեմն զ, ընդ, ըստ, առ), որ եթէ բառը ձայնաւորով է սկսու՛մ գառնու՛մ է յ կ անուան կից է գրու՛մ: Եզակի բացառականը, եթէ տրականն ունի այ, ոյ վերջաւորութիւնը, կազմու՛մ է տրականի վրայ ի (յ) նախդիրն աւելանալով. մնացած դէպքերում ունի է վերջաւորութիւնը. Յոգնակի բացառականը կազմու՛մ է յօգն. տրականի վրայ միայն ի (յ) նախդիրն աւելանալով: Օրինակ՝ ծառ, ծառոյ, ի ծառոյ, ի ծառոց. տիտան, տիտանայ, ի տիտանայ, ի տիտանաց.— Բան, բանի, ի բանէ, ի բանից. խրատ, խրատու, ի խրատէ, ի խրատուց. ակն, ական, յականէ, յականց. ատոզ, ատեղ, յատեղէ, յատեղց.— շեղումն ներք՝ աշխարհ, աշխարհի, յաշխարհէ, յաշխարհաց.— այգի, այգւոյ, յայգւոյ, յայգեաց. գառն, գառին, ի գառանէ (ի գառնէ), ի գառանց:

Ծան. Բացառականի համար պատահում է երբեմն ուս ս վերջաւորութիւնը, ինչպէս՝ յԱստուածուս (յԱստուծուս) կամ Աստուածուս, յարքուս նուս կամ արքունուս, յերկնուս, յարտաւուս կամ արտարուս. ի ներքուս կամ ներքուս (ներքեցի, տակից կամ ներքից, ներքեից), ի բացուս կամ

բացուստ, յառաջուստ (առջևից), ի վերուստ կամ վերուստ, ի հետուստ կամ հետուստ, յետուստ, յանկարծուստ:

Ն, Եզգակի գործիականը կազմուում է բ, վ, լ տասերով, որոնք դուում են եզգակի տրականի վրայ: Յոգնակի գործիականը կազմուում է եզգակի գործիականի վրայ ք աւելանալով:

Բ դուում է, երբ տրականը բաղաձայնով է վերջանում: Ը-ից առաջ Ն-ն փոխուում է Մ-ի, ինչպէս ակն, ական, ականք, ականքք, աստղ, աստեղ, աստեղք, աստեղքք:

Ի դուում է, երբ տրականն ի, այ է վերջանում: Ա յ-ի վերջի յ-ն դոււրս է ընկնում, ինչպէս՝ տիտան, տիտանայ, տիտանաւ, տիտանաւք, բան, բանի, բանիս, բանիք:

Վ դուում է, երբ տրականը ոյ է վերջանում, որի վերջի յ-ն դոււրս է ընկնում: ինչպէս՝ ծառ, ծառայ, ծառով, ծառովք:

Բացի այս՝ պիտի նկատի ունենալ.

1. Ի, ոյ, լն շեղումները վերացուում են, այսինքն գործիականն այնպէս է կազմուում, որպէս թէ տրականը ունենար այ, ան. ինչպէս՝ աշխարհ, աշխարհի, աշխարհաւ, աշխարհաւք. եկեղեցի, եկեղեցւոյ, եկեղեցեաւ, եկեղեցեաւք. գառն, գառին, գառամք, գառամքք:

2. Երբ տրականն ունի ու, գործիականն անփոփոխ միենայն տրականն է, միայն յոգնականում ք է աւնում, ինչպէս՝ զարդ, զարդու, գործիական՝ զարդու, զարդուք:

Ման. 1. Գործիականի աւ վերջաւորութիւնը յոգնականի մէջ իբրև երկրադրաւ գործել է օ, աշխարհաւք, աշխարհք, ինչպէս գրում ե տղում են այժմ սովորաբար: Իսկ իւ վերջաւորութիւնը եզգակիում արտասանուում է իբրև իվ, յոգնակիում իբրև իւ երկրադրաւ:

Ման. 2. Գործիականի համար պատահում են երբևէմ հնացած աւի, աւիմ (աւիմք), ուլիմ վերջաւորութիւնները, ինչպէս՝ գլխովին, երամովին, ձիովին, ազգովմք, մերովի, ձերովին, իւրովի, իւրովին կն, որոնք իբրև մակբայակերպ են գործ ածուում:

55. Հոլովման ժամանակ՝ շեշտի տեղափոխութեամբ առաջացած ձայնափոխութիւնը, սակաւ բացառութեամբ, պահուում է, այսինքն՝ է=ի. ու ի=ը (կամ սղուում են). ոյ=ու. նա=ն. նայ=է: Որինակ՝ սէր, սիրոյ, ջուր, ջրոյ, միտք, մտաց. լոյս, լուսոյ, սենեակ, սենեկի. քրիստոնեայ, քրիստոնէի: Բացի այս՝ երբեմն ի ձայնաւորն ևս սղուում է, ինչպէս՝ ասեղն, ասղան, պճեղն, պճղան. թիթեղն, թիթղան. ծիծեռն, ծիծռան. իսկ է ձայնաւորն երբեմն դառնում է ի, ինչպէս՝ եղէգն, եղեղան, աղուէս, աղուիսու կամ աղուեսու:

ԿԱՆՈՆԱԻՌ ՀՈՒՈՎՈՒՄՆԵՐ

1. Ի ՀՈՒՈՎՈՒՄ

56. Այս հոլովման տրականը կազմուած է ի ձայնաւորով. բացաւականը՝ է ձայնաւորով. որոնք, ինչպէս և յոգնականի ք-ն, դրուած են եզակի ուղղականի վայս. Օրինակ՝

	Նզակի	Յոզնակի
Ուղ.	բան	բանք
Հայց.	բան	բանս
Սեռ. տր.	բանի	բանից
Բաց.	ի բանէ	ի բանից
Գործ.	բանիւ	բանիւք

57. Այսպէս հոլովուած են.

1. Այ, նայ, է վերջացած բառերը, ինչպէս՝ ծառայ, մարդարէ, պաշտօնեայ (պաշտօնէից), տասնամեայ (տասնամէի, տասնամէից)։

2. Շատ հասարակ անուններ, ինչպէս՝ բանտ, դան, հաց, նետ, տօն, սիրտ, արուեստ, օգուտ, հանգէս, օղջոյն, ատեան, վայրկեան,—անեղական՝ կրօնք, աղօթք, անէձք, ինչք, խօսք և շն.

3. Շատ յատուկ անուններ, աւելի ուս, էս

վերջաւորութեամբ, ինչպէս՝ Մովսէս, Ներսէս, Մարկոս, Եզրայտոս, Սարգիս և շն.—էս վերջացած յատուկ անունների մէջ է ձայնաւորը դաւնում է ի կամ և, Երբեմն և անփոփոխ է է մնում, օրինակ՝ Մովսէս, Մովսիսի, Մովսերի, այլ և Մովսէսի. Յունական էս, ուս վերջաւորութիւնն երբեմն դուրս է ընկնում, ինչպէս՝ Մատթէոս, Մատթէի. Հերովդէս, Հերովդի.

4. Թուական անունների մեծ մասը, որ են՝ Նրեք, երիս, երից, երիւք.

Չորք (չորեք), չորս, չորից, չորիւք.

Հինգ, հնգի, հնգիւ, հինգք, հնգից, հնգիւք.

այլ և հնգօք.

Վեց, վեցի, վեցիւ, վեցից, վեցիւք.

Նօթն, եօթնի, եօթնիւ, եօթնից (տես § 74. 2.).

Ութ, ութի, ութիւ, ութից, ութիւք.

Ինն, ըննի, ըննիւ, ըննից, ըննիւք (տես § 91).

Տասն, տասնից (տես § 74. 2.).

Մետասան, մետասանի, մետասանից. Այսպէս և՛ երկոտասան, երեքտասան, չորեքտասան, հնգեքտասան, վեչտասան.

Բսան, քսանի, քսանից.

Նրեսուն, երեսնի, երեսնից. Այսպէս և՛ քառասուն, յիսուն, վաթսուն, եօթանասուն, ութսուն, ինասուն.

2. ՈՒ ՀՈՒՈՎՈՒՄ

58. Այս հոլովման տրականը կազմում է ու ձայնաւորով, որ դրւում է ուղղականի վրայ. բացառականը՝ է ձայնաւորով, որ աւելանում է կամ ուղղականի կամ տրականի վրայ. երբեմն երկուսի վրայ եւս Օրինակ՝

	Եզակի	Յոգնակի
Ուզ.	խրատ	խրատք
Հայց.	խրատ	խրատս
Սեռ. տր.	խրատու	խրատուց
Բաց.	ի խրատէ, ի խրատուէ	ի խրատուց
Գործ.	խրատու	խրատուք

59. Այսպէս հոլովուող բառերը մեծ մասամբ եւ միւս հոլովումներին տակ են գնում. ինչպէս՝

1. Բառեր, որոց բացառականն ուղղականից է կազմւում՝ առատ, արև, կով, հաւ, սահաւ, համբաւ, աղուէս, ղէն, ինձ (ընձու), ցուլ, ծով, ժամ ելն, — անեղական՝ պարտք, վարք, բարք, — Յորդանան, Յովհաննէս, Յովհաննու, Սոկրատէս, Սոկրատու:

2. Բառեր, որոնց բացառականը տրականից է կազմւում՝ զարդ, սպաս, նախնձ, այդ ելն:

3. Ժաղրո՝ ասր, մեղր ունին՝ ծաղու, ասու,

մեղու, ի ծաղուէ, յասուէ, ի մեղուէ. Յոգն. ասք, ասս, ասուց, ասուք (տես § 90). — Ծաղր ունի տրական նաև՝ ծաղեր կամ ծաղրու. ասր՝ ասրոյ կամ ասրու, ասրոց. գործ. ասրով կամ ասերք. իսկ մեղր՝ մեղեր, մեղերք (տես § 75):

4. Թուականներէջ՝ երկու կամ երկուք, երկուս, երկուց, յերկուց. գործ. երկուք. Գործիականի համար սովորաբար բանում է երկրորումը, որ երկրորին բառի գործիականն է:

Բիւր, բիւրու, բիւրք, բիւրուց, բիւրուք. Այլ է՝ բիւրի, բիւրեաւ կամ՝ բիւրոյ, բիւրով, բիւրոց, բիւրովք:

3. ՈՒ ՀՈՒՈՎՈՒՄ

60. Այս հոլովման տրականը կազմւում է ոյ վերջաւորութեամբ, որ աւելանում է ուղղականի վրայ. Բացառականը նոյն արականն է ի (յ) նախդրով. Օրինակ՝

	Եզակի	Յոգնակի
Ուզ.	ծառ	ծառք
Հայց.	ծառ	ծառս
Սեռ. տր.	ծառոյ	ծառոց
Բաց.	ի ծառոյ	ի ծառոց
Գործ.	ծառով	ծառովք

61. Այսպէս հորդուում են.

1. Շատ հասարակ և մի քանի յատուկ անուններ, ինչպէս՝ գործ, փող, դեղ, ձի, էշ, սէր, ցօղ, ամօթ, ձեր, խունկ, ծուխ, սուրբ, իմաստուն, թռչուն, ծծումբ, յոյս, զոյն, թիւ (թուղ), անիւ, պատիւ, գին, միս, մարմին, բերան, երկաթ, աղայ, տերև, — սակի, հօգի, որդի, ասորի (տես ներքեւ 5 կէտ), — անեղական՝ տիր (տիրոյ), դժոխք, կուռք, Հայք, Հոռոք. — Աստուածատուր, կարին ևլն, — և բոլոր ան՝ ին, այլն, ուն անանցներով կազմուածները՝ վերին, երկնային, գիտուն, արարած ևլն.

2. Աստուած բառը, որ ունի՝ Աստուծոյ, Աստուծով, բոյց հեթանոսական աստուծու իմաստով լինում է՝ աստուածոյ, աստուածով, աստուածք, աստուածոց, աստուածովք:

3. Անորոշ գերբայները, որ յոգնակի չունին, ինչպէս՝ բառնալ, բառնալոյ, բառնալով, հեղուլ, հեղլոյ, հեղլով:

4. Անցեալ գերբայները՝ առաքեալ, առաքելոյ, առաքելով, առաքեալք, առաքելոց, առաքելովք:

5. Եի անանցով կազմուածները, որոնք մի տեղացի լինելը, կամ մի ազգի վերաբերելն են ցոյց ապիս, ինչպէս՝ Փայպեցի, Խորենացի, հոռ-

մայեցի, կարնեցի, քաղաքացի ևլն Այս բառերի, ինչպէս և մի քանի ի վերջացած բազմափանկների՝ հոգի, որդի, սակի, ասորի՝ վերջի ի ձայնաւորը վերջաւորութեան ու ձայնաւորից առաջ գաւնում է լ, օրինակ՝ փարպեցի, փարպեցոյ, փարպեցւով, փարպեցոց, փարպեցւովք, հօգի՝ հօգւոյ, հօգւով, հօգւոց, հօգւովք:

6. Եւար, նիւար, երբեմն և նան անանցներով կազմուած յոգնակիները, վանհար, վաներոյ, օրեար, օրերոյ, բարձկեար, բարձկեարոյ, գրեան, գրենոյ:

7. Իս վերջացած աշխարհադրական անունները, որոնց վերջի աւ ձայնաւորը գուրս է ընկնում, ինչպէս՝ Գալիլիա, Գալիլիոյ, Արարիա, Արարիոյ, Նիկիա, Նիկիոյ, Եգեսիա, Եգեսիոյ, Սամարիա, Սամարիոյ, Չիւսիա, Չիւսիոյ (տես § 68. 3):

8. Թուականներից՝ հարիւր (հարեւր), հարիւրոյ, հարիւրով (երբեմն հարիւրիւ), հարիւրոց, հարիւրովք, նոյնպէս՝ երկերիւր, երեքհարիւր, չորեքհարիւր, հինգհարիւր, վեցհարիւր, եօթնհարիւր, ութհարիւր, իննհարիւր:

62. Այս հարգման տակ գնացող մի քանի բառերի համար պիտի նկատի ունենալ, որ սեռականարական ունին երբեմն նաև ոչ վերջաւորութեամբ, օրի

մբայ աւելանում է բացառականի և վերջաւորութիւնը, ինչպէս՝ մարդ, մարդոյ, ի մարդոյ, —բայց երբեմն և մարդոջ, ի մարդոջէ. նոյնպէս ձի, ձիոյ, այլ և ձիոջ, ի ձիոջէ. ջերմ, ջերմոյ, ջերմոջ. մի, միոյ կամ միոջ, ի միոջէ. Հնացած մի ձև է ոչ վերջաւորութեամբ սեականը. մարդոյր, ձիոյր են:

63. Կան յորոշ թուով բառեր, որոնք սեական-տրական անին կրկին ձևով ոյ և ում: Իսկ բացառականը կազմւում է սովորաբար է աւելանալով ում՝ վերջացած տրականի վրայ, որի ուն սլուում է. յոգնակի ուղղականն և հայցականն երբեմն նման են եղ. ուղղականին և հայցականին. օրինակ՝

	Նզական	Յոզական
Ուղ.	մեր	մերք
Հայց.	(դ)մեր	(դ)մերս
Սեռ. տր.	մերոյ, մերում	մերոց
Բաց.	ի մերոյ, ի մերմէ	ի մերոց
Գործ.	մերով	մերովք

64. Այսպէս հոյովում են.

1. Մի թուականը՝ միոյ, միում, ի միոյ կամ ի միոջէ (տես § 62):

Ծան. նոյն ձևով հոյովում է կրկնուած՝ մի մի, (դ)մի մի, միոյ միոյ, միում միում, ի միոջէ միոջէ, որ նշանակում է՝ մեկ մի, իւրաքանչիւր=ամեն մի, ամեն

մեկը. Օրինակ՝ Տանէին մի մի և նոցանէ (նրանցից ամեն մէկը) մարս երկուս կամ երեւոյ Չմի մի ի նոցանէ ի ծածուկ քաջալերէր Աս մի մի փիղ հաղար սպասազէնք: Ըստ միոյ միոյ առարկնութեան պակղքն փասաց յօրինեցան ի Տեանէ: Միում միում ի նոցանէ Հորնէր Միում միում կաշաս դազս խրէր ի միոջէ միոջէ լախցես—Մի մի մակրայօրէն գորածուած նշանակում է և մի առ մի, մի բոս միոջէ—մեկ մեկ, մեկիկ մեկիկ, ջոկ ջոկ. ինչպէս՝ եւ զի մի մի ապցեմ. միանգամայն ստացից: Մի մի եկին:

2. Միւս (մեւս), միւսոյ, միւսում, ի միւսմէ, միւսք, միւսոց:

Ծան. երբեմն գործ է անում միւս եւս ձևով, ինչպէս՝ ի միւս ես ի զուխ տարւոյն (=Միւս տարեգլխին եւս, կամ միւս տարեգլխին էլ): Միւս ես այլ կրբին: Ասէ ցմիւս ես (=միւսին էլ, մէկէլին էլ). Զառաջին պարբայն և զմիւսն ես—Մի ... և միւս. մի ... և միւս ես. մի ... միւս ես. մի ... մի. մի ... և մի ձևերը գործ են անում նաև թուարկութեան համար իբրև մէկ (մին) ... մէկ էլ (մին էլ), կամ նախ ... ապա, նախ ... և երկրորդ, մի ... և երկրորդ. ինչպէս՝ Մի՝ (=մէկ)՝ թողուն զԱստուած չար (է), և միւս՝ (=մէկ էլ)՝ երդնուէ ի չաստուածան: Միւս եւս մակրայօրէն նշանակում է նաև՝ մեկ էլ, մի անգամ էլ, դարձեալ:

3. Այլ, այլոյ, այլում, յայլմէ կամ յայլմանէ, այլք, այլոց:

4. Իւրաքանչիւր, -րոյ, -րում, -րով. իւրաքան-

չիւրք կամ իւրաքանչիւր,-րոց կամ-րից, կամ իւրաքանչիւրց,-րովք:

Ծան. Իւրաքանչիւր, ինչպէս և մէկ մի, անցնիւր կամ անձնիւր (անցնիւրոյ, անցնիւրք, անցնիւրոց կամ անցնիւրից, անցնիւրց—իւրաքանչիւր), երբեմն նաև երկաքանչիւր (երկաքանչիւրոյ, երկաքանչիւրք կամ երկաքանչիւրից—երկաւան էլ, երկից ամեն մէկը) յօդ չեն ստնում և կարող են անփոփոխ ձևով բաննել նաև թեք հոյովներն իմաստով Աշխարհարար թարգմանում են՝ իւրաքանչիւրն իւր, ամենն իւրեց, ամեն մէկս մեր, ամեն մէկդ ձեր էլն. ձեւերով: Օրբնակ՝ Մեկնեցան իւրաքանչիւր յեղբօրէ իւրմէ (=ամեն մէկն իւր եղբորից): Ժողովեցէք իւրաքանչիւր ըստ բաւականի իւրում (= ամեն մէկը ձեր կարողութեան կամ պիտոյքի չափ): Դեռ զարծաթն իւրաքանչիւր (փոխ. իւրաքանչիւրոց— ամեն մէկին իւր) է քրձի իւրում: Հատուպէ իւրաքանչիւր (փոխ. իւրաքանչիւրում—ամեն մէկին) ըստ գործն իւր:

5. Որ, որոյ, որում, յորմէ (կայ և յորմանէ), որով, որք, որոց, որովք—Որ բառն իբրև յարարերական և հարցական յօդ չի առնում: Ար յարարերականի յոգնակի ուղղական և հայցական որք, (զ)որս ձևերի տեղ գործ է ածում և եզակի որ, (զ)որ:

6. Ստացական ածականները՝ իմ, քո, մեր, ձեր, իւր հոլովում են ինչպէս մեր: Կարող են և իբրև գոյական գործածուել անյօդ կամ ս,

դ, ն յօդերով՝ իմս, քոյդ, մերս, ձերդ, իւրն= իմը (իմս), քոնը (քոնդ), մերը, ձերը, իւրը նշանակութեամբ: Անուան հետ գործածուած ժամանակ յոգնակի ուղղականը և հայցականը անփոփոխ են մնում: Ինչպէս՝ հարքն մեր, ըանք իւր, ըանք իմ, զըանս իմ: Բայց մենակ՝ իմքս (= իմանքս), յիմս, մերքն, ի մերս (= մերոնք), իւրքն, յիւրսն, զքոյսն (= քոնոնք):

Ծան. Քո բառն երկու ձևով է հոլովում՝ քո, քոյոյ, քոյում, ի քոյոյ, քոյով. քոյք, (զ)քոյս, քոյոց, քոյովք,—կամ քո, քոյ, քում, ի քումէ (ի քումմէ), քով, քոց, քովք:

7. Սուցական սեռականները՝ սորա, դորա, նորա, սոցա, դոցա, նոցա. ինչպէս՝ նորա, նորայոյ, նորայում, նորայով, նորայք, զնորայս, նորայոց, նորայովք, նոցա ունի և նոցայցն, նոցայիւր ձևերը:

Ծան. Այս բաւերը սովորաբար յօդ ստանալով սորայս, դորայդ, նորայն, նոցայն—սրանը, դրանը, նրանը, նրանցը (նոցանը), իբրև գոյական են գործածուում, բայց երբեմն իբրև ածական էլ են բանում. օրինակ՝ Զի նոցայոցն տիրեսցէ իշխանութեանց: Մասութութիւն նոցայոցն առաջի օրիկեց գործոց:

8. Մի քանի ուրիշ բառեր, ինչպէս՝ վերին, վերնոյ, վերնում. յնալին, յեանոյ, յեանում, առաջին, առաջնոյ, առաջնում, յառաջնմէ, յա-

առջմէ. վերջինս վերջնոյ, վերջնում. ՚նն, Հնոյ, հնում, ի հնմէ. նոր, նորոյ, նորում. ծախ, ձախոյ, ձախում, ի ձախմէ. աջ, աջոյ, յաջմէ ելն.

65. Այս բառերի ոյ վերջաւորութեամբ ձեր գործ է ասուում սովորաբար իբրև սեռական, այսինքն անուան ինդիք. իսկ ում վերջաւորութեամբ ձեր գործ է ասուում իբրև տրական ինդիք բայի կամ ածականի. և յաճախ ի նախորդ ստանում է աշխարհաբարի ներքոյական հոլովի իմաստը իբրև պատասխան Երբ, ուր հարցերի. ինչպէս՝ ի միւսում շարաթուն. ի միւսում ասուրն. ի միւսում վայրի, ի նորումս, ի վերջնում, յառաջումն, ի հնումն. Տրականի իմաստով ում վերջաւորութիւնն ունին նաև դասական ածականները, անցեալ գերբայներն և ուրիշները. ինչպէս՝ յերկրորդում ամի, ի հանդերձելումն, յանցելումն ամի, զրեցելում, ի սրբումն, յերկրի անձանօլում. ի բարձրաւանգակումն կուս կալով ի սեղօշ. ի թղթում կն.

4. ԱՅ ՀՈՒՈՎՈՒՄ

66. Այս հոլովման տրականը կազմուում է ա) վերջաւորութեամբ. բացառականը նոյն տրականն է ի նախորդի. Անի երկու շեղում: Առաջին շեղման տրականը կազմուում է ի վերջաւոր

թեամբ, բացառականը՝ է. իսկ երկրորդ շեղման տրականը կազմուում է ոյ վերջաւորութեամբ. բացառականը նոյն տրականն է. Գործ իականն ու յոգնակին բոլորն էլ ա ձոյնաւորով են հորովուում. Օրինակ՝

Նգակի

		Ո շեղում	Ո շեղում
Ո.գ.	Տրամն	աշխարհ	եկեղեցի
Հայց.	Տրամն	աշխարհ	եկեղեցի
Մ.Տ.	Տրամնայ	աշխարհի	եկեղեցւոյ
Բաց.	ի Տրամնայ	յաշխարհի	յեկեղեցւոյ
Գործ.	Տրամնալ	աշխարհալ	եկեղեցւալ

Յոգնակի

Ո.գ.	Տրամն	աշխարհ	եկեղեցի
Հայց.	Տրամն	աշխարհս	եկեղեցիս
Մ.Տ.	Տրամնայ	աշխարհաց	եկեղեցաց
Բաց.	ի Տրամնայ	յաշխարհաց	յեկեղեցաց
Գործ.	Տրամնալ(-օք)	աշխարհալ(-օք)	եկեղեցիալ(-օք)

67. Այս հոլովման համար պիտի իմանալ՝

1. Անխառն ա նայնաւորով հոլովուում են յատուկ անունների մեծ մասը, որոնք սովորաբար եզակի են հոլովուում, բայց իբրև հասարակ անուն աւնուած ժամանակ կարող են և յոգնակի ունենալ. ինչպէս՝ Հայկ, Արամ, Տիգրան, Տրդատ, Սահակ, Մեսրոպ ելն,—և մի քանի

ուհի (ուրհի) բառով բարդուածներ, ինչպէս՝ Տիգրանուհի (-ուհեայ), աստուածուհի, քրմուհի, վկայուհի, իսկուհի ելն:

2. Ի շեղման ձևով հոլովում են՝ շատ հասարակ անուններ և ածականներ, ինչպէս՝ աչակերտ, բարեկամ, ընկեր, ղինուոր, հովիւ, աւազան, մեղու, մրրիկ, պարտէզ, բազուկ, որդեակ, պատանեակ, սենեակ, նաւակ, ահեակ, հողեղէն, սուկեղէն, հնդիկ, օլարսիկ ելն. անեղական՝ աչք, միտք, կամք, կառք, փառք, կեանք, ասնջանք, զրկանք ելն.— և թուականներից՝ հազար, հազարի, ի հազարէ, հազարու, հազարաց, և բոլոր դասականները՝ բացի առաջին բառից, ինչպէս՝ երկրորդ, երկրորդի, յերկրորդէ, երկրորդաւ, երկրորդաց, նոյնպէս՝ երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ ելն:

3. Ու շեղման ձևով հոլովում են ի վերջացած բաղմամբանի բառերը՝ սակաւ բացառութեամբ (§ 61. 5). ինչպէս՝ այդի, կղզի, պատասխանի, մատանի, ձերուհի, բարի, նմանի (=նման), սիրելի ելն. նոյնպէս արի, անի ածանցներով կազմուած յոգնականները՝ մանկաի, նամականի ելն. և անեղականները՝ կարծիք, ընթրիք, հարսանիք ելն:

Յսան. կան ի վերջացած բաղմամբանի բառեր, որոնք սովորաբար ու ձայնաւորով են հոլովում (§ 61. 1, 5). բայց երբեմն զրանց համար եւ պատահում են ա հոլովման ձևեր. ինչպէս՝ քաղաքացի, քաղաքացեաց և քաղաքացեաց, նոգի, նոգեաց և նոգեաց, գօտի, գօուաց և գօտեաց (զործիական նաև գօտեամբ), կըրորորդի, կըրորորդեաց և կըրորորդեաց, զործի, զորմով, զորմեաց, զորմուովք և զորմեաւ, զորմեաց, զորմեօք:

68. Այս հոլովման համար բնդհանրապէս պիտի նկատի ունենայ.

1. Բառավերջի ե, ի ձայնաւորները հոլովական ա ձայնաւորից առաջ գտնուում են ե, որ յաջորդ ա-ի հետ կազմում է հա, եաւ(է)—եօ(է) երկրարքաւ. ինչպէս՝ Գայիանէ, Գայիանեաց, Գայիանեաւ. Հոփսիմէ, Հոփսիմեաց, Հեղինէ, Հեղինեաց, Կրեաէ, Կրեաեայ, Տիգրանուհի, Տիգրանուհեայ, քրմուհի, քրմուհեայ, աստուածուհի, աստուածուհեայ, Եսայի, Եսայեայ,— նոյնպէս անեղականները՝ կարծիք, կարմեաց, կարմեաւ—կարմեօք. հարսանիք, հարսանեաց, հարսանեօք, ջրօրհնէք, ջրօրհնեաց:

2. Յատուկ անունների յունական լիս, եսս, ես վերջերի ոս, ս մասերը թեք հոլովների մէջ դուրս են ընկնում, իսկ ի, է ձայնաւորները հոլովական ա-ի հետ կազմում են երկրարքաւ. օրինակ՝ Տիրերիսս, Տիրերեայ, Տրմոթէսս, Տրմոթեայ, Հերակլէս, Հերակլեայ, Հոգոփեանէս, Հոգոփեանեայ, Ռստակէս, Ռստակեայ երբեմն այս ձևով սեռ.-ար, ունին և պարզ ոս վերջացածները, ինչպէս՝ Կազմոս, Կազմեայ, Գաւասիսս, Գա-

մասկեայ. ֆիլիպպոս. ֆիլիպպեայ. Յաճախ այս անուններէ վերջաւորութիւնը գուրս է ընկնում. ինչպէս՝ Հեբրակի, Տիբեր, աւելի թեք հոլովներէ մէջ, ինչպէս՝ Արիստակէս, Արիստակայ. Վրթանէս, Վրթանայ. Հիւպոդիոսէս, Հիւպոդիտայ. Կեկրոփոս, Կեկրոպայ. Դուկոս, Դուկայ:

Ծան. Այս կարգի անուններէց մի քանիսի համար գործ է սձուում ասանձին կոչական ձև՝ յունարէնի ազգեցութեամբ, ինչպէս՝ Ո՛վ Պարէ (Պետրոս). Պաղէ, (Պողոս). ֆիլիպպէ, Տիմոթէէ, Իգնատիէ երն:

3. Իա, ա(յ) վերջացած յատուկ անունները երբեմն սեռական-արական ունին միայն յ բազածայնով. իա դասում է եւ. օրինակ՝ Գալիլիա, Գալիլեայ, Գալիլեոս. Յովսեփ(յ), Յովսեայ. Եղեփա, Եղեփեայ. Յուդա, Յուդայ. Աննա, Աննայ:

Ծան. Այս անունները գնում են և ի հօրովման տակ. Իա վերջն իբրև եայ երկրաբառ դասում է և. օրինակ՝ Յուդայ, Յուդայի. Աննայ, Աննայի. Գալիլիա, ի Գալիլէէ:

4. Ո չեղման բառերի (§ 67. 3) վերջի ի ձայնաւորը ո-ից առաջ դասնում է ւ, իսկ ա-ից առաջ ե. ինչպէս՝ այգի, այգոյ, այգեա, այգեայ, այգեաբ, այգեօք (տես և § 61. 5). — Ծարաի, ծարի, կառի, արծուի, ասուի և նման բառերի մէջ վերջի ի-ն գուրս է ընկնում՝ ծարաւոյ, արծուոյ երն:

5. Ո չեղման բառերը յաճախ սեռական-արական ունին և ոչ կամ ում վերջաւորութեամբ, որ ի նախորդ սովորաբար գործ է սձուում իբրև ներքոյական. ինչպէս՝

ի տեղոջ, ի տարւոջ, յայգւոջ, յեկեղեցւոջ. ի վայրի գալարւոջ. — այսպիսում, այնպիսում, եոյնպիսում չնորհի արժանաւորեալ (տես և §§ 62. 63):

Ծան. Երբեմն սրանց բացառականը կաղմում է ոչ վերջաւորութեան վրայ և աւելանալով, ինչպէս՝ ի տեղոյ կամ ի տեղոջէ, ի տարւոյ կամ ի տարւոջէ: Ոչ վերջաւորութեամբ կաղմում է երբեմն և ուրիշ բաների ներքոյական՝ դիպած, ի դիպածոջ. դիւր, ի դիւրի կամ ի դիւրոջ:

5. ԱՆ ՀՈՂՈՎՈՒՄ

69. Այս հօրովման տրականը, որ ունի ան կամ նան վերջը, կաղմում է երկու կերպ. կամ ուղղականի վերջի ն հնչիւնից առաջ մանում է ա, իսկ շեղման մէջ ի. կամ ուղղականի վրայ աւելանում է ան կամ նան վերջը: Բացառականի է և գործիական ը վերջաւորութիւնները դրւում են տրականի վրայ. Բ-ից առաջ վերջի ն դասնում է մ: Յոգնականի ք-ն աւելանում է եզակի ուղղականի վրայ, միայն վերջի ն-ից առաջ մանում է ու, ա, չեղման մէջ և ի: Օրինակ.

Նշակի

Ինչպիսիք

Ուղ.	դուռն	անձն
Հայց.	դուռն	անձն
Սեռ. տր.	դրան	անձին
Բաց.	ի դրանէ	յանձնէ
Գործ.	դրամը	անձամը
	Յողմակի	
Ուղ.	դրունք	անձինք
Հայց.	դրունս	անձինս
Սեռ. տր.	դրանց	անձանց
Բաց.	ի դրանց	յանձանց
Գործ.	դրամըք	անձամըք

70. Ան ձեռով հորդուում են.

1. (Ը)ն վերջացած շատ բառեր, որոնց վերջին ն հնչյունն աշխարհաբարում դուրս է ընկել, ինչպէս՝ ախն, արեգակն, փայլակն, կայծակն, հիմն (հիման), որդն, շուրթն, պոյան, հիւան, գլակն, երկն, քրթան, սկիզբն, ձուկն, մուկն, արմուկն, կշուկն, թէկն (թիկան), այծեամն, եղեամն, եղէդն (եղեգան)՝ ծիծառն (ծիծառան, ծիծեռն, ծիծռան)՝ տակն (ատղան, տեղան), փայծաղն (փայծղան կամ փայծաղան), խլուրդն (այլ և խլուրդ) ևլն Գե-

ղարդն, գեղարդան, գեղարդանց ձեերի հետ ունի և գեղարդեան, գեղարդեանց: Այսպէս և բարբ ումն ամանցով կազմուածները՝ չարժումն (չարժման), ուսումն ևլն:

Գուռն, ամառն, ձմեռն, լիառն բառերի մէջ քրագածայնք ն-ից հետանալով դասուում է Ե. ինչպէս՝ դրան, ամառան, ձմեռան, լիբին:— Աման, ձման երբևից պահում էլ են իրենց ո հնչյունը: Գուռն յոգնակին ունի և զուրք, գրաց, դրօք ձեերը:

Ունկն յատի համար՝ մարդու տկանջի իմաստով յոգնակին գործ է ամուսն տկանջ բառը. իսկ ունկուն նշանակում է կանթ, կոթ՝ կոթ, կաթասյի ելն:

Ակն իրրե ազրիբի տկ և թանգագին քար՝ յոգնակին ունի տկուց և տկսնց, իսկ իրրե աչք՝ միայն տկուց, որի տեղ տակայն սովորաբար աչք բառն է գործածուում:

Սերմն, կողմն յոգնակի ունին սերմուց, կողմուց կամ սերմուց, կողմուց: Կայ և սերմանիք (սերմանակց) ելն:

2. Ութիւն ամանցով կազմուած բառերը՝ սրբութիւն ևլն, նաե՛լ արիւն, անկիւն, կոթիւն, հերիւն, արդիւն, քրթմնջիւն, ձիւն, սիւն, սրբին (սրբիւն), ստիւն, որ ունին սեռ.—տր, սրբութեան, արեան, անկեան, կրեան, արդեան, հերեան (այլ և հերիւնոյ կամ հերնոյ, հերիւնի), քրթմնջեան, ձեան, սեան, սրբեան, ստեան: Բացառականի մէջ ևր-ն դառնում է ն,—ի սրբութենէ, յարեանէ ևլն: Յագն:

ուղղակիանք կազմում է ք աւելանալով սըրբութիւնք, արիւնք, սիւնք, ստինք:—Բրթմնջինն բացառական ի քրթմնջնէնէ ձևի հետ ունի ի ի քրթմնջանէ: Ձիւն, սիւն ունին ի ձևանէ (կամ ի ձիւնէ), ի սեանէ (կամ ի սիւնէ):

3. Տուն, շուն բառերը, որ ունին տան, տամբ, ի տանէ, տունք, տանց, տամբք: Շուն, շան, ի շանէ ելն:

4. Անուն, ձծերուն հոլովում են՝ անուան, յանուանէ, անուամբ, անուանք, անուանց. ձեզուն, ձեզուան ելն: Յոգն. ուղղ. ձեղունք:

5. Պաշտօն (պաշտան) հոլովում է՝ պաշտաման, ի պաշտամանէ, պաշտամամբ, պաշտամունք, պաշտամանց, պաշտամամբք:

71. Ան վերջաւորութիւնն աւելանում է հետեւեալ բառերին.

1. Գարուն, աշուն—գարնան, ի գարնանէ, գարնամբ, գարունք, գարնանց, գարնամբք, — աշնան, յաշնանէ, աշունք ելն:

Գարուն, աշուն, աման. ձմեռն բառերի տեղ դործ են ամւում և ամանցակաները՝ լաշնային, աշնային, աշնանի, գարնային, գարնային, գարնանի. ամարային, ամարանի, ձմերային, ձմերային, ձմերանի. որոնք հոլովում են աշնայնոյ կամ աշնանոյ ելն: Ամարանի,

ձմերանի, գարնային կամ գարնանի, աշնանի ձևերը նաև ներքոյականի իմաստ ունին՝ իբրև ամառք, ձմեռք, աշնանք, գարնանք: Յամարայինն—ամասները (ներքոյական իմաստով):

2. Խործ, աղջիկ, մանուկ, ծաղիկ, կորեակ և շատ՝ նուազական իկ ամանցով կազմուածներ՝ Յուսիկ, Աստղիկ, Սաթեհիկ, Ձուիկ (Ձուկան=Ձուկան), շնիկ, խցիկ, ընչիկ, փոքրիկ, կարճիկ ելն, որոնք ունին՝ խրձան, խրձունք, աղջկան, աղջկունք. մանկան, մանկուներ ելն: Ծաղիկ՝ ծաղկան, ծաղկամբ, ծաղկունք, ծաղկանց ձևերի հետ ունի և ծաղկի, ծաղկաւ, ծաղկիք, ծաղկաց կամ ծաղկոյ, ծաղկոց ձևերը: Իսկ կորեակ ունի և կորեկոյ ձևը:

3. Մարդիկ, մարդկան, ի մարդկանէ, մարդկամբ կամ մարդկաւ, — եզակի ձևով յոգնական իմաստ ունի: Մարդ եզակին հոլովում է՝ մարդոյ, մարդով. որ ունի և կանոնաւոր յոգնակի՝ մարդք, մարդոց, մարդովք:

72. Եան վերջաւորութիւնն աւելանում է հետեւեալ բառերին.—Տեսիլ, տեսլեան, ի տեսլենէ, տեսլեամբ, տեսլիք, տեսլեանց, տեսլեամբք.—Հանգիստ, հանգստեան, — այլ և հանգստի, հանգստիւ. յոգն. հանգիստք, հանգստից,—Դովեստ, դովեստամբ, այլ և՝ դովեստի,

գովեսար, գովեսարից—Փախուստ, փախստեան, ի փախստենէ, փախստեամբ, —այլ և փախստի, փախստիւ, —յոզն, փախուստը—կորուստ, կորստեան, ի կորստենէ, կորստեամբ, կորստար, Գալուստ, գաղստեան, գաղստեանց—Թագուստ, թագստեան, թագստեամբ, այլ և թագստի—Պահուստ, պահստեամբ—Ծնունդ, ծննդեան, ի ծննդենէ, ծննդեամբ, ծնունդք, ծննդեանց, ծննդեամբք, սովորարար՝ ծննդոց, ծննդովք—Մտունդ, սննդեան, սննդեանց, այլ և սննդի, սննդոց—Խորհուրդ, խորհրդեան, խորհրդեամբ, այլ և խորհրդոց, խորհրդոց, խորհրդի, խորհրդիւ, յոզն, խորհուրդք—Ժողովուրդ, ժողովրդեան, ի ժողովրդենէ, ժողովրդեամբ, ժողովուրդք, ժողովրդեանց, այլ և ժողովրդի, ի ժողովրդէ, ժողովրդոց, ժողովրդովք—Ամիս, ամսեան, յամսենէ այլ և ամսոյ, ամսով, յոզն, ամիսք, ամսոց, ամսովք—Շարափ, շարափեան, սովորականն է շարափու։ —Ժամանակ, ժամանակեան, սովորարար՝ ժամանակի, ժամանակու, ժամանակք, ժամանակաց—Սերի (այսօր), սերկեան—Վաղիւ, վաղուեան, վաղուենէ, այլ և վաղուի, ի վաղուէ կամ ի վաղնջենէ Այսպէս նշ յաւելմամբ նաև՝

Տիւ, տունջեան, ի տունջենէ, տունջեամբ

(արաստանում է տունջեան), այլ և ի տունջ, տունջով, յոզն, տիւք, տիւս

73. Մահ, հոլովում է ուսն վերջուորովեամբ՝ մահուան, ի մահուանէ, մահուամբ, մահուանք կամ մահուանք, մահուանց, այլ և ու հոլովման տակ՝ մահու, մահք, մահուց, մահուք (Տես § 70, 4)։

74. Ին շեղման ձևով հոլովում են՝

1. Որոշ թուով երկրամակ (ը)ն վերջացած բառեր, որ են՝ Ողն, սղին, սղունք—Մանն, մասին, մասունք—Մամն, մատին, ի մատանէ, մատունք—Վամն, կամին, կամունք—Ափն, ափին կամ ափան, ափունք—Բունն, բուն կամ բուսն, բունք—Թունն, թունին, ի թուանէ, թուունք կամ թուանք—Անձն, անձին, անձինք կամ անձունք Բարդ բառերը՝ միանձն, դատարկանձն, վեհանձն, մեծանձն ունին յոզն, միանձունք, դատարկանձունք, վեհանձունք, մեծանձունք—Ազն, ազին, ազինք կամ աղունք (վերջինս ազնիւ մարդիկ խմաստով)։ Բարդ բառերը՝ դիցազն, գիւցազին կամ գիւցազան, գիւցազունք, վեհազն, վեհազին, վեհազունք կամ վեհազինք, հայկազն, հայկազին, հայկազունք—Հարմն, հարմին, ի հարմանէ կամ ի հարմնէ,

հարսինք կամ հարսունք: Յաւերժահարսն, յաւերժահարսունք: — Դառն: գառին, ի գառանէ կամ ի գառնէ, գառինք: — Բեռն: բեռին, ի բեռանէ կամ ի բեռնէ, բեռինք: — Եզն, եզին, յեզանէ, եզինք: — Եղն, եղին, յեղանէ, եղինք: — Դաշն, դաշին, գաշինք: — Ծաշն, խաշին, ի խաշանէ կամ ի խաշնէ, խաշինք: — Ծնն: նեռին, ի նեռանէ, նեռինք: — Դառն: գառին, գառինք, այլ և գառնի, գառնից: — Սառն, սառին, սառանց: — Կաթն, կաթին, կաթամբ, կաթանց: — Դոխն, դոխին, դոխամբ: — Լեռն: լեռին, ի լեռնէ, լեռամբ, լեռինք, լեռանց, լեռամբք: —

2 Թուականներից՝ Ծօթն, եօթին կամ եօթան, եօթամբ, եօթանք, եօթանց, եօթամբք, այլ և եօթեան, եօթեանք, եօթեամբք. նոյնպէս՝ եօթնի, եօթնիք, եօթնից: — Տասն, տասին, տասունք, տասանց, այլ և տասնից: Այսպէս և եօթնեւտասն, ութեւտասն, յննեւտասն ունին՝ եօթնեւտասին, եօթնեւտասմբ, եօթնեւտասանք, եօթնեւտասանց եին:

3, Զնն, ձեռին, ի ձեռանէ: Յոգնակին հաղուաղէպ՝ ձեռինք, ձեռանց. սփորաբար՝ ձեռք, ձեռաց. ձեռօր: Առատաձեռն լինում է՝ առատաձեռնի, առատաձեռնից, լման, սահն (երբեմն՝ ստան), յտանէ: Յոգն. ոտք, ստից, ստիք, երբեմն ստաց:

6. ԵՐ, ԵՂ, ՀՈՒ, ԹԼԹԻՄ

75. Այս հոլովման տրականք կազմում է ուղղականի վերջի թ, ղ բաղաձայններից առաջ մասնելով: Բացասականի է, դորժիականի թ վերջաւորութիւնները, ինչպէս և յօդնականի թ-ն, աւելանում են տրականի վրայ: Օրինակ՝

	Եզակի	Յոգնակի		
Ուղ.	տարր	աստղ	տարերբ	աստեղբ
Հայց.	տարր	աստղ	տարերս	աստեղս
Սեռ. ար.	տարեր	աստեղ	տարերց	աստեղց
Բաց.	ի տարերէ	յաստեղէ	ի տարերց	յաստեղց
Գործ.	տարերբ	աստեղբ	տարերբբ	աստեղբբ

76. Այսպէս հոլովում են սակաւաթիւ թ, ղ վերջացած բառեր, որոնք մեծ մասամբ և ուրիշ հոլովումների տակն են գնում: Ինչպէս՝

Տարր, որ ունի նաև տարրոյ, տարրի, տարրից: յօդն. տարերաց, տարերբք ձևերը: — Աստղ ունի յօդն. նաև աստեղունք, աստեղաց, աստեղօք: — Կայսր, կայսեր, կայսերբ, կայսերբք: — Կայսերաց, կայսերօք: — Ոսկր, սակեր, սակերբ, սակերաց, սակերօք: — Դուստր, դասեր, ի դասերէ, դասերբ, դասերբք, դասերց, — այլ և դասերաւ, դասերաց:

դատերօք:—Ուտըր, ուտեր, ուտերաց:—Համը, համեր, համերք, համերց:—Ծղը, եղեր, եղերք, եղերք, եղերքք:—Եզերաց, եզերօք, եզերօվք:—Ժողնը, նակ ծովեզերի, ծովեզերաւ:—Ազը, ազդեր, ազդերք, ազդերաց:—Ատը, լտեր, լրտերք, լտերց:—Կողը, կողեր, կողերք, կողերց, կողերաց:—Կուսը, կսեր, կսերք կամ կսրոյ, կզրօվք:—Անդը, անդեղ, անդեղք, անդեղց, անդեղաց:—Կոնը, կոնեղ, կոնեղք:—Արիը, արիեղ, արիեղաց:—Սկուտնը կամ սկտեղ, ար. նոյնպէս՝ սկուտեղ կամ սկտեղ, գարծ. սկտեղք, սկտեղքք, այլ և սկուտեղի (սկտեղի), սկուտեղաց, սկուտեղօք:—Աղիւր (աղբեր), աղբեր, յաղբերէ, աղբերք, աղբերքք, աղբերց, աղբերքք, այլ և աղբերաւ, աղբիրք (աղբերք), աղբիրաց կամ աղբերաց, աղբերօք:—Եղջիւր (եղջեւր), եղջեր, եղջերք, եղջերց, եղջերքք, այլ և եղջիրի կամ եղջիրիւ, եղջիրք, եղջերաց, եղջերօք կամ եղջերօվք:—Ալիւր (ալեւր), ալեր, այլ և ալիւրոյ, յագն, ալիւրք:—Բլուր, բլեր, բլերք: Սովորական՝ բլրոյ կամ բլրի, բլրօվք, բլուրք, բլրոց:

ԱՆԿԱՆՈՆ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆԵՐ

77. Այր, տէր:

Եզակի

Յոզնակի

Ո.	այր	տէր	արք	տևարք
Հ.	այր	տէր	արս	տևարս
Ս.Տ.	առն	տևառն	արանց	տերանց, տևարց
Բ.	յառնէ	ի տևառնէ	յարանց	ի տերանց, ի տևարց
Գ.	արամբ	տերամբ	արամբք	տերամբք

78. Այր բառի պէս հօլովում են և բնուայր, սկեսրայր (այլ և սկեսրայրի, ի սկեսրայրէ), Տէր բառի պէս՝ տանուտէր (նաև տանուտերաց, տանուտերօք), պարտատէր (նաև պարտատիրի, պարտատիրաց):

79. Հայր, մայր, եղսայր:

Եզակի

Յոզնակի

Ուղ.	մայր	մայրք
Հայց.	մայր	մարս
Սեռ. ար.	մօր	մարց
Բաց.	ի մօրէ	ի մարց
Գործ.	մարք	մարքք

80. Այսպէս հօլովում են՝ հայր, եղսայր, այլ և բարդ բառերը՝ նախամայր, նախամայր:

վանահայր ելին, Հայր յոզն. սեռական-արական
և բացաս. ունի նաև՝ հարանց, ի հարանց ձեռք,
իսկ դործ. նաև հարամբ, հարամբք:

81. *Քոյր* (հորաքոյր, մորաքոյր ելին.):

	Եզակի	Յոզնակի
Ուղ.	քոյր	քոյք (քոյրք, քուերք)
Հայց.	քոյր	քորս (քեռս)
Ս. Տ.	քեռ (քորք, քուեր)	քերց
Բաց.	ի քեռէ	ի քերց
Գործ.	քերբ	քերբք

82. *Օր:*

	Եզակի	Յոզնակի
Ուղ.	ուր (օր)	ուուրք
Հայց.	ուր (օր)	ուուրս
Ս. Տ.	ուուր	ուուրց
Բաց.	յուրէ (յօրէ)	յուուրց
Գործ.	ուուրբ	ուուրբք

83. Այսպէս և նասարակօր: Օր ունի և ի
հարսման պէս օրի ձեռք՝ առ օրին, նոյն օրին,
սոյն օրին:

84. Մի քանի ը վերջացած բառեր ևս կա-
նոնաւոր ձևերի հետ ունին և մնայր, քոյր, օր

բառերի պէս կաղմուած անկանոն ձևեր, այն է՝
գործիականի ը և յոզն. արականի ց վերջաւո-
րութիւններն աւելանում են անմիջապէս ուղ-
ղականի վրայ. ինչպէս՝ նուր ունի գործ. հրով
և նուրք, յոզն. նուրքք. նոյնպէս ջուր, նանուր,
ընդհանուր ունին ջուրը, ջուրքք, ջուրց. նանուրք,
նանուրքք, նանուրց, ընդհանուրք, ընդհանուրքք,
ընդհանուրց ձևերը. — սովորական ջրով, ջրոց.
ընդհանրով, ընդհանրոց կամ ընդհանրից,
նոյնպէս՝ իւրաքանչիւրց, անձնիւրց (§ 64.
4. ծան.): Չենն բառի ձեռք բնից գործ. ձեռք
կամ ձեռք (= ձեռամբ), օրից ձերբակալ, ձեր-
բագատ, ձեռքտուն ելին Այսպէս և ներքեում
(§§ 85, 86) գրուածներէ յոզն. արականը կաղ-
մուած է միայն ց առումով, ոչ աւելանում է
ան, ևան, սց, ևսց, ոյ սծանցներէ վրայ:

85. *Կին, արկին:*

	Եզակի	Յոզնակի
Ուղ.	կին	կանայք
Հայց.	կին	կանայս
Ս. Տ.	կնոջ	կանանց, կանայ
Բաց.	ի կնոջէ	ի կանանց, ի կանայ
Գործ.	կանամբ, կնաւ	կանամբք

	Եզակի	Յողնակի
Ո.	տիկին	տիկնայք
Հ.	տիկին	տիկնայս
Ո.Տ.	տիկնոջ	տիկնանց, տիկնայց, տիկնաց
Բ.	ի տիկնոջէ	ի տիկնանց, ի տիկնայց, ի տիկնաց
Գ.	տիկնամբ, տիկնաւ	տիկնամբք, տիկնաւք [-օր]

ՏԵ. կին, տիկնն բառերի յոգնականի պէս հարգւում են

1. Այք, եայք, անք յոգնական ամանցով կազմուածները՝ աղախին (եղ. տր. աղախնայ), յոգն. ուղղ. աղախնայք, աղախնեայք. հայց. աղախնայս, աղախնեայս. տրակ. աղախնանց, աղախնայց, աղախնեայց, աղախնաց: Պարոն, միայն յոգն. ուղղ. պարոնայք: — նու, նուոյ, նուով կամ նուաւ. նուք, նուոց, այլ և նուանք, նուանց:

2. Եայք, այք ամանցներով կազմուածները, որ ցոյց են տալիս մի անձի հետեւողներ կամ մի երկրի ազգեր, բնակիչներ, տեղացիներ, համապատասխան ցի ամանցին, ինչպէս՝ հայաստանեայք (հայաստանցիք), ասորեստանեայք, արևելեայք, միջերկրեայք կամ միջերկրայք, ծովեզերայք, հայկազնեայք, բաձաղիմայք, որ ունին՝ տր. հայաստանեայց կամ հայաստանեաց, գործ. հայաստանեք: Ազարայ, ախամայ, դուզ-

նարեայ բառերն ևս այս կարգի ամանցուածներին նման յոգն. տրականն ունին՝ սովորական ապագայից, ախամայից, դուզնաքէից ձևի հետ և ապագայց, ախամայց, դուզնաքեայց, դուզնաքեօք (եղ. դուզնաքէի, դուզնաքէիւ):

3. Եանք, անք ամանցներով կազմուածները, որ յոգնակի հաւաքական իմաստով ցոյց են տալիս մի անձի կամ անձի վերաբերեալ մարդիկ կամ հետեւողներ. օրինակ՝ Ղևոնդեանք, Ղևոնդեանց, Ատոմեանք, Ատոմեանց, Վարդանանք, Վարդանանց, Մարեմանք, Մարեմանց, Եպիկուրեանք, Եպիկուրեանց, Ամենայն բառի յոգն. սեռ.-տրականը սովորական ամենայնից ձևի հետ ունի ամենայնց:

4. Գահոյք, ըարոյք, պարտոյք (եզակի՝ ուրտոյ), սարոյք (եզակի՝ սարոյ) սովորական դահոյից, բարոյից, պարտոյից, սարոյից ձևերի հետ ունին երբեմն և դահոյց, բարոյց, պարտոյց, սարոյց:

ՏԶ. Եան և եայ (այ) ամանցները յաճախ փոխանակում են իրար, իսկապէս նոյն ամանցն են տարրեր ձևերով. ինչպէս՝ արևելեայ, արևելեան. հայկազնեայ, հայկազնեան. գունեայ, գունեան. տասնամեայ, տասնամեան. քրիստոնեայ, քրիստոնեան ևլն: Եան = եայ նոյն հո-

լովական անանցն է. որ անտուժ ենք կան հո-
լովական ձևի մէջ (§ 72). ուստի և զբանցով
կազմուած բառերը եզակիում սովորաբար ան-
փոփոխ են մնում. մի քանի բառեր միայն հո-
լովում են ի կամ ոյ հոլովման ձևով (§ 57. 1).
ինչպէս՝ մամիկոննան, մամիկոնննի կամ մամի-
կոնննոյ, մամիկոնննիւ. յոգն. մամիկոնեանք,
մամիկոնեանց կամ մամիկոնենից. բայց և՛ մա-
միկոնէի, մամիկոնէիւ, մամիկոնէից (մամիկոնեայ
ուղղականից, ինչպէս՝ միջօրեայ, միջօրէի. պաշ-
տօնեայ, պաշտօնէի. քրիստոնեայ, քրիստոնէի
բառերը). Տասնամեան, տասնամենի, տասնա-
մենից կամ տասնամեայ, տասնամէի, տասնա-
մէից. նոյնպէս՝ երկեմեան (երկամեայ), երե-
մեան (եռամեայ), եօթնամեան (եօթնամեայ),
քսանամեան, հարիւրամեան ևլն.

Այսպէս հոլովում են նաև որեայ, որայ
յոգնական անանցով կազմուածները (§ 53. 5).
վանորայ կամ վանորեայ (=վանքեր, վանքի-
ներ), վանորայոյ, վանորայով, վանորայք կամ
վանորեայք, վանորայց, վանորեայց, վանորեայ
կամ վանորէից, Արտորայ, արտորայի կամ արտո-
րայոյ, արտորայք, արտորայից, արտորայց, —այլ
և արտորեայ, արտորէի, արտորեայք, արտորէից.

88. Դիք (անեզական = աստուածներ), հո-
լովում է՝ գիք, գգիս, գից, գիգք:

89. Գիւղ (գեաւղ, գեօղ, գեւղ, գեց),
սեռ. արական ունի՝ գեղլ (գեաւղլ, գեւղլ),
բացառ. ի գեղլէ. Գործիականն և յոգնականն ի
հոլովման ձևով գիւղիւ, գիւղք (գեաւղք, գեւղք),
գիւղից (գեաւղից), գիւղիք:

90. Առանձին ձևով յոգնակի ունին և ներ-
քեւում դրած մի քանի (ը)ք, (ը)ն վերջացած
բառեր, որոնց եզականի մէջ ը առը դուրս է
ընկնում. ինչպէս՝ ծաղըք, ասը, մեղը բառերի
մէջ (§ 59. 3), իսկ յոգնականի մէջ առնում են
ունը. օրինակ՝

	Նզակի	Յոգնակի
Ուղ.	փոքր	փորունք
Հայց.	փոքր	փոքունս
Սեռ. ար.	փոքու	փոքունց
Բաց.	ի փոքուէ	ի փոքունց
Գործ.	փոքու	փոքու մըք

91. Այսպէս հոլովում են նաև՝

ծանը, ծանու, ծանունք, ծանունց, ծա-
նումք. — Բաղըր, քաղցու (կայ և քաղցուի,
քաղցրի), քաղցունք, քաղցունց, գործ. քաղ-

ցութ: — Մանր, մանու, մանուէր, մանուէց: —
Թանձր. թանձու (կայ և թանձրու, թանձրոյ),
թանձուէր (կայ և թանձրուէր, թանձրոյք): —
Նօսր, անօսր, անօսրի, անօսրից, բայց և նօ-
սութ, անօսուէր (նաև անօսուէր):

Յոզն, յոզնակի՛ յոզուէր, յոզուէց, յոզումբք
ինն, ըննի, ըննիւ, ըննից, ըննիւք, բայց և
ինունը, ինունց, ինումբք (§ 57. 4):

ՓՈՒԱՆՑՈՒՄ ՀՈՒՈՎՈՒՄՆԵՐԻ ՄԷՉ

92. Կան բառեր, որոնց եզակին մի հօլովման սակ
է գնում, իսկ յոգնակին մի սբիչ: Կամ մի հոլովք մի
ձևով է հօլովում, միւսներն՝ սբիչ: Կան բառեր ևս,
որոնք հօլովում են երկու, երեմն և երեք հօլով-
ման ձևով, կամ թէ այս ու այն հօլովները միայն
ունին մի քանի տեսակ ձևեր Այդպիսի մի քանի բա-
ռեր զրուած են վերեւում. կարեոր է ի նկատի ունենալ
և հետևալները.

93. Չայնաւոր և բազմայն հօլովումների փո-
խանցում.—Մտեցն կամ ծուցն, ծնգան, ծնգամբ. —
ծունցք, ծնցաց, ծնցոր, Բարձ, բարձու, ի բարձուէ,
բարձուէք, բարձանց, բարձամբք: Երեց, երեցու կամ
երեցոյ, յերեցուէ, գործ. երեցու կամ երեցամբ, —երի-
ցուէք, երեցանց, երեցամբք: —Պառաւ, պառաւոյ, — պա-
ռաւուէք, պառաւանց: Քար, քարի, քարիւ կամ քա-
րամբ, —քարիք, քարանց, քարամբք: —Արեւան, ար-

տեանի, արտեանաց. — արտեանուէք, արտեանանց (եղա-
կին նշանակում է և սարի զլուի): —Արուց, սրուէք,
սրունից, այլ և սրանց, սրուանց, կամ սրունկ(ն), սրն-
կուէք, սրնկանց, ձիւրան, ձիւրանի, ձիւրանաց, — ձիւրա-
նուէք, ձիւրանանց, ձիւրամբք: —Թագան, խոնջանի
կամ խոնջանոյ, — խոնջանուէք, խոնջանանց: — Կանթիկ,
կանթիկի, կանթիկաց. — այլ և կանթիկամբ, կանթի-
կամբք: — Ողջ, սղջոյ, սղջոց կամ սղջի, սղջաց, այլ և
սղջամբ: — Անգրանիկ, անգրանկան, յանգրանկանէ, —
այլ և անգրանկի, յանգրանկէ, անգրանկաց: — Հոզմ,
հոզմն, հոզմոյ, հոզմով, — հոզմուէք, հոզմոց: — Որմ, որմն,
որմոյ, որմք կամ որմուէք, որմոց: — Գոր, գորոյ,
գորաի, գորաու, — գորաուէք, գորոց, գորաից, գոր-
աուց: — Աղուեա, աղուեաւ (աղուեաւ), կամ աղուեսոյ,
աղուէք կամ աղուեսուէք: — Անխմ, առիծու կամ
առիւծոյ, առիւծք կամ առիւծուէք, նոյնպէս եպիսկո-
պոս, սարկաւազ, Բուրմ, երագ, պարիսպ, ձագ, անոյշ,
նուագ, նուագասակ, ունին եպիսկոպոսք, սարկաւազք,
քարմբ, ճրագք, պարիսպք, ձագք, անոյշք, նուագք,
նուպաստակք, այլ և եպիսկոպոսուէք, սարկաւազուէք,
քրմուէք, ճրագուէք, պարիսպուէք, ձագուէք, անու-
շուէք, նուպաստակուէք, իսկ պասեւազմ, սան, երագ
ունին պատերազմուէք, սանուէք, երագուէք:

94. Չայնաւոր հօլովումների փոխանցում.

1. Չգես, զգեսաու, — զգեսաի, զգեսաիւ, — այլ և
գործ. զգեսաով: — Չարզ, զարզու, զարզուք, — այլ և
գործ. զարզիւք: — Գրօ, գրօու, գրօուց, — գրօի, գրօ-
ից: — Չօր, գորու, ի գորուէ, ի գորէ, գորմ, գորու, գօ-
րաւ, գորով, — գորք, գորաց, գորօք: — Գանձ, գանձու, —

գանձի, գանձից, գանձիք:—Դաս, գասու, ի գասուէ,
—գասի, ի գասլ, գասի, այլ և գործ. գասող:—Ջեճ,
զինուց,—զինից:—Յալ, ջլու, ջլուց,—ջլի:—Բարժ, բարուց, բարուք, բարիք:—Վարժ, վարուց, վարուք, վարիք, վարովք:—Նաւ, նաւու, —նաւի, նաւու:—
Հաւ, հաւու, հաւուց,—հաւաց:—Արեւ, արեւու,—յարեւի
—Փամ, ժամու,—ժամու, ժամօք:—Ծակ, ծակու, ծակուց,—ծակի, ծակաց:—Համբաւ, համբաւու, համբաւուց, համբաւուք,—համբաւի, համբաւու, համբաւուց, համբաւուք, կամ համբաւոյ, համբաւով, համբաւոց, համբաւովք:—Խրատ, խրատոյ, խրատով, խրատոց, խրատովք,—գործ. նաև խրատիք, խրատօք:—Պարտ, պարտոյ,—պարտք, պարտուց (կայ և պարտիք, պարտեաց):

2. Կացին, կացնոյ, կացնով.—կացնի, կացնու, այլ և կացնեալ:—Պահլ, պատուոյ,—պատուի:—Լուսին, լուսնոյ,—լուսնի:—Գոյն, գունոյ, գունոց.—գունի, գունից, այլ և գունաց:—Վիար, չիտիոյ, չիտիոց,—չիտիթի, չիտիթից:—Լեզու, լեզուոյ, լեզուով, լեզուոց, լեզուովք,—լեզուի, լեզուու, լեզուաց, լեզուօք:—Ամուր, ամրոյ, ամրոց, ներքոյ. յամրով.—ամրից կամ ամրաց:—Իիեւ, զիւերոյ,—զիւերի:—Մարմն, մարմնոյ,—մարմնի:—Յրագ, երագոյ,—երայի:—Բիս, քստոյ,—քստի:—Կակիժ, կակիւոյ,—կակիժի, կակիժից:—Քաղց, քաղցոյ,—քաղցի:—Սով, սովոյ.—սովի:—Պահիժ, պատմոյ,—պատմի:—Իիւ, զրոյ.—զրի:—Թեւ, թեւոյ,—թեւի:—Թուր, թղթոյ,—թղթի:

3. Յրկբող, երկբողի, երկբողու, երկբողաց, երկբողօք.—երկբողիւ, երկբողից, երկբողիք: Նոյն-

պէս երբող: Հայկ, Հայկայ,—Հայկի.—Դաւիթ, Դաւթայ,—Դաւթի.—Հոռն, ի Հոռմայ.—ի Հոռնէ:—Ղուկաս, Ղուկայ, Ղուկասու, Յակար, Յակարայ,—Յակարու:—Յովսէփ, Յովսէփայ, Յովսէփու կէն:—Շնորհ, շնորհի, շնորհու,—շնորհք. շնորհաց, շնորհօք:

ՅԾ. Բազազրեալ բառերի հոլովման ժամանակ երկրորդ բաղադրիչի սովորական ձևի փոխանակ յաճախ վերջուսէ է ուրիշ ձև: Օրինակ՝ զիւր, սեւ, Աստուած սովորաբար հոլովուած են գրոյ, գրով. սիրոյ, սիրով. Աստուծոյ, Աստուծով. բայց մասեցազիւ, մարդասեւ, անասուած հոլովուած են՝ մասեցազրի, մասեցազրու, մասեցազրաց. մարդասիրի, մարդասիրու, մարդասիրաց. անասուածի, անասուածից:

ՅԾ. Համանուն բառերը՝ մեծ մասամբ օտարեր արմատներէից ծագած լինելով՝ օտարն ձևով էլ հոլովուած են. ինչպէս՝ Այր, այրի, այրիւ (=քարայր),—այր, անն, արամբ (=աղամարդ:—Մայր, մայրի, մայրիւ (=մայր ծառ),—մայր, մօր, մարբ (ծնող մայր):—Հայր, հայրի (=մարգպետ),—հայր, հօր (=ծնող հայր):—Կոյս, կուսի, կուսից (=աղջիկ),—կոյս, կուսի, կուսաց (=կողմ:—Ուր, որթոյ (=խաղողի որթ),—ուր, որթու (=որթ):—Փող, փողոյ (=խողովակ, զուռնա, դրամ),—փող, փողի, փողից (=փողոց, վիղ):—Խաղ, խաղոյ կամ խաղու (=խաղալ),—խաղ, խաղի, խաղիւ (=գետի խաղ):—Իի, զիոյ, զիլ, զիոց (=զիակ),—իլի, զից, զիօք (=աստուածներ):—Սան, սանի, սանից (=կաթնայ),—սանն, սանու, սանուք, սանուց (=սանիկ):—Կեղ, զեղոյ (=գեղեցկուծիւն),—զեղ, գեղջ (=զիւղ) կէն:

Չ Հ Ո Ւ Ո Վ Ո Ւ Ո Ղ Բ Ա Ռ Ե Ր

97. Կան որոշ թուով անուններ և անվաններ, որոնք չեն հղարվում Այսպէս են՝

1. Իւն անանգով կազմուած անունները, որոնք ցոյց են ապիւս ձայն, հնչիւն, ինչպէս՝ հնչիւն, դոչիւն, շառաչիւն, սոսաւիւն, թնդիւն, դանդիւն, դղրդիւն, լաւիւն, կանչիւն եւն Արանց թեք հոլովներէ, ինչպէս և յոյնականի համար վերջուտ են կամ ումն անանգով կազմուած ձևերը՝ հնչումն, հնչման, հնչմունք եւն. դոչումն, շառաչումն եւն, կամ թէ անորոշ դերբայը՝ լալ, դղրդիլ եւն:

2. Կրկին նուագական անանգներով կազմուածները, ինչպէս՝ պատանեկիկ, նաւակիկ, եւն. նոյնպէս մանկիկ, որոնց անց գործ են անուտ պատանեակ, նաւակ, մանուկ բառերի ձևերը:

3. Բազմաթիւ արիչ բառեր, ինչպէս՝ ծուծը, արթուր, պէտք, պիտոյ, հաճոյ, կազմ, նախ, գոյգն, գոհ, հաշտ եւն, որոնց անց թեք հոլովներով գործ են անուտ կամ նոյնանիչ բառեր, ինչպէս՝ ծուծը—ծուծը, կամ նոյն բառերի յոյնակիւն. ինչպէս՝ արտուր, յոյն, արտասուք, արտասուց, արտասուքք, կամ համանիչ և կամ նոյն արմատից կազմուած արիչ բառեր, ինչպէս՝ պիտոյք (պէտք), պիտոյական (պիտոյ), հաճոյական (հաճոյ), պատրաստ (կազմ), առաջին (նախ), դուզմաքեայ (դոյգն) եւն:

98. Մի քանի տեղի անունների հոլովներէ փոխանակ վերջուտ և հոլովուտ են տեղացիների, ժողովրդի

անունները՝ Բաղամ, աշխարհ բառերով կամ առանց այդ բառերի. որինակ՝ Աթէնք (Աթէնս), կամ Աթենացիք, Աթենացոց քաղաք, Գաղիլիա կամ Գաղիլիացիք. Կեսարիա կամ Կեսարացոց քաղաք: Այսպէս և Հայք կամ Հայոց աշխարհ, Հնդկիք կամ Հնդկաց աշխարհ, Պարսք կամ Պարսից աշխարհ, Վիրք կամ Վրաց աշխարհ եւն. նաևնակուտ են՝ Հայաստան, Հնդկաստան, Պարսկաստան, Վրաստան:

Գ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Ս Ա Կ Ա Ն Հ Ո Ւ Ո Վ Ո Ւ Մ

99. Գերանուանական հոլովման տակ գընուտ են գերանունների մեծ մասը և անորոշ ու հարցական անունները: Այս տեսակի հոլովման համար ընդհանրապէս պիտի նկատի ունենայ.

1. Հայցական հոլովը միշտ որ և է նախգրով է գործածուտ, իբրև կրող առարկայ՝ զ նախգրով՝ բացի լմն, լնչ անորոշներից, Իսկ ոմն անորոշը, եթէ մի սրշոյղ ինդիր ունի, զ է սուանուտ, թէ էէ՝ առանց զի է մնուտ: Օրինակ՝ Տեպին արս ոմանու Տեպին զոմանս ի նոցանէ:

2. Տրակամի հետ կայ և առանձին սեռական հոլով, որ իբրև անուան լրացուտ է գործ

ածւում, իսկ տրականը իբրև ըսյի և ածականի խնդիր: Սեռականի համար իբրև հոլովակերտ երևում են ընդհանրապէս ը(ւ), իսկ տրականի համար մ(ւ) բազաձայնները կամ վանկերը:

3. Բացասականը կազմւում է սովորաբար տրականից՝ է(ն) վերջաւորութեամբ:

4. Գործիականի ը(է) հոլովակերտը երբեմն կրկնւում է:

100. ՀԱՐՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Նշակի

Ո.	ո, ով	—
Հ.	զո, զով	յո, յով
Ս.	սյր	ուր
Տ.	ուժ	—
Բ.	յուժէ	ուստի
Գ.	—	—

Յոշնակի

ոյք
զոյս
ուց
սյց
յոյց
—

Ո.	ոք	—	ուն	ումանք
Հ.	զոք	—	զուն	զումանս
Ս.	ուրուք	ուրեք	ուրուն	ումանց
Տ.	ումնք	—	ումնն	ումանց
Բ.	յումեքէ	ուստեք	յումննէ	յումանց
Գ.	—	—	ումսօք	ումսօքք

Նշակի

Ո.	զի, զինչ	ինչ	ինն
Հ.	զի, զինչ	ինչ	ինն
Ս.	էր	իրէք	իրնն
Տ.	իմ, հիմ, էրում	իմէք	իմնն
Բ.	ստիմէ, զմէ	յիմեքէ	յիմննէ
Գ.	իւ	իւէք	—

101. Ո՞, ո՞վ=ով հարցականի համար պէտք է իմանալ.

1. Պակասած գործիականի, կրքնն և միւս հոլովների անց գործ են անւում ո՞ր հարցականի հոլովները. որով, որովք, — որք, որոց (— ոյք, ոյց):

2. Գործ են անւում և սկանորայի հետ՝ ո՞վ սկ կամ ո՞ սկ=ինչ մարդ, ո՞ր մարդը, որ հոլովւում է՞ զո քր, ոյք ուրուք, ուս ուսմեք, յումնէ (յումննէ) ումնքէ:

102. Զի՞, զի՞նչ=ինչ հարցականի համար պէտք է իմանալ.

1. Ազգականի սկզբի դ՛ն նախդիր է, ուստի և հայցականը միւս նախդիրներով լինում է՝ յինչ, առ ինչ: Զի՞ ձեռն ուրիշ նախդրով չի բանում:

2. Տրականի իմ ձևը գործ է անւում սովորաբար նախդրով՝ յիմ, ստիմ:

3. Բացասականը յի) նախդրով ձև հունի:

4. Զի՞, զի՞նչ, է՞ր, հի՞մ, կե՞ւմ, առի՞մն, զմն՞, առի՞նչ նշանակում են և ընդէ՞ր, վասն է՞ր, է՞ր աղապատ, զիւ՞րդ—ինչ, ինչու, ինչու համար, ինչից, էր (զատասական՝ ճէր, խի):

Նայ ոմն Առն ուրումն մեծատանն թաղաւոր զոմն ա-
անն զՅիսուս Կանայք ոմանք: Մարդարէ որ յառաջ-
նոցն յարեաւ Ի կնոջն ումննէ ծնաւ: Բանթուրակայ
ուրումն որդի:

3. Բացասական, հարցական, թէսկան, ենթա-
դրական խօսքերի մէջ զորձ է ամուսւմ ոք բարբ, ուստի
և ասուս է ոչ ոք, որ հոյովուս է՝ ոչ զոր, ոչ ուրուք, ոչ
ումնք, ոչ յումնքէ. արդեւական խօսքերի մէջ՝ մի՞ ոք,
մի՞ ուրուք, մի՞ ումնք կն: Յաճախ ոչ և մի՞ բացասա-
կանները բաժանուս են ոք բարից: Օրինակ՝ Եթէ ու-
րուք եղբայր մեանիցի: Այ զուղնարեայ որ էին նորա:
Այ որ ծառայ (—ոչ մի ծառայ) կարէ երկուց տերանց
ծառայել: Իցէ որ ասաւ Եթէ որ ունիցի տկանն լսե-
լոյ՝ լուիցէ:

4. Ան կզակի ձևով երբեմն յոգնակի իմաստ ունի.
Ուր երկու որ (—երկու հոգի) Ի միտան իցեն: Եթէ
այնպիսիք ոչ որ զասնիցին:

106. Ի մե. Ի նի շնորոշների համար պէտք է
իմանալ.

1. Իրբն անորոշ անուն նշանակուս են՝ բան, մի
բան: Օրինակ՝ Միթէ կարօացացայք իմիք, — ոչ իմիք:
Կեայ յումնքէ և յումնքէ: Առնիմ ինչ ասել քեզ: Ակն
ունէր ամուս ինչ ի նոցանէ: Ի Նազարէթէ ժորթ ինչ
իցէ բարւայ իմիք լինել (—Նազարէթից կարելի բան է,
որ լաւ բան լինի): Բարուց իրիք լինին պատճառ: Չար
ինչ: Սակաւ ինչ: Այլք այլ իմն ազազակէին: Այլ ինչ,
ամենայն ինչ, քանի ինչ, որ ինչ: Մի ինչ (մի իրիք
կամ միայ իրիք, միով իւրիք կն.), ինչ մի: Այս ինչ,
այն ինչ: Միթէ ազաննայ ինչ զձեր Տիտու:

2. Իրբն անորոշ մականուն նշանակուս են՝ մի,
որեւէ, մի որեւէ, (մի). յոգնակի անունն հետ՝ մի
բանի: Կարող են անունից ասալ և յետոյ զրուել և յա-
ճախ ուրիշ բաներով բաժանուել նրանից: Յոցնակի
անունն հետ անձամձայն են մուս, իսկ կզակի անունն
հետ սովորաբար շամձայնուս են: Օրինակ՝ Բան ինչ
է ինձ լնդ՝ քեզ: Բանք ինչ զոյլն նոցա ընդ ասորիս:
Առնիք ինչ կերակուր: Ակն ի զուք ինչ, ի ասելի ինչ:
Անցին աւորք ինչ: Յետ աւորք ինչ: Շնորհս ինչ հո-
գնարս: Գորձ ինչ ոչ զորձեն: Վասն խոսովութեան իրիք
կզկոյ: Ասանց իրիք յանցանայ (—Ասանց մի որ և է
յանցանքի, Տես § 52): Չուրն՝ ջոզ իմն է զօրական:
Իրբ ի պարբարութենէ իմնքէ: Իրբ իմանաւ իմն ըն-
դատուցեալ բանիս: Ընդ պատկուք իմն Ի նիթոյ ինչ:
Ի սամանելոյ ինչ հրամանէ: Օտարոսի իմն զից թուի
պատմիչ լինել: Յամանհից իմն կարդի զնէր զինքն:

3. Բացասական, հարցական, թէսկան, ենթադրա-
կան խօսքերի մէջ սովորաբար զորձ է ամուսւմ ինչ անու-
րուք, լուստիք և ասուս է ոչ ինչ (—ոչինչ, ոչ մի), որ
հոյովուս է՝ ոչ իրիք, ոչ իմիք կն: Արդեւական խօս-
քերի մէջ՝ մի՞ ինչ: Այ, մի՞ բաները լմիշա կարող են
ինչ բանից բաժանուել, լինի թղբոջինս իրբն զոյական
թէ և անկան զորձածուս: Այ երբեմն կրկնուս է և
բայի վրայ: Այ խարհաբարուս ոչ ոք, ոչ ինչ, ոչ մի բա-
նիք հետ բայը բացասական է՝ զորուս: Օրինակ՝ Եթէ
իցէ ինչ ուրուք: Ակն թէ զասնիցէ ինչ և ոչինչ կզկու:
Այ բերաք ինչ յայտարհ: Ի ոչ ասնել կարօացուք է՝
ինչ այցը: Մի ինչ ասիցէք: Եղև նմա շար և ոչինչ:
Այինչ վեաս է: Այինչ է խտրու: Եթէ հնար ինչ էք (—

Եթէ մի հնար (ինէր)։ Եւ ոչ միով իւրք հանգիտս գրասու։ Ի մտքնուոյ և ոչ յայլ խմբէ։ Եւ ոչ նշմարանս ինչ գոր լսէինն՝ ոչ կարէին ունել ի մտի։ Եթէ իցէ ինչ յառնն վնաս (— շնաս ինչ)։ Եթէ աճիցին ինչ ընդ ունկք բանն (— բանս ինչ) յատեան երթայցեն։

4. Իմն, ինչ յոգնակի չունին. եզակի ձեռով և յոգնակի իմաստով են բանուս. Օրինակ՝ Երկու ինչ են, որ բազում առնեն զմեզու Երկու ինչ (— երկք բան) ստեայ առնն իմ։

5. Այս անորոշներն երբեմն կրկնուած՝ իմն իմն, ինչ ինչ զործ են աճուս թէ զոյականորար և թէ աճականարար՝ ստանալով բաներ, մի բանի բաներ, զանազան բաներ, կամ թէ զանազան, մի բանի բաների իմաստը Հորովուս են՝ իրիք իրիք, իմիք իմիք, յիմքէ իմքէ, իւրք իւրք, Օրինակ՝ Այոց իմն իմն (— բաներ) խոստանան սոյ որ չիցէ ի ձեռս։ Ոչ զարչի զայնոյիս իմնուանս անուս զինքեանք վասն իրիք իրիք (— մի քանի, զանազան) ստեղծեանց։ Ինչ ինչ և յասորոց ընկալան տեղեկութիւնս կարգաց։

6. Ինչ անորոշ յաճախ զործ է աճուս իրբն թարմատար, աւելի հարցական, թէական և բացասական խօսքերի մէջ և խօսքին տալիս է տարատնութիւն կամ թէ չէ ստակացնուս կամ մեղմուս է խօսքի իմաստը՝ ստանալով ի իր գործիականի իմաստ։ Այստարհարար երբեմն թարգմանուս է բնուս, երբեմ, սկի բուսերով Օրինակ՝ Չարիքն որ լինին՝ անձինք ինչ իցին թէ արգասիք անձանց։ Եւ ոչ ի կայսր ինչ շնաստարար են Տես զու, ոչ ի տանջանաց երկնայ ինչ (— իւրք — բնու.) եւ Ոչինչ (— բնու չք...) զանգիտաց։ Այրն

նորա չէ ինչ (— սկի) ձեր։ Ոչ եթէ յանձնէ ինչ եկի։ Ոչ եթէ զհոգմս ինչ կոծելով։

7. Իմն անորոշք յաճախ մտկայի կամ գործիական հորովի հետ, երբեմն և մեծակ բայի հետ գրուելով անորոշ տարտամութիւն է յոյց սալիս՝ ստանալով մի տեսակ, մի կերպ, կարծես, արեմտեան աշխարհ. մը բաների իմաստը. ինչպէս՝ Բարկութեանք իմն (— բարկութեանք մը) հասեայ ի տեղի անոր ձտրութեանք իմն հրաման սոյր Եարուզոզնուս։ Մտադիւր իմն անսայիք անմասոց։ Փեղցիկի իմն պատմէ և Արիստոն Փեղցացի յազարս մանուանն Արտաշիսի Լոկի իմն ծածկեցու յամբոխին։ Փորքս իմն, այսու իմն, այնու իմն։ Անկղ իմն է տեղիս այս Յայս իմն այոպէս անէկ։ Կամէին իմն թէ փոխեցուք զնա ի գործոց անախ։ Շփոթի իմն թագուսութիւնն։ Եւ մեծամեծս իմն խօսէին։

107. Իմն, ինչ անորոշների իմաստով զործ է աճուս և իւ, սովորաբար յոյն. իր (իրի, իրաց, իրք) — մի բան, բան. երբեմն և մի, ինչ մականունների հետ. իր մի, ինչ իրք, ինչ իրաց. շատ ինչ իրք. այլ և կրկնուած՝ իր իր, իրս իրս, յիրս իրս, իրաց իրաց (— բաներ, մի քանի կամ այլ և այլ բաներ)։

Մասն. Չպիտի չփոթել ինչ և ոչ ինչ անորոշ անունները ինչ, ոչինչ հասարակ անունների հետ, որ հորովուս են՝ ընչի, ընչիւ, ինչք, ընչիք, ընչիք (— ինչք, ստացուածք). ոչինչ, ոչնչի կն. (— ոչնչութիւն, չէ, անոցոյ, ոչինչ բան)։ Օրինակ՝ Ընչի իմիք յունչի չէ հնար զնալ ևցոյց յունչէ յինչ զչնն։ Չարարածս յործամ

կամեցաւ՝ սիրդքն արար լինել՝ ոչ յընչէ, այլ յոչնչէ. զի ինչ նա միայն է. Ոչինչ կրբեմն իրբև մականունն է գործածուած և նշանակում է ոչինչ, չնչին

108. Արեւի.— ուսեւի անորոշներէ համար պիտի իմանալ.

1. Մենակ գործածուած ժամանակ նշանակում են մի սեղ, (որ եւ է) սեղ,—մի (որ եւ է) սեղից: Օրինակ՝ Վկայեաց քո ուրեք: Ոչ ուրեք ատարեցայ: Ոչ ուրեք զամենեք ասացեալ նորա ի նորումս է ուրեք (=կայ տեղ, կրբեմն) զի քաջապէս յազիկեցաք թշնամեացն, և է ուրեք՝ զի նոքա մեզ յազիկեցին:—Միթէ կասկած ինչ ուստեք էք նմա Յարժամ հայր սիրելի ուստեք զայցէ, արժանի որդիքն կատօք ընդ ատաջ եյաննն:

2. կրկնուած՝ ուրեւ ուրեւի,— ուսեւի ուսեւի նշանակում են ի կողմանս կողմանս, ի կողմանց կողմանց = տեղ տեղ, զանազան տեղեր,— զանազան տեղերից, կողմերից, զէսից-զէնից: Օրինակ՝ Զմեծամեծս և զգարմանայ արժանաւորս յարուեստից և ուրեք ուրեք զտեալ աշխատութեամբ՝ հաւարեալ փոխեցին ի յոյն լեզու: Ոմանք ուստեք ուստեք եկեալ ժողովալս եւ որ ուստեք ուստեք եկեալ էին ի թիկունս օգնականութեան:

3. Երբեմն մականուններով էլ են գործածուած. օրինակ՝ ամենայն ուրեք (=ամեն տեղ), ի մօտ ուրեք (=մօտ տեղ), հեռի ուրեք, հեռադոյն ևս ուրեք (=հեռու տեղ), յս ուրեք, ուր ուրեք (=ուր տեղ), զուն ուրեք (=քիչ տեղ, քիչ անգամ). այլ ուրեք կամ այլ ուր (=ուրիշ տեղ), այլ ուստեք կամ այլուստ, յայլուստ, կամ յայլուստ ուստեք (=ուրիշ տեղից), բա-

զուս և այլ ուստեք (=ուրիշ շատ տեղից էլ), արտաքուստ ուստեք (=գրօից մի տեղից), ամենայն ուստեք կամ ամենուստ, յամենուստ (=ամեն կողմից). բազում ուստեք, յոյով ուստեք (=շատ տեղից), ոչ ուստեք (= ոչ մի տեղից). այլ և կրկնուած ուստ ուստեք (=ուր տեղից, որ տեղից):

4. Աւտեւի ձեի իմաստով կայ և ուսեւմն, որ շատ քիչ է գործածուած, իսկ Արեւի ձեի իմաստով՝ Արեւմն, որ յաճախ միանում է ուրիշ տեղի կամ ժամանակի անունների հետ՝ տարտամացնելով նրանց իմաստը, ինչպէս՝ Որպէս անց Արեւմն (=կրբեմն, ժամանակով) ի հինանս Զօր աստ Արեւմն (=փերջերս) յետոյ ոմանք բարձին: Իսկ աստ Արեւմն յարուցեալ զունգա: Յետոյ ուրեւմն արժանաւորեցան ասնուլ: Այսպէս և անոր ուրեւմն, ուր ուրեւմն (=փերջապէս), վազ ուրեւմն, անազան ուրեւմն, կրբեմն ուրեւմն:

5. Իրբև անորոշ մականունն Արեւմն, Արեւի, ուսեւի նշանակում են մի, մի որեւէ և զուսում են սովորաբար տեղի անունան վրայ: Օրինակ՝ Դատաւոր մի էք ի քաղաքի ուրեւմն: Ընդ զազանի զունն ուրեւմն մեքենաւորութեամբ ի բերդն մտանէին ի կողմն մի ուրեք: Յանկեան ուրեք: Կարծէր ի տեղիոն ուրեք անյայտ գեատասուին թաղչել: Եւ եղև ի տեղիոց ուրեք կալ յազօթս:

109. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆԵՐ

Յզակի

Ո.	ես	դու	ինքն	—
Հ.	զիս	զքեզ	զինքն	—
Ս.	իմ	քո	ինքեան	իւր
Տ.	ինձ	քեզ	ինքեան	իւր (իւրեան)
Բ.	յինէն	ի քէն	յինքնէ	յիւրմէ
Գ.	ինե	քե	ինքեամբ	իւրեաւ, իւրե, իւրեամբ

Յոզնակի

Ո.	մեր	դուք	ինքեանք	իւրեանք
Հ.	դմեզ	զմեզ	զինքեանս	զիւրեանս
Ս.	մեր	ձեր	ինքեանց	իւրեանց
Տ.	մեզ	ձեզ	ինքեանց	իւրեանց
Բ.	ի մէնջ	ի ձէնջ	յինքեանց	յիւրեանց
Գ.	մեւք, մեզք	ձեւք, ձեզք	ինքեամբք	իւրեամբք

110. ԻՃԲԳ գերանուան համար պիտի իմանալ.

1. Իրբև զորացման գերանունը գրւում է միւս գերանունների և անունների հետ՝ իրբև բացայայտիչ թուով և նորով համաձայնելով նրանց, երբեմն և համապատասխան զէջի յոգ ստանալով. ինչպէս՝ ես ինքն, դու ինքն, նա ինքն. ինքն աւրն, — զիս ինքն, յիս ինքն, զքեզ ինքն, քեզ ինքեան, ի մէնջ յինքեանց եւն, Չքեզ ինքն:

2. Մենակ՝ առանց դիմորդ յոգի և գերանուան ես կարող է առաջին և երկրորդ զէջերի իմաստով զործածուել. ինչպէս՝ ինքեանք (=մեր ինքեանք=ինքնեաւ) ի նմին կաւոյ եւր Մի, ազաւեւ, մի այսպէս շարաշար յազազս ինքեանց (=մեր ինքեանց) խորհեցուք և մի ի մեզ ինքեանս միևնոյնք սուր:

111. ԻՃԲԳ բառի տեղ զորացման իմաստով զործ են ածւում նաև՝ իՃԲԳԻՃ, իՃԲԳԻՃԻՃ իսկ, իՃԲԳ գլխավիՃ, իՃԲԳԻՃ գլխավիՃ, կամ լոկ՝ գլխավիՃ օրինակ՝ Ինքնին աւր (=ինքն աւր=աւրն ինքը կամ ինքը աւրը) վերկեաց զնսս ... ինքնին ևս բնոյ նսսս պատերազմ Ոգպեան ինքնին մոզգըն հանգերծ հասանէր: Թագաւորն ինքնին իսկ զարմացեալ լինէր, Չինքնին թագաւորն զՅուրով Չթագաւորն Տիրան ինքնին գլխավին: Գու ինքնին, նա ինքնին, դա ինքնին: ԻՃԲԳԻՃ նշանակում է նաև՝ անձամբ անձիՃ, իՃԲԳ իւրեւ, իՃԲԳամբ, իւրովի= ինքն իրեն, իրան իրանս Օրինակ՝ Իրբև զհասկ ինքնին անկեալ ի ցոզնոյ, Դսան ինքնին բացաւ:

112. ԻՃԲԳ բառի իմաստով 1-ին և 2-րդ զէջերի նամար, մենակ կամ նոյն զէջերի գերանունների հետ, զործ են ածւում՝ ինձին (=ինքս), մեզին (երբեմն մեզայն=ինքնեաւ), քեզին (երբեմն՝ քեզայն=ինքնեալ) ևն. օրոնք բացառական նորջիւր են և նշանակում են՝ ես իՃԲԳԻՃ, իՃԲԳԻՃ, ինեւ, անձամբ եւն Օրինակ՝ Ող ինքն, և ես ինձին իսկ (=եւ ինքս նենց) անձամբ ող եմ անհնայն իրօր ևս ինձին աչք տեսի ինձին (=ինքս) զիս՝ քեզ մասուցի Չինքն անձամբ ինձին գատութիւն իմ ծանա-

կեցիցս—Մեք մեղէն իսկ (—մենք ինքներս հենց) շինեացոք դասուն Տեառն Մեղէն իսկ լուար ի դամնէ։ Մեղէն իսկ ընթեանուլ արժանաւորեցար։ Մեղէն իսկ ականասես եղար այն զիւանինս Մեք մեղոյն լինիւք քակիչ օրինացս մերոց։ Արի ե քեզէն թօ՞Մափեսս դանկողինս քու։ Արի ե զու քեզէն պատահես մեզ։ Քեզէն վարես զքեզ յանդարձ օտարութիւն Դու քեզէն իսկ (—զու ինքդ հենց) վկայ ես ինձ։ Դու քեզէն զդատիժան յանձն առեր, ե ես թողում զդատահասն։ Դուք ձեզէն երթայք ժողովեցէք ձեզ յարդ։ Դուք ձեզէն իսկ զիտէք։ Որպէս ե զուք իսկ ձեզէն (—զուք ինքներդ հենց) վկայեցէք։

113. Իւր զերանուներ, որ եզ ուղղական ե հայցական շունչի, զորձ է աւուում սովորաբար անզրագարձ իմաստով, այսինքն զբոււմ է ենթակայի անուան տեղ։ Յաճախ սակայն իւր զերանուան տեղ զորձ են աւուում իճճն ե նոյն իսկ ցուցական նա զերանուանների ձևերը։

114. Անձնական զերանուանների բոլոր դէպքերի տեղ յաճախ զորձ են աւուում աճճն բառի եզակի ե յողմակի հոլոփերը մենակ կամ իմ, եո, իւր, մեր, ձեր, իւրեանց բառերի հետ Օրինակ՝ Յանձն իմ (—յիս յիս ինքն) երթուայ։ Եւ ոչ զանձն (—զիս, զիս ինքն) արժանի համարեցայ առ քեզ զալոյ։ Յոյց զանձն քո (—զքեզ, զքեզ ինքն) քահանային Փրկեա զանձն քո ե զմեզ։ Դու վասն անձին քո վկայեա։ Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն իւր (—յինքն—ինքն իր

մէջ) կործանիւ Լայէք ի վերայ անձանց ձերոց (—զուք ձեր վրայ ...)։—Ոչ կարեմ ես յանձնէ անձն ե ոչինչ (—ես ինքս ինձնից ...)։ Անձամբ անձին (—ինքն իրեն) առնէ Քրատ Անձամբ զանձն իւր (—ինքն իրեն, ինքն զինքն) խայտառակեաց։—Նոքս անձին (փոխանակ՝ անձանց—իրենց, երևեր իրենց) ինչ օղնել ոչ կարեն Անձամբ անձին (—իրենք իրենց) փակեցին զգրուես։

ՆՐԱՆ. Աճճն բառը բարդութիւնների մէջ նշանակում է իճճն, ինչպէս՝ անձնասպանութիւն = ինքնասպանութիւն, անձնասէք = ինքնասէք։

ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

115. Նա, սա, դա:

	Մզակի	Յոզնակի
Ո.	նա	նոքս
Հ.	զնա	զնոսա
Մ.	նորա	նոցա
Տ.	նմա	նոցա
Բ.	ի նմանէ	ի նոցանէ
Գ.	նովաւ	նորօք

116. Նա զերանուան պէս նորվում են՝ սա, զսա, սորա, սմա, ի սմանէ, սովաւ, սոքա, զսոսա, սոցա ի սոցանէ, սորօք.—դա, զդա, զորա, դմա ելն.—Այս ցուցականների բացատրական հոլովը երբևիմ լինում է՝ ի նմանէն, ի սմանէն, ի դմանէն, ի սոցանէն ելն։

117. Այս, այդ, այն

Նշակի

Յղճնակի

Ո.	այս	—	այսօրինկ
Հ.	զայս	—	զայսօրինկ
Ա.	այսր, այսօրինկ	այսր	այսց, այսոցինկ
Տ.	այսմ, այսմինկ	ատա	այսց, այսոցինկ
Բ.	յայսմ, յայսմանէ	ատափ	յայսց, յայսցանէ
Ք.	այսու, այսուինկ	—	այսօրինք, այսօրինքք

118. Այս զերանուան պէս հօտիւում են՝ այդ, զայդ, այդր, այդօրինկ, այչմ, այչմինկ, չայչմ, չայչմինկ, այդու, այդուինկ կէն. այն, զայն, այնր, այնօրինկ կէն Այն յոյն. ուղղականի և հայրականի համար ունի նաև այնք, զայնք ձևերը: Յոցն. բացառականի և գործիականի համար կան նաև՝ յայսոցինկ, յայդոցինկ, յայնոցինկ.—այսուք, այդուք, այնուք ձևերը: Այսք, ապ, ապսի ձևերին համագրաստարևան կան՝ այլք, այլի, անդք, անդ, անսի:

119. Այս, քայդ, այն զուշականների համար տխար իմանալ.

1. Գերանուն են, երբ մենակ են բանում և նոյն իմաստն ունին, ինչ որ սա, դա, նա. միայն երբ զուշականն իւր իմաստն ստանում է մի յարաբերական խօսքից, աւելի այս, այդ, այն են գործածուում քան սա, դա, նա: Սրբնակ՝ երանի այնոցինկ, որ սուրբ են սրտիք:

2. Ածական են, երբ իբրև մականուն դրոււմ են մի անուան վրայ, որի նաև թուով և հօտիով սովորաբար համաձայնում են: Երբ զուշականը իւր անունից նախադաս է, սովորաբար կարծ ձևն է գործածուում և անունը ոչ մի չի անում. իսկ երբ չնապաս է, սովորաբար երկար ձևն է բանում, նախդիրը կրկնոււմ է զուշականի վրայ և անունն անում է համապատասխան ս, դ, ն զուշական յօդերից մէկը. ինչպէս՝ այս ասն, այդ ասն, այն ասն. զայս ասն, այսր ասն, այսմ ասն, յայսմ ասնէ, այսու ասմք, այս ասնք, այնի ասնց կն. բայց ասնու այս, ասնց այդ, ասնն այն, դուսնա զայս, ասնա այսօրինկ, ասնա այսմինկ, ասնքա այսօրինկ, ասնքա այսոցինկ կն. բայց և՛ Գործքս այս: Չինչ հատուցուք վտարակնս այս (վտիս այսր) մեծի յազթութեան: Չբանս (վտիս, զբանս) զայսուինկ կատարեալ:

3. Բացառական՝ յայսմ, յայզմ, յայնմ ձևերը միայն իբրև մականուն են բանում՝ յայսմ նաէ, յայչմ վայրէ, զայնմ ամենայնէ կն. իսկ այնք, զայնք միայն իբրև զերանուն միշտ մենակ են բանում:

4. Այս, այդ, այն, զայս, զայդ, զայն կցակի ձևերը երբեմն և յոցնակի իմաստ ունին. ինչպէս՝ Չկուսս ապա օւնէին, և զայն ես (=այն էլ) օրննեաց:

120. Այսք, այդք, անդք նշանակում են.

1. Այսեղ, այդեղ, այնեղ, երբ մենակ են գործածոււմ և գործողութեան զկտի 1-ին. 2-րդ կամ 3-րդ գէճքն ուղղուած լինելն է յոցն տրոււմ. օրինակ՝ Մի մերձեակար այսր Ե՛կ այսր Այսր անդք (պէս ու զէն,

այս ու այն կողմ) վառեալք ընթանային Ի քէն և յայդոց սկսեալ անդր Ի վեր հանիցեմ Ի սկիզբնն Յղէին անդր նախարար դունն:

2. Այս, այդ, այն, երբ իրրե մականունն գրոււմ են Ի նախդիր ունեցող հայցական հոլովով մի անուան վրայ, օրինակ՝ Եւ ոչ Ի ասք աշխարհ այսք զհետ նոցա զնացար: Եթէ ոչ գայել Ի տօն այսր Ի դաշա անդր:

121. Աս, այգ, անգ նշանակոււմ են.

1. Այսեղ, այգեղ, այնեղ, երբ մենակ են գործածոււմ և գործողութեան մի անդոււմ լինելն է ցոյց արոււմ. օրինակ՝ Գոյ աստ այր մի Ջնսա եթող անդ: է՞ որ այգր այր նստարութ զուք այգր: Եւ անդ էր մինչև ցվտիծան Հերովդի Այս իմաստով կան և աստացօր, այգացօր, անգացօր բառերը:

2. Այս, այդ, այն, երբ իրրե մականունն գրոււմ են Ի նախդիր ունեցող արական հոլովով մի անուան վրայ (նկարչականի իմաստով), օրինակ՝ Ի գրախտի աստ Ի տօնի աստ Ի մամանակի աստ յայսմիկ Գրեցի ձեզ Ի թղթի այգր: Ահաւատիկ Ի խրքանի անդ է: Ի պարտիզի անդ Եւ նրեայքն խնդրէին զնա Ի տօնի անդ:

122. Ասի, այլի (այլի), անի նշանակոււմ են.

1. Այսեղից, այգեղից, այնեղից կամ օրացից, գրացից, նրացից, երբ մենակ են գործածոււմ. օրինակ՝ Գնացին նրա անտի Արիք երթիցուք աստի:—Եւ ոչ վրիպեցի այտի (—գրանից) բան, մինչև կատարեսի ամենայն Յորմ պատարեցի քեզ անտի եթէ չուտել: Անտի իսկ (այսինքն՝ յայնմ իւղոյ) օծանէին Ջշարեայ

սկիզբն անտի (—ի նիւթոյ) կարծեցին Այս իմաստով կան և ասոււս (ասսսիւն), անգուս (անգսիւն) ձևերը:

2. Այս, այդ, այն, երբ իրրե մականունն գրոււմ են մի բացասական հոլովով անուան վրայ, օրինակ՝ Ել Ի ասպանէ այտի Բաղոււր Ի մանկուոյ այտի Ի յունականաց այտի Ի տեղուջէ անտի Ի նեթանսական ուսմանց անտի Յիշանութենէ աստի Ի նեղութենէ անտի:

123. Կան և այրեմ, այգրեմ, անգրեմ, ասեմ, անգեմ, որ նշանակոււմ են՝ վերստին այսք, վերստին այգր, վերստին անդր, յետ այսք, յետ այգր, յետ անդր—նորից, յետ, կրկին այսակ ելն. կամ հենց այսակ, հենց այգակ ելն: Օրինակ՝ Եւ ինքն ողջանգամ այրէն դամայր: Այգրէն Ի քեզ խորտակեցին այլք չու ել և անգրէն ոչ զարծու: Այսրէն (—այտտեղ, այս աշխարհում) այլք վաստակին և այլք հանգչին, իսկ անգէն (—այնտեղ, այն աշխարհում) իւրաքանչիւր որ վաստակոց իւրոց տիրեցէ: Այգրէն յաշխարհից ձերում դամանին զիրք զորա—Ես աստէն զանեցի Աստեմ (—այստեղ, այս աշխարհում) ընկալեալ զհասուցումն մեղաց իւրոց: Ելին անգէն Ի կարաւանին—Անգէն, անգէն իսկ, անգէն և անդ, անգէն վաղվապի նշանակոււմ են նաև՝ իսկոյն, տեղն ու անդր: Օրինակ՝ Անգէն և անդ ծանանա: Եւ անա անգէն երեք արք եկին:

124. Նոյն, սոյն, դոյն.—Ամենեքին:

Ծգակի	Յոգնակի
Ո. նոյն	նորին
Հ. զնոյն	զնոսին
Ս. նորին, նորուն	նոյնն, նոցուն, նոցունց
Տ. նմին	նոցին, նոցուն, նոցունց
Բ. ի նմին	ի նոցունց
Գ. նովին, նովիմք	նորիմք, նովիմքք, նորումքք
Այսպէս և	Ո. ամենեքին, ամենեքեան
	Հ. զամենեկին, զամենեկեան
	Ս. ամենեցուն, ամենեցունց
	Տ. ամենեցուն, ամենեցունց
	Բ. յամենեցունց
	Գ. ամենեքումքք

125. Նոյն գերանուան պէս հորվում են՝ սոյն, գոյն, սորին, սմին ելն: զոյն, զչոյն, զորին, զմին ելն: Սոյն, գոյն չունին նորումքք ձեի համապատասխան յոյն: զործիականու—Նոյն նշանակում է և մի եւ նոյն, այս իմաստով սովորաբար անփոփոխ է մնում և յոգնակին լինում է՝ նոյնք, զնոյնք, օրինակ՝ ի նոյն (= մի և նոյն, և ոչ թէ՛ այն) ջուրս պիղծ ճծիքն ընդ սուրբ ձկունան անանին: Եւ նորա զնոյնս (=մի և նոյն բաները) բարբանջէն:

126. Սոյն, դոյն, նոյն զուցականներէ համար պիտի իմանայ:

1. Դերանուն են, երբ մենակ են բանում, և յա-

ձախ նոյն իմաստն ունին, ինչ որ սա, դա, նա կամ այս, այդ, այն, որոնց նեա և փոխէ փոխ բանում են՝ կրկնութիւն շանելու համար, կամ իրրե աւելացրութիւն կրկնում են՝ իմաստի զօրեղ արտայայտութեան համար: Օրինակ՝ Ես յայդ իսկ ծնեալ եմ և ի գոյն իսկ եկեալ եմ: Նորա իշխանութեամբ և նորին հրամանաւ նորին (= նորա) մեծութիւն: Սոյն այս, սորին այսորիկ, սմին այսմիկ, սքին այսքիկ, — գոյն այդ (այսպէս և՛ սա այս, դա այդ ելն):

2. Ածական են, երբ իրրե մականունն գրւում են մի անուան վրայ, որի նեա թուով և հոլովով սովորաբար համաձայնում են, ինչպէս՝ նոյն բան, նորին բան, ի նմին բանի, ի նմին բանէ, նովին բանի: Իւցադատականները՝ ի սմին, ի զմին, ի նմին միայն իրրե մականունն են գործածւում, ինչպէս՝ ի նմին քաղաքէ — նոյն քաղաքից:

127. Ամենեքին կամ ամենեքեան բառի պէս միայն յոգնակի հոլովում են նաև բարբերին կամ բարբերեան, երկրին կամ երկրեան, երեքին կամ երեքեան, չորեքին կամ չորեքեան, նոգրին, զիցեքին կամ վիցեքեան, եթեաներին (-քեան), ասաներին (-քեան), երկասասաներին (-քեան), որ նշանակում են ամենքը, ամենքն էլ, երկուսն էլ, երեքն էլ, չորսն էլ ելն:

Այս բառերն եւ թէ մենակ իրրե զուցական են գործածւում և թէ անականաբար իրրե մականունն գրւում են մի յոգնակի անուան վրայ, որի նեա հոլովով միշտ համաձայնում են: Օրինակ՝ Լցան ամենեքեան հոգով սրբով: Զամենեքեան օրհնեա: Ամենեցուն (=

ամեն, բոլոր) արարածոց ցուցանելու, Բացան աչք կրկոցունց (—կրկնի աչքերն էլ բացուեցան): Յերկոցունց կոչմանցն (—կրկու կոչմից էլ): Ի վերայ ձեր կրկոցուն (—ձեր կրկնի վրայ): Աշակերտքն ամենեքին:

Պատ. Ամեն բարե եզ. գործիականն եւ երբեմն լինում է այս ձևով ամենին (ամենեկմբ)—ամենայնիւ, ըստ ամենայնի, բոլորովն. իսկ բարե ունի բոլորով. բոլորիւ. ձևերի ճեաւ եւ բարտովից (բոլորովիմբ): որոնք յաճախ իբրև մտկայայ են բանում:

128. ֆիլիստիմ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ո.	—	—
Հ.	զմիմեանս	զիրեայս
Ս. Տ.	միմեանց	իրերաց
Բ.	ի միմեանց	յիրերաց
Գ.	միմեամբք	իրերաք

129. Փոխադարձ դերանունների իմաստով գործ են ածւում նաև՝ Մի գմի (մի առ մի, մի ցմբ, մի միտ), մի միտք ելն (—մի կմէ կու, մէ կմէ կուց): Այլ զբնկեր իւր (այլ ցրնկեր իւր, այլ ընդ ընկերի ելն):—Վանդի շիփի իմն ամբոխից լեալ՝ այլ զարամբ (—զմիմեամբք) ելանէին տիրել աշխարհիս:

ՅԱՐԱՐԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆ

130. Յարարեականն որ դերանունն (հոլովումբ անս § 64. 5) և նրանով կաղմուած խօսքերի համար պէտք է իմանալ.

1. Որ յարարեականի հոլովների սեղ գործ են ածւում՝ ուր, ուսի, զի, յարժամ, որպէս, իբրև. օրինակ՝ եկն ի նազարէթ, ուր սնեալն էր: Գարձայց ի սուն իմ, ուստի ելի Մի լինիցիս որպէս կեղծաւորքն, զի (—որ, որք) սիրեն ի ժողովուրդս և յանկիւնս հրատարակաց կալ յաղթում: Եզիտ անդ զօրս բազում: Պարտից, զի զաշխարհն յինքնանս գրաւեալ էին ի ծառայութիւնս ի ժամանակի, որպէս (—յորում, յորժամ) ազատամբեցին հրեայք յԱզրիանուէ: Ի ժամանակի, որպէս բորբորեացի բարկութիւն նորս:

2. Երկրորդական յարարեական խօսքը կարող է և զլիաւոր խօսքից առաջ ընկնել, յարարեականն այս զէպքում դրւում է երկրորդական խօսքի վերջում, երբեմն և զլիաւոր խօսքի մէջ, և յաճախ մնում է ուղղական հոլովով: Օրինակ՝ Որ բասիլիսկան կոչի ազգ օմից՝ հայելով միայն սատակէ: Որ միտիթարէն զխորան՝ միտիթարեաց զմեզ Աստուած: Եւ որ ի վերայ բազնին և սեանն կային պատկերեմ՝ ծածկեալ պատեցին և կողմամբ (—Եւ զպատկերսն որ ի վերայ բազնին և սեանն կային, ծածկեալ պատեցին):

3. Որ յարարեականն առանց յարարեալի, եթէ որոշ իւրտա ունի՝ թարգմանում է նա որ, այն որ իսկ եթէ ընդհանուր անորոշ իմաստ ունի, ստանում է յարարեական անորոշ անունն նշանակութիւն իբրև՝

ա, ո ու. ու ու. — զինչ, ու զինչ, ու ինչ, ինչ որ — սոք որ, ինչ որ, որք որ, որ մէկը որ, այն որ, այն ինչ որ, նա որ, որք որ, Օրինակ՝ Չագաւ վաղվա-
զակի որ (—նա որ) սա զհինգն (զհինգ քանքարն),
գործեաց նորք և շահեցաւ. այլ ես հինգ: նոյնպէս և
որ (—նա որ) զերկուսն, շահեցաւ. այլ ես երկուս և.
որ (—նա որ) գմին սա, զնաց փորեաց զերկիր և թա-
զոց գարծաթ առան իւրոյ:—և. մատուցեալ որ (—
նա որ) զհինգ քանքարն մա ... Մատուցեալ և որոյ
(—նա որ) զերկուս քանքարն առեալ էր ... Հնձեա զոր
(—այն որ) ոչ սերմանեցեր: Ամենայնի, որ (—սոք որ)
ունիցի՝ աացի և յաւելցի. և որ (—սոք որ) ոչն ունիցի,
և զոր (—ինչ որ) ունիցին՝ բարձցի ի նմանէ: Բանաս
զոր (—այն ինչ որ) ոչ եղի: Երանի որում (—երան որին, ում
որ) թողութիւն եղև ևրկ զիւրե յորոյ վերայ (—ինչի
վրայ որ, այն որի վրայ) անկեալ զնէր: Երոց (—սոքեր
որ) պէտք էին բժշկութեան՝ բժշկէր: Անիրաւ թազա-
ւար ոչ աացէ զվարձս վաստակոցն՝ որ (—երանց որ)
մտայլուն պատրաստին մնանել ի վերայ նորա Պոք
ոչ մասնէր և որ (—սոքեր որ) մասնելոց են՝ արգե-
լուք: Եր (—սոք որ) կամի փոխ անուղ ի քէն՝ մի՛ զար-
ձուցաներ զեքսաւ Երանի որ (—երանց որ) քաղցեալ և
ծարաւի իցեն արդարութեան: Զիտոց զմուտրին է որ
զինչոց ունին՝ մասնել յարքայութիւն (տես § 7, ձ. 3. 3):

Ու ու (—որ մէկը որ, որք որ) ի նոցանէ վազ
սա իս. կեկեցէ, զնա արարից թագաւոր: Եւ որ կամիցի
ոք (—սոք որ) զասել և անուղ զչաղիկս քո, թոզ ի նա
և զբաճկն քո Առաքեա յոյք ձնն (—ու՛մ ձեռքոք որ)
առաքելոց ևս: Մտպեա զգործութիւն քո՝ ոյլ (—նը-

բանց որ) ճանաչեն զքեզ: Ո ու (—սոք որ էլ) երթայր
մա նոսա՝ ուսուցանէին կամակար Արարին ընդ նա
զոր ինչ (—ինչ որ) կամեցան: Առաջէք նոցա պանել
զամենայն որ ինչ (—ամեն ինչ որ) պատուիրեցի ձեզ:
Զոր ինչ (—ինչ որ) ծախիցես ի դա, հատուցից քեզ:
Ու զինչ և (—ինչ էլ որ) ստիցէ ձեզ, արասցիք: Զինչ
(—ինչ որ) և անուանեաց Արամ, այն է անուն նոցա:
Դարձուցից ուտի (—այնակ, որտեղից որ) ելին:

4. Երբեմն որ յարարեալանք գրում է ոչ այն
հոլովով, որ պահանջում է երկրորդական խօսքի ի-
մասաբ, այլ այն հոլովով, որ պահանջում է զիմաստ
խօսքի իմաստը և որ պիտի ունենար իբրև յարարեալ
գրում զուրազանք, և թէ լինէր: Օրինակ՝ Արամ խնդրէ
ի քէն՝ աւար—Այնք որ խնդրէ ի քէն՝ աւար: Արոց (—
այնոցիկ, որք) մտանեն՝ շապք թոջ մտանել: Գտին
ժողովեալ զմատասանն և զսոս (—զայնտիկ, որք) ընդ
նոսայն էին: Կարգային առ որ (—սա այն որ) յամե-
նայն ժամանակի պաշտպան լինէր ազգին իւրեանց:
Որ բամբասէն՝ կորուսանէ զանձն իւր և զորոց (—զայ-
նոցիկ, որք) զանձինս այնոցիկ, որք) լսենն: Հնձեմ
ուտի (—անտի, ուր) ոչ սերմանցի, և ժողովեմ՝
ուտի (—անտի, ուր) ոչ սիրեցի:

ՆՊԱՆ. Որ յարարեալանք յամախ աշխարհարար
թարգմանում է զուրազանք զերանուսով. մանաւանդ
վասն որոյ, ոչք վասն, յոյք սակս—վասն այտորիկ, վասն
այլորիկ, վասն այնորիկ. կամ յայս սակս, յայն սակս,
կամ ամին իբի, զմին իբի, նմին իբի—որա համար,
զրա համար, նրա համար. կամ այս պատճառով, այդ
պատճառով, այն պատճառով:

ՀՈՒՈՎՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

131. Գրարարի հոլովները, սակայն բացառաբեանք, նոյն գործածութիւնն ունին, ինչ որ նոյն հոլովներն աշխարհարարում: Կարևոր են հետևեալ կիրառութիւնները.

132. Ուղղական հոլովով գրում են.

1. Ենթական, ինչպէս՝ Գնաց Յիսուս Ասացին աշակերտին:

2. Կոչական անունը, ինչպէս՝ Տէր, բարևք է մեզ սատ լինել:

3. Ասորոգեալը, որ կարող է թուով համաձայնել ենթակային. որինակ՝ Դո՞ք ամենեւեան եզրոյք էք: Վարդապետք էիք ստաբիլական քարոզութեանն. արդ աշակերտք լինիցէք մօլար խաբէութեանն:

Ծան. Եթէ ստորոգեալն անեղական բառ է կամ յողնակի է և բայի մօտ է գրուած, բայք յողնակի է գրում, թէպէտ և ենթական եղակի է: Օրինակ՝ Միս ուտել, ասն, մեզք են (—Միս ուտելն, ասում են, մեզք է): Եկեղեցի շորոք են մեծին Աստուծոյ: Եւ այս անուանք են քաջ նահատակացն: Այս քանի սկզբ են, զի ծառայեմ քեզ:

133. Հայցական հոլովով գրում են.

1. Կրող առարկան, կամ ներդրածական բայերի սեռի խնդիրը. որ ազգւում կոմ առաջ է գալիս ենթականի գործողութիւնից, որ և կրատրական սեռով

ասուած բայերի համար դասուում է ենթական: Այս հայցական հոլովը, որը անունն որոշ է, սկզբից անունւմ է գ նախդիրը (տես § 50). Օրինակ՝ Բացին զգուսնն—բացաւ գուսնն: Հերովդէս կալաւ զՅովնաննէս, կապեաց զնա և եղ ի բանսի—ի Հերովդէայ կալաւ Յովնաննէս, կապեացաւ նա և եղաւ ի բանսի: Աստուածքն ետուն քեզ զօղբութիւնդ—Յաստուածքն սուաւ քեզ տէրութիւնդ:

2. Այն բոլոր պարագայական խնդիրները, որոնք աշխարհարարում ուղղական հոլովով են գրում, այս են՝

ա. ժամանակի տեղադրեան հայցակոմ՝ իբրև պատասխան ո՞րեան ժամանակ(ում) հարցի. — Եզի անձրև զքատասուն տիւ և զքատասուն զիւրի: Եւ ցնա զթագաւորութիւնն հազար ան Ձիւ և զգիւր փութային հասանել յաշխարհս Հայոց: Վասեցան կաղմեցան զգիւրեց ամենայն: Զերկեամ մի կտուեալ՝ ոչինչ կարաց ազգել նոցա:

բ. Քանակի հայցական, իբրև պատասխան ո՞րեան հարցի. ինչպէս՝ Եւ որ տարապարտակ վարիցէ զքեզ մղան մի, երթ բնդ նմա և երկուս: Բարձին զնշխարս կատարոցն եօթն գամբիւղ լի: Որ արբուսցէ միում ի վարրկանցս յայցանէ բաժակ մի ջուր ցարս միայն ... ոչ կրտուսցէ զվարձս իր:

գ. Ուսկի հայցական, իբրև պատասխան ի՞նչպէս հարցի: Այս խնդիրն անանցողական բայերի հետ կարող է գրուել և ուղղական հոլովով: Օրինակ՝ Եւ ամս ամս տասն ստէլ ստէլ զայս օրինակ աւար ստեալ տեւրէին զամենայն երկիր սահմանացն: Եւ հրամայեաց նոցա բազմել երախանս երախանս ի վերայ դաւար

խոսոյ, և բազմեցան դասք դասք: Արջք օրհասականք ընդ վախճանել չնչոյն եզորագոյնս կուրին: Ետես այլս զի կային գասարկի:

134. Հայցական նորոյով է գրուում փոխանակ գործիականի և այն որակական խնդիրք, որ կազմուած է խնդրառու բայի հիմքից, կամ նրա համանիշն է, կամ թէ նրա նետ որեէ մերձաւոր աննշութիւն ունի: Այս խնդրի տեղ գրուող զերանուանն ևս կարող է հայցական հօլովով գրուել: Օրինակ՝ Շինէին վկայարանս իմն անտառնեայս և զնոյն զարգ եկեղեցեացն զարդարէին: Առ հասարակ զմի զինուորաբիւն զինուորեցան: Չնոյն նաճասկտրիւն նահատակեցան: Չման ազուխուս սպանեց զքեզ, երկեան երկիւղ մեծ, կոտեպեն ի վերայ նորս կոծ: Չման մտանել Ախասնայ զախս հարատեթեան: Չմաքս մարտնել Որոց ոչ էին օրէնք երթալ զնոյն նաճապարհ: Առաջնորդէր նոցա զերկայնութիւն ճանապարհին յերկիրն Հայոց: Ետաւ պահէր ռես Յակոբայ վասն օրհնութեանցն զոր օրհնեաց զնա Խահակ հայր իւր:

135. Կրկին հայցական խնդիր անուամ են մի շարք անցողական բայեր՝ անուանել, կոչել, տեսի, առնել, զնել, կարծել, յարդարել, խոստովանել, կարդալ, պահել, կացուցանել, կարգել, ընտրել ելն: Այս բայերի երկրորդ խնդիրք իբրև մի ստորոգեալ թուով կարող է համաձայնել կրող առարկային կամ հայցական սեռի խնդրին: Անանցողական (կրաւորական և չեղօք) բայերի համար այս խնդիրք գրուում է ուղղական հօլովով

և համաձայնում է նեթականին, քանի որ կրող առարկան ևս կրաւորական սեռի բայի համար նեթական է զանուամ Օրինակ՝ Արց զապերս ասուա՞ծս խոստովանէք, — որ կրաւորական ձեով կը զաւանայ՝ Արց ապերք աստուածք խոստովանին ի ձէնջո Այսպէս և չեղօք բայով՝ Երեկեան ամենեկեան զինեալք և սաղաւաքեալք: Թեճամի և հակառակողք երեկեցանէր իւր զհաւատացեալքս ի Գրիտուս Սրեյիս և բարեկամս կարդայր զնուս: Արարից զձեղ ոտուրցս մարդկան: Չմն ոմն իշխան մագպեհ կացուցանէր: Մեծ ոմն զինգն կարծէր Թագաւոր եթէ ոչ ունի զինաստութիւն իւր արուակից... Բանգի հայր մեր զսուրք աւետարանն զխուճը: Գասակեքս մեծ և սիրելի զՀայոց աշխարհն անուանէր: Գոքս յեախնդ մի ժամ զործեցին և հասարակորցս մեզ արարեր զգոստ: Պահէ դուռնչո մարդկան կենդանիս:

Այս կրկին հայցական խնդիրն անանց զ նախորդի է գրուում: զերանուանելն և հարցական ու անորոշ անուաներք միայն զ-ով են իջործածոււմ: Ինչպէս՝ Թագաւոր զումն ասեն զՅիսուս: Գու զո՞ աննես՝ զքեզ:

136. Անանձնապէս պէտք է նկատել և նեակեալ կրկին հայցական խնդիրներ:

1. Հարցանել, ասացանել, ազուցանել բայերն անուամ են երբեմն երկու հայցական խնդիր, որոնցից մէկը (անձի անուն) հայցական է գրուում փոխանակ ստորական ձեով արական գրուելու: Իսկ միւրը (իրի անուն) կրող առարկան է: օրինակ՝ Ուսուցանէր զնոսա (փոխանակ՝ նոցա) ասակք բազում ինչ: Հարցից զնեզ

(փոխ. ձեզ, ի ձէնք) բան մի Ազգայի զեկ (փոխ. քեզ) ճիր և կարմիր:

2. Լսեմ, տեսնեմ, կամիմ, նշանակեմ, ասեմ, գոցցես, համարիմ անուամ են երկու հայցական ինքերմէկը մի անորոշ կամ անցեալ գերբայ, իսկ միւրը մի անձի կամ իրի անուն կրուարական սեռի շուտ առած ժամանակ անձի կամ իրի անունը գտնուում է երթալայ Օրինակ՝ Եւ ի սոցանէ ասեմ լիսլ զնամապետարիւնս Մանուազեան և զԲզնունեաց և Որդունին անուանեալ, որք ասա ուրեմն յիս սրբոյն Տրդատայ բարձեալ ասին ի միանանց ի նմանէ ձգեալ սօր մեծ նախարարութիւն ազգին Առախուսենաց: Ի նմանէ ասէ պատմագիրն լինել զԱրծրունիս և զԳնունիս Յորոյ անուն և զգաւանն ասին անուանեալ Շիրակ: Աս սոքա ասեն կեցեալ զնարագործնասար Ասուս են թէ սրա օրով է ապրել Նարագործնասարը: Ասէին օրտումն լինել և ապրել Նարագործնասարը: Ասուս են թէ սրա օրով Ասոցիբ մի ևս լինել քնակիչ ի սեղուչս յայտիկ: ԶԹնամիսն իմ զայտոսիկ, սքք ոչն կամիին զիս քաղաւորել, ամէք այք և սոցանէք: Տեսի իջանել անօթ ինչ: Ասէին գոցցես յերկրին Հայկազանց զայս լինել Ասուս էին կարծես Հայկազանց երկրում լինէք այս:

Այս իրի կամ անձի հայցական ինքերմէկն անորոշ գերբայի չնեա սովորաբար գրուում են սեական կամ արական հարմով, ինչպէս՝ Զկնի այսորիկ գտնուալ ասէ Հայկին, Ոչ կամիմք թագաւորել զմա, — կամ թէ երկրորդական խօսք է կազմուում, ինչպէս լինում է սովորաբար աշխարհաբարում, այսպէս՝ Աօր ի ժամանակս Արտաշեսի ոչ գտանել երկիր անգործ յաշխարհին Հայոց — Աօր եթէ ի ժամանակս Արտաշեսի ոչ

գտանէք երկիր անգործ յաշխարհին Հայոց կամիմ զձեզ իմաստունս լինել — կամիմ զի գուք իմաստունք լիջկք:

137. **Սեական, սեական հարմերը սովորաբար նոյն գործածութիւնն ունին, ինչ որ աշխարհաբարում:** Պէտք է նկատել նեանեալ ասանձնութիւնները:

1. Ոչ կամիմք թագաւորել զմա — Ոչ կամիմք զի թագաւորեսցէ դաւ Ալաշեցաք չլւանել նմա յերուսազէմ: Եկեացեն աւարք ցանկանալոյ ձեզ մի յաւարք Որդոյ Մարդոյ տեսանել (—... աւարք զի ցանկապիք դուք ...): Զկայք յոյս այլում զաւակի կլանելոյ (—... յոյս զի այլ զաւակ կցցէ): Ակն ունէին նմա այտնոյ կամ մեռանելոյ Գրեցեր դաւ աս իս զայ ինձ աս քեզ: Վասն ունելոյ ինձ զձեզ ի սրտի: — Ի կալ նմա յազօթս (— Ի կալ նորս ...): Եանցանել էեզ ընդ անապատն (— յանցանել քում ...): Անասանել ումեք Աստուծոյ՝ չար է — Չար է եթէ անտաստիցէ ոք Աստուծոյ:

2. Շիրտցանել կամին զկայծակն որ մնայ իմ (փոխ. ինձ), Արծաթն որ կրեմաւ եւ: Մանուկ ծնաւ մե: Դարս զինչ են եւ (փոխ. քեզ — քո ի նչն են, քեզ ինչ են): Խազակից եզեւ նորս: Պաւտպան է իմ:

3. Ես իմ քայի եզակի Յորդ դէմքի նեա՝ ցաւի կամ ցաւէ, ցաւէք — ցաւիցէ կամ ցաւիցի, ցաւեաց, ցաւեսցէ կամ ցաւեսցի ինձ, էեզ, էեզ, նեզ, նեզ, նոցա են — Եսուում եմ, ցաւում ես, ցաւում է եյն, կամ սիրս սրս (զ. ք) մի տեղս (զ. ք) ցաւում է: Օրինակ՝ Հարկանէին զիս և ինձ ոչ ցաւէք (— և ոչ մի տեղս չէք ցաւում): Տանջեցեր զնսնս, և նոցա ոչ ցաւեսցի: Օրհն:

Նեալ էք դուք ի Տեառնէ, զի ցաւեաց ձեզ վասն իմ
(—ցաւեցիք, ձեր սիրաբ ցաւեց ...)։ Չիք ոք ի ձէնջ,
որում ցաւէր վասն իմ (—որ ցաւէր, որի սիրաբ
ցաւէր ...)։

4. Բացառականի կամ զործիականի փոխանակ
արականի Օրինակ՝ վաստումն նորա յայտնի իմացաւ
եկիւիզածացն Աստուծոյ։ Նա խալ է և կոյր և զիւաց
Հարամանոյ խարեալ (—աշխարհարար՝ զեւրի խարած
է)։ Աստուած ոչ միայն ձեռնիս շղենիս Աստուած իւրոց
արժանաւորաց մասցն իմանի, և ոչ աչաց սեռանի։

5. Քանակի կամ մասնական սեռականի Օրինակ՝
Բեան մի փայտի—Բեան մի փայտ (տես § 133, 2, բ.
Բաժակ մի ջուր)։ Հինց նկանակ հացի։ Հարիւր մար
ձիթոյ։ Գրիւք երեք անբ։ Լիտր մի իւրոյ։ Տիկ մի
զինւոյ։ Ափ մի դարւոյ։ Հինց հազար սիկզ պղնձոյ և
երկաթոյ։ Կաթ մի ջրոյ։ Այս կազակցութիւնները
հարգում են՝ արոյ միոյ գարւոյ (—աշխ. մի արի դարւոյ)։
Բալլ միով գինւոյ (—աշխ. մի արի գինւոյ)։ Բայց
երբեմն սեռականն եւ՝ ամուսկոյ իրրե ամական՝ հո-
րովուս է ամուսն հետ միասին. ինչպէս՝ Պատասով
միով հացիւ. բեռամբ միով փայտիւ։ Այսպէս նաև՝ յօբէ
ձննդենէ. ի ծագաց երկրէ. յարդոց ի մարդկանէ. յամ-
բոխէն քաղմութենէ. միամտութեամբ արտիւ. ընկալ-
ցուք խնցովքեամբ արտիւ. հեղմամբ արեամբ արդարա-
ցաւ փոխանակ՝ պատասով միով հացի. բեռամբ միով
փայտի. յօբէ ձննդեան. ի ծագաց երկրի. յարդոց մարդ-
կան. յամբոխին քաղմութենէ կամ յամբոխէն քաղմու-
թեան, միամտութեամբ արտիւ կամ արտիւ միամտու-
թեան. խնցովքեամբ արտիւ. հեղմամբ արեանն։

Այս կարգին, պատկանում են նաև՝ բիւքս ամաց,
հազար մի նեճեոց, բազումս ամաց երն. փոխանակ՝
բիւք ամս, հազար մի նեճեալք, բազում ամս նոյնպէս՝
զմեասակարս խոտոց, զմեճամեճս հրամանացն, զընտիրս
չիրմաց. յեախնն ոչխարացն. ով մեճ զիւցազանց երն.
փոխանակ՝ զմեասակար խոտս, զմեճամեճ հրամանս,
զընտիր չիրթես, յեախն ոչխարքն, կամ իէ՝ զմեասակարս
ի խոտոց, զմեճամեճս ի հրամանաց, զընտիրս ի շիր-
մաց, յեախնն յոչխարացն, մեճ ի զիւցազանց (—աշխ.
խոտերի մեասակարները, խոտերից մեասակարները, խո-
տերի մէջ մեասակարները)։ Նոյնպէս՝ Ի վերայ միոյ յե-
րանց (—լեւներից մէկի վրայ)։ Երկուս մանկունս ուն
ապրեցուցանէր ի ձեան զայնկաց ուրումն (—ուրումն
ի զայնկաց—զայնակների կամ զայնակներից մէկի
ձեռքով)։ Անգամ իւրեանց ումեր ոչ խնայէին (—աշխ.
իրենց մէկին, իրենցից մէկին անգամ չէին խնայում)։
Ի միում աւարց (—աշխ. որին մէկը)։

133. Բացառական և զործիական հոլովները սո-
վորարար նոյն կերպոտութիւնն ունին, ինչ որ աշխար-
հանարումն նեխակի է նեանեալք՝ Բանակի իմասով
(§ 133, 2, բ.)։ Օրինակ՝ Արար նոյ յերեքշարիւրս կանց-
նոյ զերկայնութիւնն ասպանին և ի յետն կանցնոյ
զլայնութիւնն։ Բարձրութիւն Փոչիախու. (ը) վեց
կանցուն և թգաւ։ Եմմաւոն հետի էր յերուսաղեմէ
հարիւր և վաթսուն ասպարիտաւ։ Ետաւ արտարոյ բա-
նակին հետի երկոտասուն հրասարիաւ։—Այսպէս և Հաս-
մայեցի յայցէ կամ արգաւ. (—աշխ. ազգի կորովց կամ
ազգով հասմայեցի)։

Ա Մ Ա Կ Ա Ն

139. Գրարարում: Ինչպէս և աշխարհա-
բարում: Ժողովուրդները խօսքի մէջ վարած պաշ-
տօնով միայն տարբերում են իրրև Ժողովուրդներ
անուն կամ մականուն, մակրոյ և մակածա-
կան: Օրինակ՝ քաջ այր, քաջ գիտեմ, քաջ
յայտնի: Մակրայների և մակածականների կի-
րառութեան համար առանձին գիտելիք չկայ:

140. Ածական անունների համար պէտք է
նկատել նրանց շարդասութիւնը և համաձայ-
նութիւնը, որ մեծ մասամբ արդէն առաջ բա-
ցարուած է:

1. Ածական անունները, ինչպէս և սեռա-
կան ինքիւրները (յասկացօցիւ), որոնք իսկա-
պէս մականունի պաշտօն ունին, իրենց անու-
նից թէ առաջ են գրւում և թէ յետոյ: Հար-
ցական և յարաբերական Ժողովուրդները
միայն միշտ առաջ են գրւում: Օրինակ՝ քաջ
այր, այր քաջ, յաշխարհա Հայր, ի Հայր աշ-
խարհա: Ի մամ գահա պատրաստութեան: Ի
նոցա տեղիս Առաւել ընդ Հայր աշխարհին
մարտնչէր: Աւելի քան զաւուրց սովորութիւն:

2. Նախադաս Ժողովուրդները թուով
և հորովով սովորարար չեն համաձայնում իրենց
դոյական անունին, իսկ յետագաները սովո-
րարար համաձայնում են: Օրինակներ՝

ա. Նախադաս անհամաձայն, — ճառագրեմք
գրազում հարուածան: Առաքեաց առ նա բա-
զում գանձիք: Էր զոր շարաշար մահուամբ
վախճանէր: Այնչ կարօտին նորա մարմաւոր
մեծութեան: Յետ երկրտասան աւուր, երկու
աւուրք: Այս ամենայն շարիք: Զայս նախա-
բարբա: Յարքունի տանէ:

բ. Նախադաս համաձայն, — Վասն մեծի յու-
սոյն Սրբոց հարց: Սրբոց հորն: Ի ձեռն պա-
տուարի զօրագլխի ուրուք: Մերոյ աղցիս
Այսու բարեմտութեամբ: Ընդ նովին օրինօք:
Զարս զինուորան, շորից զինուորացն: Հինգ այր,
հնգի առն, հնգից արանց, Զերկուս աւուրս,
երկուց աւուրք:

գ. Յետադաս համաձայն, — Այք պարսիկք:
Այք օրհասակոնք: Տերանց ձերաց մարմաւո-
րաց: Բանիք սպառնալեօք: Յլոք սպիտակք:
Ընդ օրինօք քովք: Հայր իմ, հօր իմոյ, հօր ի-
մում, ի հօրէ իմմէ: Այք երկու, արանց եր-
կուց, եւ սակք ցօղովուրդան երկուս մկրտի
ի նմանէ:

դ. Յետագայ անհամաձայն, — Հրամանաւարքունի Աբբ Հինգ, զարս Հինգ. արք վեց, արս վեց հին:

ԿԱՏ. 1. Արեար, մանկտի, մարդիկ հին. ձեով եղակի են. իսկ իմաստով յոգնակի, ուստի անական անունները համաձայնում են բառ իմաստի՝ Յարում ստեղծք ի մարդկանէ յառաջագոյն ցուելոցն դադարեալ բնակէին: Մարդկանն մարդկոց. բայց և՛ մարդկանդ այդիկ. մանկուոյ իմում:

ԿԱՏ. 2. Մեր Հին մասնագիրներն սիրած ճարտասանական ձևերն են՝ անական անուն փոխանակ զործածել նրանից կազմուած վերացական անունը 1, Իբրև սեռական ինդիք: 2, Խօսքի իմաստի պահանջած նորով, իսկ բուն անունն իբրև վերացական անուն սեռականը, Օրինակ՝ Մասայք ամբարշտութեան (փոխանակ ծառայք ամբարիտք): Պատան պզձութեան: Յերգս և ի կաքուս լիսութեանն ինդութեանը սրաիւ (այս համաձայնութեան մասին տես § 137. 5): Են թափեցից զդանութիւն ի ինդից. կամ ուր բացատրեցից զբազմութիւն նեախին Յայտնեալ. խորամանկութիւն խորհրդոցն (տես և § 137. 5 զքնասակարս խտոց):

141. Բացայայտին իբրև մականունական խնդիր, լինի բացայայտեալից առաջ թէ յետոյ դրուած, սովորաբար թուով և հոլովով համաձայնում է իւր բացայայտեալին: Տեղերի յատուկ անունները միայն, եթէ նախադաս են (երբեմն և յետադաս ժամանակ) սովորաբար

անփոփոխ են միում: Օր. Արշակ արքայ, Արշակայ արքայէ, յԱրշակայ արքայէ, Արշակաւ արքայիւ: Սպարապետն Վարդան, սպարապետին Վարդանայ հին: Ապար աշխարհ, Ապար աշխարհի, յԱպար աշխարհէ հին:

Յ Օ Դ Ե Բ

142. Գրաբարի յոգերն են՝ ս, դ, ն, որոնք զործ են ածուում՝

1. Յուցական իմաստով՝ իբրև այս, սյս, սյդ, այն. ինչպէս՝ տեղիս = այս տեղի, տեղիս այս. տեղիդ = այդ տեղի, տեղիդ այդ. տեղին = այն տեղի, տեղին այն:

2. Դիմնորոշ իմաստով, ինչպէս աշխարհաբարում, նս դու, մննք, դուք բառերի նշանակութեամբ. օրինակ՝ Մի հեղգասցուք մեզուսքս դառնալ առ Աստուած: Օգնեան ինձ միայնումս. որ ոչ ունիմ օգնական, և սաց փառս քեզ՝ ճշմարտիդ. — Այլ և կոչականներէ հեա՝ Լուսրուք ինձ, զճճք տննեքեան. Միրեցեանդ իմ:

3. Ստացական իմաստով ինչպէս աշխարհաբարում՝ իմ, քո, իւր, մնք, ձնք, իւրանց, նորս: նոցա բառերի իմաստով, որոնց հեա և սովորաբար զործ են ածուում: Օրինակ՝ Եթէ ակն

քո չար է, ամենայն մարմինդ խաւարին եղիցի: Յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջիցեն: Կենդանի ես և շունչդ ի քեզ է: Ի բոսմ ականդ դերան կայ, Ձմեր վատթարութիւնս յժտարայց: Մերոյ ազգիս Աշխարհս Հայոց, Ձմեր մարութիւնդ սրտի մտօք դարձուցանիցէք ի ճշմարտութիւն երևելի մերոց գիւցազնական օրինացս, Հաւասար իմոց սիրելի նախարարացս:

143. Գոյականաբար գործածուած ածական անունները և սեռականները, օրոնց անունը զեղչուում է, սասնում են, ինչպէս աշխարհաբարում, սովորաբար ն, երբեմն ս, դ յօգը և անուն նախդիրը, այսպիսի ածական անունները դրուում են իրենց գոյական անուն հոլովով, իսկ սեռականները միայն ուղղական և հայցական հոլովով են գործածուում, երբեմն միայն յոգնակի թուով: Օրինակ՝ եթէ ընդ փայտ դալար զայս առնեն, ընդ չորն (= ընդ փայտ չոր) զինչ լինիցի, երթայք ատք զկայսերն կայսեր, և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ: Հոգայ զաշխարհիս (= աշխարհիս բաները) կամ զՏեառն: Զքոյսն ի քոյոց քեզ մատուցանեմք: Զնոցայն լաւ վարկուցեալ քան զիւրն փրկութիւն:

Ասանճնապէս գիտելու է, որ դերանուն-

ների սեռականները (օրոնցից իմ, քո, մեր, ձեր, իւր ստացական ածական են, § 64. 6. 7) լիւնում են՝

Իմ, իմն, իմս, իմքո, իմոյք, յիմսս = իմոյական, իմոյին, իմոյին = իմը, իմս, իմինը:

Քո, քոյն, քոյդ, քոյքն, զքոյսն = քոյական, քոյին = քոնը, քոնդ, քուկդ:

Իւր, իւրն, իւրքն, յիւրսն = իւրական, իւրային (իւրայոցն, յիւրայոց, իւրայովք) = իւրը, իրենը, իրականը:

Մեր, մերս, մերային (մերայնոց), մերոյին, մերոյն = մերը, մերոնք:

Ձեր, ձերդ = ձերային (ձերայնոց), ձերոյին = ձերը, ձերոնք:

Իւրեանց, իւրեանցն, զիւրեանցն, իւրեանցքն, յիւրեանցն = իւրեանցային = իրենցը:

Սորայս, դարայդ, նորայն, սոցայն, դոցայն, նոցայն (հոլովումը տես § 64. 7) = սրանը, դրանը, նրանը և ըն:

Գրաճ. Ա և Ո վերջացած բառերի վրայ երբ յօդ է դրուում, յօդից առջ մտնում է յ. քոյդ, նորայն, եղիցի ձեր բան՝ այն այս և ոչն ոչ:

144. Որ, որ ինչ, որ որ, որպէս, որպիսի, որչափ, յորժամ, յորմէ հետէ, ուր, մինչ, զի (նախագոս) բառերով սկսուած երկրորդական յա-

բարե՛ական խօսքերի մէջ որ և է բառի (բացի նախդիրներէց, կապական բառերէց, շաղկապներէց ու միջարկութիւններէց, ինչպէս և ամն, ար, իմն, երբեմն անորոշներէց), գլխաւորապէս բայի վրայ դրուած է ս, դ, ն յօդերէց մէկը: Ս յօդը նշանակուած է այս դէպքում՝ ետ, մէք. սա, սքա, այս, այսօրիկ, աստ, այսր, այժմ, այսօր, — դ յօդը նշանակուած է՝ դու, դուք, դա, դքա, այդ, այդօրիկ, այդր, յայդմ՝ ժամու. ն յօդը՝ նա, նքա, այն, այնօրիկ, անդ, անդր. յայնժամն երբեմն էլ ստանում են աւանիկ, աւագիկ, աւանիկ ցուցականների իմաստը:

Յօդերն այսպէս գործ են ածում աւելի այն ժամանակ, երբ յարաբերեալը յարաբերականից յետոյ է գալիս (§ 130, 2), կամ երբ յարաբերեալն անձնական ցուցական դերանունն է և զեղչուած է: Բայց երբեմն յարաբերեալի չզեղչուած ժամանակն ևս աւելագրութեամբ բանում են այս յօդերը՝ խօսքին ոյժ տալու համար: Այնպիսիքաբարում այս դէպքում սովորաբար կրկնում է յարաբերեալը: Որինակ՝ ետ որ կոչեցայս անմահ, ա՛հաւասիկ ի մեռանել կրթում (—եւ, ես որ անմահ կոչուեցայ...), ետ եմ որ խօսիմն ընդ քեզ, Ձի ասէքդ՝ բարիք ասէք (—Այդ որ ասում էք, լու էք ասում):

Ոչ՝ գիտեմ՝ զինչ խօսիսդ, Գիտէք զինչ արարիդ ձեզ, Արարին որպէս ուսանն: Ապախտ արարեր զմաստական զոր ինձն վաստակեցեր: Եւ որ ըսպառնասք ինձ մահու, ահա խառնես զիս ի դունդն Գրիտտուր: Այլ զոր դուք կոչես մեծ Անահիա տիկին... Որ սասցերդ թէ... Ձոր սասցերն թէ... Եւ մինչդեռ կայրն կախեալ այսպէս, խօսեցաւ զայս ամենայն: Ա՞յդ են աներկայթ արարածք Աստուծոյն քո՞ զոր դուն անսանես: Գու աստէն իսկ աշխատեաց ի մշակութիւն տանջանացդ յորում կասք: Երանի երկրին, ընդ որ նայն անցանիցէ, և տեղոյն, ուր նայն վախճանեսցի (տես § 7, ծան. 3, 3):

145. Հարցական խօսքերի մէջ ևս երբեմն բայի կամ սուրի բառի վրայ դրուած է ս, դ, ն յօդերէց մէկը, որ և աշխարհաբար թարգմանուած է այս, այդ, այն ցուցականներով. օրինակ՝ Ձինչ խօսիսդ — Այդ ինչ ետ խօսում: Ձիարդ երկնչիդ ի սատանայէ — Այդ ինչպէս վախեում ետ սատանայից:

146. Որոշող ն յօդի գործածութիւնն աշխարհաբարում և դրոշարում մեծ մասամբ նայն է: Ուշագրութիւն պիտի գարձնել հետեւեալ տարբերութիւնների վրայ.

1. Սովորաբար որսչող յօգ չեն առնում ընդհանուր իմաստով, իբրև սեռի անուն, դարձածուած անունները, մանաւանդ երբ յոգնակի են. բայց երբ հայցական են, զ նախդիրն առնում են: Անյօգ են մնում նոյնպէս և բնութեան մէջ մի հաս առարկաների անունները՝ լուսին, արեգակն, երկիր, երկին, աշխարհ, հիւսիս, հարաւ և ին. նոյնպէս և զժօխք, սատանայ, գիր (—Սուրբ Գիրք). ազգերի անունները, երբ յոգնակի են. յատուկ անունները, այլ և՛ ծով, ցամաք. Տէր, Աստուած (քրիստոնէական իմաստով), յաճախ և արքայ բառը և ին. Օրինակ՝ Հաւատք (=Հաւատքը) առանց գործոց մեռեալ են. Գինի (=գինին) ուրախ առնէ զմարդ և հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ: Որ սիրէ զխրատ, սիրէ զիմաստութիւն: Չայնք զփորձ ոչ միայն քրիստոնեայք, այլ և հեթանոսք և մագք գիտեն: Հրեայք ի զուր ակնկալութիւն կապեալ են. Մի գանձէք ձեզ գանձս յերկրի, ուր ցեց և ուտիճ ապակոսնն և ուր՝ դողք ական հատանեն: Ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել և մամնայիս Յամենայն ժամ զազբատս ընդ ձեզ ունիք և յորժամ կամիր կարող էք առնել նոցա բարիս:

2. Եթէ յատուկ անունն իբրև խնդիր ունի

առաջից մի մականուն կամ հասարակ անուն (բացայայտիչ), այդ մականունն ու հասարակ անունն առնում են ն, կոչականում զ յօգը: Իսկ եթէ մականունը կամ հասարակ անունը յատուկ անունից յետադրաս են, երկուսն ևս, խնդիրն և խնդրառուն, սովորաբար անյօգ են մնում: Ինչպէս՝ Մեծն Ներսէս, սէզն Տըրքատ, թագաւորն Տրդատ, գետն Տիգրիս, քաղաքն Տիգրան, քնձդ Թէփոխիէ, —Ներսէս Մեծ, Տրդատ թագաւոր, Երասխ գետ, Նոյն ձևով՝ արեգ ամիս, շուշան ծաղիկ, Էդիին ծառ. բայց՝ ամիսն արեգ, ծաղիկն շուշան, ծառն Էդիին:

3. Եթէ անունն ունի որսչող սեռական խնդիր, սովորաբար միայն սեռականն է յօգ առնում: Երբեմն սակայն երկուսն ևս՝ սեռականն ու իւր անունը՝ յօգ են առնում: Բայց երբ սեռականը յատուկ անուն է, յօգը սովորաբար դուրս է միայն խնդրառու անուան վրայ: Երբ սեռական խնդիրն է իմ, քո, մեր, ձեր, իւր, իւրեանց, նորա, նոցա բառերից մէկը, կամ մի ազգի անուն, զրանց խնդրառու անունը կարող է ն յօգ առնել կամ բնաւ անյօգ մնալ (տես § 142. 3): Օրինակ՝ Կինն Գնելոյ հասեալ առ սուրբն Ներսէս՝ գոյժ արկանէր նմա զիւրոյ առնն տարապարտ կորուսան: Մի

գիտացել ձախ քս զինչ գործէ աջ քս. որպէս զի եղիցի ոգորմութիւնն քս ի ծածուկ, և հայրն քս, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուցել քեզ յայտնապէս: Զի գիտէ հայրն ձեր զինչ պիտոյ է ձեզ, ի նախարարսն Հայոց անկանէր թագաւորութիւնն: Այրուծին Հայոց, Քագաւորն Հոնաց: Զինուորն Քրիստոսի ի բառնալ ազգին Աշտուկունեաց: Ազգն Սասանայ պարսկի ի սուրբ ուխտէն քրիստոսնէից:

ՆԱԽԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

147. Գրաբարի կապերը գրում են իրենց գոյականից առաջ, ուստի կոչում են նախդիր կամ նախադրութիւն. նախդիրներն են՝ զ, ի(յ), ց, առ, ընդ, բառ, իբրև զ, քան զ, մինչև, բայ կամ բայց, հանդերձ, վասն:

148. Նախդիրների կիրառութեան համօր ընդհանրապէս պէտք է իմանալ:

1. Կողմնակի խնդիրներն իրենց խնդրաւորի հետ առնում են իբրև մի միութիւն. ուստի նախդիրը գրում է նախադաս կողմնակի խնդիրներից ամենից առաջ. նոյն իսկ եթէ կողմնակի խնդիրը մի նախդրով է սկսում, նրանից

առաջ ընկնում է խնդրաւորի նախդիրը: Օրինակ՝ Այս արդարացուցանէ զանգիր հին առացեալ զրոյցս եւ զընդ լծով կացեալսս (=զկացեալսս ընդ լծով) լծագիրս և հարկապահանջս կացոյց բազմաց:

2. Նախդիրը կարող է կրկնուել նախադաս յետադաս կողմնակի խնդիրների և իրենց խնդրաւորի վրայ, մանաւանդ երբ կողմնակի խնդիրը սր է և բառով բաժանուած է իւր խնդրաւորից: Օրինակ՝ Զամենեցունց զկարգեալ թաշակն նուազեցուցանէին Զգէնս և զղարգս զարի արանց և զքաջ երկովարաց: Յափշտակել ըզքրիստոսնէից զինչս և զուացուածս: Այլ զԱստու՝ ոյ զգլափուն և զպոշտան ոչ ումք վայել է ապլ Զյունաց աշխարհն և զՀուստեց քաջ գիտանէ Յամենեփն ի ձեզ: Ընդ ձեզ ընդ ամենեսանս Զողջոյն բերեալ զմեծ թագաւորինս Զիւրաքանչիւր տեղի շնորհէր նոցա զբազմականին: Արէլ ի հարազատէն սպանանի յեղբօրէնս:

3. Նախդիրները մեծ մասամբ ունին մի քանի նշանակութիւն և գործ են ածում մի քանի հոլովների հետ՝ ձևափոխելով նրանց հոլովական իմաստը: Երբեմն սակայն նախդիրները միայն աւելի սրտչում են հոլովների իմաստը, որ հոլովներն առանց նախդրի էլ ունին:

149. Զ նախդիրը բառին կպած է գրւում: Բազաձայնից առաջ արտասանուած է ըզ. ձեռագիրների մէջ գրւում է նաև զը, ինչպէս արտասանուած էին հին վարդապետները, — զմարգ — ըզմարգ, զըմարգ:

150. Զ հայցականի հետ իբրև որոշող յօդ, երբ հայցականը որոշեալ է կամ սեռի անուն է, յաճախ և երբ յտեղութեան հայցական է (տես §§ 50, 99, 1, 133—135, 146, 1):

151. Զ տրականի հետ խնդրում են մի քանի բայեր՝ հարկանել, զարկանել, զարկուցանել, անկանել: Այլտարհարար՝ արական, գործիական, երբեմն և ուղղական հօլմիւրեղով. ինչպէս՝ Հարկանեմ զքարի, զվիմի, զգետնի (—քարի զարնել, քարովը տալ): Յետս յետս շոգան և զարկան զգետնի (—գետնի զարնուեցան, գետնովը զիւզան): Մտի զժամի հարկանեմ (—ժամի ծամի տալ): Նկատել հետեւեալ դարձուածները՝ զտհի, զերկիդի, զամօթի, զգողման հարկանիմ: Զազահօթեան, զախտի հարկանիմ (ինչպէս աչխ. մէկի սիրուն զարնուել): Զգիմի հարկանիմ ումեր:

152. Զ բացառականի հետ, որ կոչուած է պատմական հօլով, նշանակուած է՝ մասին, վրայ, համար (=վասն, յազազս, ի մասին), կամ թարգմանուած է լոկ բացառական հօլովով: Խնդրում են՝

1. Այն բայերը, որոնք ցոյց են տալիս՝ ասել, պատմել, մտածել, ինչպէս՝ խորհիմ, զըրպարեմ, վկայեմ, ճտեմ, գրեմ, հարցանեմ, հօգամ, փոյթ ունիմ, անփոյթ առնեմ, արարնջեմ, քրթմնջեմ, խէթ ունիմ, — այլ և գոհանամ, կարօտիմ: Սրինակ՝ Հարցանելով եհարց զմէնջ (=մեզնից, մեր մասին): Ոչ է փոյթ քեզ զումեքէ, Խորհուրդ արարին զմմանէ: Եղբայր քո ունի խէթ ինչ զքէն: Դու ուստի գիտես զայդպիսի բանս խօսել զՏեառնէ: Ատուած իմ, գոհանամ զքէն:

2. Ունիմ, կանուած, ձգեմ, առնում, բուռն հարկանեմ, — կապեմ, կախեմ, կախեալ կամ բայերը: Աչխ. բացառական հօլով, օրինակ՝ կալա զձեռանէ նորս (=ձեռիցը բռնեց): Բուռն եհար զնոցանէ: Գրէք և կնքէք զերգումն և կապէք զաւետարանէն (=աւետարանից կապեց):

3. Առաքեմ, յղեմ, արձակեմ (=մարդ ուղարկել), գնամ, երթամ, գետազան առնեմ ելն. զումեքէ, զիմեքէ=մէկի կտելից գնալ, ու-

զարկել (կանչելու, բերելու համար), կամ գնալ, ազարկել մի քանի (բերելու համար), Օրինակ՝ Անաքիաց հազուհի է հայտարարում զՆորոյ եւ զԶորոյ (—հողի ու քրի) եւ ընդ ասկառ ուուրս եկին բերին զայն ինչ զորմէ յղեացն (—ինչի որ ուզարկել էր)։

153. Զ զործիականի հետ, որ կոչում է պարասական հորով, նշանակում է.

1. Տեղի իմաստով շորջը, շորս կողմն, շորս բողոքը, կամ՝ կողմն, վրայ, մտերիք։ Օրինակ՝ Մի սին ի նոցանէ որ գնովուն կոյնու Քանեցան գնովաւ ժողովուրդք բազումք։ Ամենայն ժողովուրդն զժողովեղերն զցամաքն ունէին։ Եղեն գիականք նոցա իբրի ազր զճանապարհաւ եւ մտեալ թաղաւորն հայել զբազմակոնօքնս—երբեմն աւելանում է շորջ մակարայր. ինչպէ՞ն՝ ժողովուրդն չուրջ գնովաւ նստէր։ Հայեցաւ չուրջ զիւրե յաշակերանս։

2. Ժամանակի իմաստով մտերիք (շորջ), ժամանակները։ Օրինակ՝ Զինն ժամու գոչեաց Յիսուս (—ժամը իննի մտերիքս—չուրջ ինք ժամին)։ Եւ ելեալ զերբորդ ժամու՝ ետես այլս, զի կոյնի գատարկք ի հրապարակու Զմէջ գիշերաւ։ Զայնու ժամանակաւ։

3. Հետեւեալ բայերն աւանում են զուր գործիական խնդիրներ, որ աշխարհաբար թարգմանուում են կամ զործիական, երբեմն եւ ուրիշ հարկով, կամ վրայ, վրայով բառերով,— եւմ. լինիմ, գամ, աւնեմ զիւր—մի բանով լինել (անել), մի բանի հետ լինել, զրազուած լինել. ինչպէ՞ն՝ Մինչ նոքա զազմկուն էին կամ զայնու լինէին, գայինս Զբանիք աւնել զար (—մէկին խօսքի բռնել, խօսքով անել)։ Ամենայն պակասութիւնք գինս (—իմ վրայ, իմ վրիս)։ Զբազիմ զիւրք. Զմիմեամք (—իրար վրայ) ելանել, գիզանել, արկանել։ Այլ զարամբ ելանէին սիրել աշխարհիւ։ Զամամք ձիմաղել, կատակել, արհամարհել, այտանել։ Զմասաւ աւձել (—միաբ բերել, մտքով անցնել, մտածել)։ Աձել զիւրե (—յանկուցանել, իրեն քաշել)։ Աձել զձեւամբ, զձեւօք, զբամբ (—բմբռնել, անել)։ Աձել զնովիմք (—աւելացնել, վրայ բերել)։ Աձել զբոցով (—բոցով անցկացնել, վրան գնել)։ Աձին զնոքք ձարձս (—վրաները ձարձ քաշեցին)։ Աւնել, աւնուլ զղէն իւր զինքեամք (—վրան ունեւում, աւնել)։ Արկանել ինչ զիւրեաւ, զգլխով (—վրան գցել)։ Զամենայն վրասուն պատճառան արկանէր զկապեղովքնս եւ զամ թին բեկեալ զձախոյ կաշմամբն արկեալ։ Անկանել

զպարանոցաւ (—վրոջն ընկնել)։ Երթալ, վազել, անցանել զիւիք, զգետով, զցամաքաւն (—մի բանի վրայով)։ Երթալ զորով (—որի վրայ ընկնել)։ Յանել ինչ զերեսօք։ Հեղուլ արտասուս զերեսօք (—երեսովը, երեսի վրայով)։ Անցանել, զանցանել, զանց առնել, ելանել՝ զպատուիրանաւ, զուխտիւ, զխրատով, զնսվաւ (—զանց անել, անտես անել, չկատարել, չպահել)։ Անցանել, անցուցանել, զանցանել զոմամբ, զիւիք (—գերազանցել, ասուելուլ)։ Եկեզեցի շինեցին, որ անցուցանէր պայծառութեամբ զթագաւորարնակ արքունեօքն (—գերազանցում էր)։ Անցանել, զանցանել զոմամբ (—առաջ անցնել, առաջ ընկնել մէկից)։

Ի, Յ.

154. Ի նախգիրք ձայնաւորով սկսուող բառերի վրայ դառնում է յ, երբեմն ի յ, որ բառին կպած է գրւում։

155. Ի նայցականի հետ, որ կոչւում է նախգրիւ տրական, գործ է ածւում։

1. Երբ խնդիրք ցոյց է տալիս այն տեղը, երբեմն և իրբ կամ անձը, գէպի որը ուղղւում է

գործողութիւնը իրբ ցատասխան յո հարցի (§ 103. 1)։ Աշխարհարար թարգմանում է ուղղական, տրական հարցներով և ղէպի, մէջ, վրայ, մծա բառերով։ Օրինակ՝ Եւ թագաւորն Հոյց զառնայր ի կղզմանն Հայոց, յԱրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք։ Ոչ արկանեն զինի նոր ի աիկս հինս Երթայր ի վաճառականս և զնեմիք։ Առաքեցից ի նսսա մարգարէս և առաքեալու Գեղանս ստիպաւ արձուկէր յաճենայն ազգս հեռաւորս։ Յիւրսն եկն և իւրքն զնս ոչ ընկալանս Ընդունել ինչ ի գանձ արքունի։ Իրբ և կն ի նս (ի թգենին)։ Ջրուր բարկութիւնն եհեզ յայրն երանելի։ Որ յարեւելս առ մեզ գայցէ՝ թողցեն. իսկ յարեւելից յարեմուտս անանց լիցի ճանապարհ։ Ամբարձ զաչս իւր յաշակերտս Ընդէր ոչ ետուր զարծաթն իմ ի սեղանաւորս։ Գուր երթայր ի տօնըն, ես ոչ երթամ յայն։

2. Երբ խնդիրք, սովորաբար բայական անուն կամ անորոշ գերբայ, ցոյց է տալիս նպատակը, որին հասնելու համար կատարւում է գործողութիւնը։ Աշխարհարար թարգմանում է տրական, երբեմն և ուղղական հարցներով և նամար (—վասն) բտով. բայական անունը սովորաբար անորոշ գերբայ է դառնում։ Երբեմն

պահուում է գործարարի նախագիրը Օրինակ՝ երթալ յորս, հասանել յօգնութիւն, գումարել ի մարտ պատերազմիս Ի խորհուրդ կոչել, Ի գործ առարել, Ար լեզու որում դասու հասցէ յայտակերտութիւն, Յովհաննէս քարոզէր զմիտութիւն ապաշխարութեան ի թողութիւն մեղաց, Յուսիպոսի խնկեաց զմարմին իմ ի նշան պատանաց, Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ: Զիւրգ կարէ սա սալ մեղ զմարմին իւր յուտեր Սակայ ի զլորումն և ի կանգնումն բազմաց, Սրտի մտօք եկեալ էին ի վաստակ արքունի, Աշխարհագիր ասնել զամենայն երկիրն Հայոց ի թողութիւն հարկաց և ի թեթևութիւն սյրութիւն: Նուաճեցար զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն Դուք պարարէք զմարմինս ձեր նմա ի կերակուր:

Սոյն իմաստով գործ են ածուում և առ, առ ի, առ յ, առ ի յ, օրինակ՝ Պատրաստք եմք առ ամենայն մեքենայս, ... ոչ միայն ի շարարել, այլ և ի մեծանել, Վասեալք և ջեռեալք առ այլել զուրտ սուրբ եկեղեցւոյս Աշակերտք հեղձք առ ի յուսումն և զիջմ առ ի վարդապետել: Առարեցին զատաճանս ... զի բմբանեացն զնա բանիք առ ի մասնել զնա պետութեան և ի յխանութեան գաաաւորին:

3. Երբ բայր ցայց է ապիս մի բանից մի ուրիշ բանի, մի փիճակից մի ուրիշի, մի պաշտանից մի ուրիշի և ին. փոխուել, դառնալ, Աշխարհարար թարգմանում է ուղղական կամ արական հոլովներով: Օրինակ՝ Եղիշին դժուարինքն ի գիւրինս և առապարքն ի հարթ ճանապարհս Հող էիր և ի հող դարձցիր: Զուլեսցեն զսուտերս իւրեանց ի խոյս և զսուինս իւրեանց ի մանգաղս Առ տանելոյ զնա յողջակէզ:

4. Գործիական հոլովն իմաստով, որի տեղ և դուում է յանախ Աշխ. գործիական հոլովն Օրինակ՝ Ի ճանապարհ հեթանոսաց մի երթայք: Գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ, Մկրտեցէք զնոսս յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Աղաղակել ի մի բերան: Կոտորել ի սուր սուտերիս Վասել ի դէն և ի դարդս Եհար զնոսս ի հարուածս անհնարինս: Ենկել ի քուն թանձրութեան: Յոյլ և այլ լեզուս խոսել: Ելինել զսպորիսցն կանգունս հինգհարիւր յերկայնութիւն:

156. Մեր քերականները ի նախորդ հայցական հոլովը զնում են իրրև ասանձին հոլով նախորդի քական, որովհետև շատ բայեր և անականներ այդ ձևով են ասնում իրենց առարկայական խնդիրը, որ աշխարհարարում սովորաբար (երբին և գրաբարում) արա-

կան հորվով է գրուած, ինչպէս են բացի վերուստ յիշուածներէց նաև՝ ամել, հասանել, հասուցանել (ի վարս, ի պատիւ), ձգել, արկանել (զձեռն յինչ—ձեռքը մեկնել մի բանի), մերձենալ յոք, յինչ (=կողմէ, զիպչել մէկին, մի բանի), ձայն առնել (=ձայնել մէկին), արկանել (յինքն), զալ (ի միտս—ուշտի գալ), յաւելալ, փշել, ածել (ազտակ ի ծոցս ուրաք), զարձուցանել ինչ յոք, սաստիկ յոք, յարել, հաւատալ, հայել, յեղուլ, յուտալ, ձեռն մխել, ինտչել, դիմել, մատնել, սալ, մատուցանել, խոտովանել, պահել (յորն—... օրուան պահել), նախանձաւոր լինել, պարտաւոր լինել, վատակար լինել, մլտ և յօմար, պիտանի, պիտանացու, վտան, ապտտան լինել (յոք, յինչ—մէկին, մի բանի) ևն:

157. Ի հայցականի եւ եզակի տրականի հետ, որ կոչուած է ներքոյական հօղով, Այս իմաստով յոգնակիտւմ ի նախդիրը գրուած է միշտ հայցականի վրայ, իսկ եզակիտւմ տրականի վրայ: Բայց եթէ եզակի տրականն այ, ոյ վերջաւորութիւնն ունի, վերցուած են ում, ոճ վերջաւորութիւնները, եթէ կան (§§ 65, 68, 5), կամ եթէ ի հօղովման (ձե ունին (§ 91, 2), այս ձեռն է վերցուած (ինչպէս՝ գիշեր, գիշերայ,—ի գիշերի մարմին, մարմնայ,—ի մարմնի), թէ չէ հայցական հօղովի վրայ է գրուած ի նախդիրը Յատուկ անուններէ, երբեմն և հասարակ ա-

նունների և գերանունների համար ևս վերցուած է եզակի հայցականը, այսպէս՝ Ես բառն ունի միշտ յիւ ներքոյական գրուած են.

1. Այն խնդիրները, որոնք եզկուածեան մի տեղում, մի բանի մէջ լինելն են ցոյց տալիս, իբրև պատասխան ուր հարցի (§ 103, 2), Աշխարհաբար թարգմանուած է ներքոյական, տրական և ուղղական հօղովներով, կամ մէջ (միջին), վրայ, երեսին ևն, բառերով, Օրինակ՝ Քանզի էին իսկ այնպիսիքն բնակեալ ի կեանս իւրեանց իբրև ի թանձրամած խաւարի, և ոգիքն տրգելեալք ի մարմնի իբրև զկենդանի ի գերեզմանի, յորս ամենեկն չժողէ նշոյ սուրբ լուսոյն Քրիստոսի: Երևեցան նոքա սուր ընդ մէջ և վահան ի ձեռին: Հարքն մեր ի լերինս յայտնիկ երկիր պաղին: Գրէր մատամբ յերկրի: Ար կայցէ ի տանիս՝ և կարասին իւր ի տան, մի իջցէ աւնուր: Ընկալար զքարիս քո ի կեանսն քում: Եւ ոչ Սաղմոն յամենայն ի վտանս իւրում (§ 52) զգեցաւ իբրև զմի ի նոցանէ: Օրհնեալ ևս դու ի կանայս: Ար ի փոքուն անիրաւ է և ի բազմին անիրաւ է:— Հեծեալ ի ձի, յէշ և յաւանակի իշոյ: Հեծեալ էր ի ջուրով իւրում: Երկվար, յորում արքայ հեծանէր: Նստել յաթոս իւրում: Դնել ի բանտի, ի գիպահօջ, ի գրի

ներքնում, ի նոր գերեզմանիս Սերմանել յոգա-
րակի: Կայր Յիսուս յեզր ծովուն, ես ի Հայր և
Հայր յիս է: Այր մի էր յերուսաղէմ: Փառք ի
բարձունս Առաւօժայ և յերկիր խաղաղութիւն և
ի մարգիկ հաճութիւնս:

2. Ժամանակի պարագայական խնդիրները,
իբրև Մըր հարցի պատասխանս Աշխարհարար՝
արական, ուղղական և ներքոյական հարմիրութե-
այլ և ժամանակ բառով: Օրինակ՝ Յամեանն
չորրորդի հասին յաշխարհն Հայոց: Հասին ի
Գուսն ի մեծի շարժմու Զատկին: Յեօթներոր-
դում ժամու և թող զնա ջերմն: Ի հնդեասա-
ներորդի ամի աէրութեանն Տիրերեայ կայսեր,
ի գաաաւորութեան Հրէաստանի Պիղատոսի Պոն-
տոցոյ ... Ի քահանայապետութեան Անույի և
կայիափայ եղև ... Ի ձերութեան, ի մանկու-
թեան, ի խաղաղութեան: Ի ժամու. յամենայն
ժամու: Պարտ է յամենայն ժամ յողովմս կալ:
Ի նմին ժամու, ի նմին ժամանակի, յայնմ ժա-
մանակի Յաւուրն արեւորդի եկին. յաւուրս
Շաղհայ: Ի սկզբան, ի միաշաքաթուն, ի միաշա-
քաթունջն: Պահեմ երկիրս ի շաքաթուս: Ի սորո-
ւոջ մի անգամ: Ի տարւոջ և կիսում (—տարի
ու կէսում): յերեսուն ամի, ի վեց աւուրս (—
երեսուն տարում, վեց օրում): Ի գիշերի և ի

տուրնջեան. ի տուէ և ի գիշերի (—գիշեր յե-
րեկ): Յայսմ գիշերի (—այս գիշեր), Յայն բան
եկին աշակերտքն (—այն խօսքի վրոյ, ժա-
մանակ):

3. Անորոջ գերբայը ժամանակի պարագայի
իմաստով: Աշխարհարար թարգմանում է իս
վերջաւորութեամբ անկատար գերբայով (գնա-
լիս, խօսելիս). ժամանակ, յետոյ բառերով (գը-
նալու ժամանակ, գնալուց յետոյ), կամ թէ
յաճախ երկրորդական խօսքով (երբ որ այս ինչ
բանը լինում է, լինում էր, եղաւ), Իմ, քո, մեր,
ձեր, իւր ստացականները անորոջ գերբայի հետ
գրում են ում վերջաւորութեամբ արական:
Օրինակ՝ Ի բառնալ աղդին Արշակունեաց տիրե-
ցին աշխարհիս Հայոց ազգն Սասանոյ պարսկի:
Ի ծնանքն Յիսուսի ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի
յաւուրս Հերովդի արքայի, ահա մոգք յարեւ-
լից եկին յերուսաղէմ: Բազումը ի ձէնջ ի խոր-
շակէ յերթալն սատակիցին: Ահն ել սերմանա-
հան սերմանել, և ի սերմանելն իւրում՝ էր որ
անկաւ առ ճանապարհաւ: Ի ծագել արեւու տա-
պացուս Ի գնալ քում:

158. Յ նախգիրը, որ միշտ անուան հետ կայած է գրուում, գրուում է հայցականի հետ և դործ է ածուում:

1. Մինչև քառի իմաստով, որի հետ երբեմն և բանում է՝ Օրինակ՝ Ընդէր, այգայ, ցայգ վայր միայն ետուր ընթեանուր մայքմ վասն ձերոյ ճշմարիտ հաւատոցն և ի մեզ վորք ի շատէ խնայելին: Եկայք երթիցուք մինչև ցրեթղեհէմ:

2. Իբրև խնդիր մի քանի բայերի և ածականների՝ փոխանակ արականի: Օրինակ՝ Ասէ ցնա, ցիւ, ցմեղ, ցոք, ցեղայր իւր: Ինքն ցինքն ասել: Ասել ցմիտս իւր: Ո՞ իցէ ի ձէնջ մարդ, ցոր խնդրիցէ որդի իւր հաց, միթէ քար տայցէ նմա: Եհարց ցնա, ցնոսա, ցաշակերտան: Ետ զնա ցմշախ իւր, ցաղջիկն, Յմեզ աղատան:

Ա. Բ.

159. Առ հայցականի հետ նշանակում է.

1. Դէպի, մտ, երբ խնդիրը ցոյց է տալիս այն անձը կամ իրը, դէպի որը ուղղում է գործողութիւնը: Աշխարհարար թարգմանում է

նաև արական, սակաւ անգամ և ուղղական հոգով: Օրինակ՝ երթ ի տուն առ ընտանիս քա: Գաւ առ ին գաս: Զդոյն պատուէր հրամանի առ ամենեանան արկանէր: Աղօթիք առ Աստուած կարգային, Գրել իբր առ ասելիս և առ անպիտանս: Ասաց առակ մի առ նոսա: Անկաւ առ ծուկս նորա: Մատուցեալ քահանայն առ սեղանն:

2. Համեմատութեամբ, վերաբերութեամբ, նկատմամբ, համար, դէպի: Օրինակ՝ Եթէ առ երկրաւորս այսպէս, որչափ ևս առաւել առ հագեարն: Արդէս առ մի մարդ, այսպէս և առ բոլոր աշխարհս: Զամենայն սասցեալս արարից և կատարեցից առ մնացորդս աշխարհին: Եթէ առ անբան արարածս այսպէս հոգ ամնի Աստուած, որչափ ևս առաւել առ բանասոր աշխարհ՝ մարդն: Զայդպիտի նախանձ և ոչ մարդ առ մարդ ունի, թող թէ Աստուած առ մարդիկ: Այլ զինչ է այն առ այդչափ մարդիկ: Փոքր է մարմնոյ մեծութիւն առ հոգիսր փարթամութիւն: Աէգ, պճնող առ հանդերձս: Գթամ, որ զորմած առ աղբատս կին:

160. Առ հայցականի եւ եզակի արականի հետ նշանակում է՝

1. Մօտ, մծախն, կշախն. թարգմանում է երբեմն և արական հոլովով. Օրինակ՝ Աւասիկ տապար առ արմին ծառոց գնի Բորք սորա առ մեզ ենս Դաին զյաւանական կապեալ առ դուրս ձարակեացէ գայլ ընդ գառին և ինձ առ ուլու մակաղեցիս Կային առ խաչին Դուք էիք մեր պարծանք առ թշնամիսն ճշմարտութեան, արգ դուք էք մեր նախատինք առ նոյն թշնամիս Զհեռաւորս ևս առ միմեանս համարէինս Կէօքն առ նմա խկ էին ի կարաւանին:

2. Համար, պատմառով, երբեմն նպատակով: Աշխարհաբար առում է նաև բացառական հոլովով. Անորոշ գերբայք հայցական է գրում, բայց հետի ստացական իմ, քո, մեր, ձեր, իւր ածականները՝ արական, Օրինակ՝ Ս՞ ի ձէնջ առ հողալ իւրում յաւելուլ կարիցէ ի հասակ իւր կանգուն մի: Առ ահին (=ահից, ահու) ազաղակեցինս Առ նախանձու մասնեցին գնա: Այր, սուէ, առ քաղցի իւրում շրջեցի և կերիցէ զկէս անձին իւրոյ, Եւ առ յոյժ խնդութեան ոչ երբէք յագէին երկայնութեամբ ճանապարհին: Առ յոյժ ազքատութեանն ակամայ զիմեցեն յօրէնս մոգաց: Առ սէրն Բրիտտոսի խնդութեամբ ընդունէին զամենայն շարչարանս: Առ հեռ և առ նախանձ ծնկեալ՝ նենգաւ գնայր ընդ Դաւթի:

Առ հողս, առ ցաւս իւր ճշալ Զայս արասլիք առ խմոյ յիշատակի:

3. Դարձուածներ՝ Ունել, դնել, համարել, գրել զոմն առ իմաստունս, առ յիմարս, առ մարդիկ (այլ և համարիլ ի մարդիկ), առ սուտս, առ լաւս ևն. =մէկին իմաստունի, յիմարի, մարդու տեղ դնել, մէկին մի բան համարել Ծալ երկուս գառինս առ օր (=օրէնք, օրք): Առ այր (=մարգը, իւրաքանչիւր մարդ, մարդազլուխ) հարիւր դրամ տուգանեցինս Եւ ոչ առ սակաւ մի համբերս Առ անգամ մի ի նեղութենէ անտի զանձինս ապրեցուցենս: Ոչ սակաւ զանձս առ ժամայն ծախէինս Առ այն օր պահէլ հրամայեացս Առ աչս, առ երևոյթս, առ երեսս (=երեսանց, գրսից):

161. Առ բացառականի հետ՝ առ ի ձևով կամ միայն առ՝ նշանակում է.

1. Մէկի մտախց, կողմից, ընթանից, այլ և պատմառով, համար, կամ լսկ բացառականի իմաստ ունի ֕րինակ՝ Առ ի մարդկանէ այդ անկար է, այլ առ յլատուծոյ ամենայն ինչ զօրաւորս Փառաւորեան զիս առ ի քէն փառօքնս Առ ի քէն էլիս Զփառս զառ ի միոյն Առտուծոյ ոչ խնդրէք: Զառ ի Բրիտտոսէ աւանդեալ խոր-

հօրդուս Բայր քս առ ի հօրէ, եթէ առ ի մօրէ, Խօսեսցի առ ի քէն ընդ ժողովրդեանդ, Աս յինքնէ խօսել, Զի մի մերժեալ ընկեսցի առ ի նոցանէ, Այնչ զանգիտէին առ ի յոյժ բազմութենէն: Առ ի մեղաց (—մեղքեցր), առ ի չգոյէ, Առ երկիւղէ, առ հարկէ, առ պատճառէ, առ խրեանց բնութենէ (—յերկիւղէ, ի հարկէ եւն):

2. Նարատակով, նամար: Անորչ գերբայն աշխարհաբար թարգմանում է երկրորդական խօսքով որպէս զի բառով սկսուած: Օրինակ՝ Յարիցեն սուա մարդարէք և տացեն նշանս առ ի մուրեցուցանելոյ ... և զքնտրեալսն: Նոցա աչք կալեալ էին առ ի չճանաչելոյ զնա: Արկանել դորա զիւղդ ի մարմին իմ՝ առ ի թաղելոյ զիս նշանակեաց: Եթէ յիրաւանց իմոց տաղտկանայցեն անձինք ձեր առ ի չառնելոյ ձեզ (§ 137. 1.) զամենայն պատուիրանս իմ, և ցրելոյ զուխտն իմ, արարից նոյնպէս և ես ձեզ, Մանբացուցանէ զականջս առ ի չլսելոյ զգառաատան արեան, ինու զականջս զի մի տեսցէ զանիրաւութիւն:— Հանցէ ի զոհէն զառ ի յիշատակէն նորա: Անոց եզին առ ի յիշատակէ զսուրսն քարեղէնս, նոյվեաց զթղենին առ օրինակէ: Առ առակէ շրջեցուցանէին:

162. Առ գործիականի նետ նշանակում է՝

1. Տեղի իմաստով մի բանի մօտը, մօտեւը, մօտովը, — կշտին, մօտին (համեմատութեամբ): Օրինակ՝ Ժողովուրդն կայր առ ծովեղերբն, Էր որ անկաւ առ ճանապարհաւ: Սամարացի ոմն ճանապարհորդեալ ընդ նոյն առ նովաւ: Անդ էր առ լեբամբ կրամակ մի խոզոց, Անցանէին առ Գալիլեացւոյք, Հեղցէ քահանայն զարինն առ սեզանովն յանգիման Տեառն առ դրան խորանին վկայութեան: Այ առ այլովք վատթարովքն վեհ երկի, Զինչ է յարդ առ ցորենաւ Փորք է այս առ այնու:

2. Ժամանակի իմաստով՝ օրերը, ժամանակները, օրով: Օրինակ՝ Եւ որ այլ ևս հարկ աշխարհին՝ բազմագոյն քան առ հարն նորա երթայր յարքունիս: Կարգեալ իսկ էին նորա առ նախնեօքն մերովք: Առ այնու ժամանակաւ: Առ յրհեղեղաւ: Առ կենդանութեամբ առն խրոյ: Առ մեօք (—մեր օրով):

Ը Ն Գ.

163. Ընդ հայցականի նետ գործ է ածւում՝

1. Ի նախդրի փոխանակ, յաճախ երբ խընդիրն ընդարձակ տարածութիւն է ցոյց տալու:

Աշխարհաբար վրայ, երեսին, — մէջ, — ղէպի բա-
սերով, երբեմն և ուղղական, արական ու ներ-
քրոյական հոլովներով է աւուսմ Օրինակ՝ Ել
համբաւ նորա ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն
Քարոզեցի աւետարանս ընդ ամենայն աշխարհ
Բժշկէին ընդ ամենայն տեղիս Ընդ ամենայն
տեղիս է տէրութիւն նորա Քարոզէր Յիսուս ընդ
ամենայն Գալիլիացիս Աշխարհագիր առնել ընդ
ամենայն տիեզերս Աւետարս առաքեաց ընդ
ամենայն ապուշանս աշխարհին իւրոյ (բայց՝
Աւետիս խնդալիս առաքէր յապուշանս բա-
զումս) Յորդեալ ասորածանէր (քրիստոնէու-
թիւն) ընդ ամենայն կողմանս հետաւոր ճանա-
պարհին Ոչ յանկեան ուրեք աշխարհի քարոզի
(օրէնքն մեր), այլ համատարած ընդ ամենայն
երկիր, ընդ ծով և ընդ ցամաք, և ընդ կղզիս
ոչ միայն ընդ արեմուտս, այլ և ընդ արեւելս, այլ
և ընդ հիւսիս և ընդ հարաւ Հոգ հանէր ընդ-
չորս կողմանս երկրի Կնքեաց զգրուես եկեղե-
ցեաց ընդ ամենայն աշխարհն Պարսիցս — Յածիբ
ընդ ծով և ընդ ցամաք Մտեալ շրջէր ընդ Երի-
քով Շրջէր Յիսուս ընդ ամենայն քաղաքս և
ընդ գեօղս — Հայել ընդ երկինս, ընդ ագուսս,
ընդ չուշանն վայրի, ընդ նոսա, ընդ նա Գնաց
ընդ արեմուտս Գնել ընդ սնարս իւր թ. քին ընդ

երեսս նորա Յովհաննէս ունէր ... Գոտի մաշկե-
ղէն ընդ մէջ իւր Ասել ընդ միտս զարմանալ
ընդ միտս (մտքում), Արկ զմտաւեսս իւր ընդ-
ականջս նորա

2. Երբ դործողութիւնը մի բանի միջոց,
միջով, վրայից, վրայով կամ ուղղութեամբ ան-
ցնել է ցոյց տալիս Աշխարհաբար նաև գոր-
ծիական կամ բացառական հոլովներով Օրինակ՝
Ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհն իւրեանց
Մաէք ընդ նեզ դուսնս Բաղամբ են, որ մտա-
նեն ընդ նա Անցեալ ընդ այն Յիսուսի Գնաց
Յիսուս ընդ արտորայս նոցա Որ ինչ մտանէ
ընդ բերան՝ ոչ պղծէ զմարդս Եւ ընդ քո անձն
իսկ անցցէ սուրս Զգնայր Յիսուս ընդ եզր ծա-
վուն Հերձաւ վարագոյրն ընդ մէջ Եւ ընդ
քիթն և ընդ բերանն առ հասարակ գօրբշի
Ջերմախառն երանէր Անցանել ընդ գետն

3. Երբ խնդիրը ցոյց է տալիս մերձաւոր
ժամանակները Աշխարհաբար ժամանակները,
ղէպի, ղէմ: վրայ, մէջ, յետոյ բառերով, կամ
ուղղական, բացառական, ներքոյական հոլովնե-
րով Օրինակ՝ Թերես գիտիցես և ընդ այն ժա-
մանակս ծնեալ իցես Ընդ այգն, ընդ առաւօտն
(— առաւօտեան գէմ) Ընդ երեկս Ընդ աւուրսն
ընդ այնտեղիկ (— այն օրերում, այն օրերը), Ընդ

տակաւ աւուրս եկին բերին: Ընդ աւուրս տասն եկեացէ (—տասն օրից, տասն օրում, վրայ տասն օրը կը գոյ):

4. Երբ խնդիրն անորոշ գերբայ, երբեմն և բայական անուն է և նշանակում է մի բան լինելուն պէս, լինելուց յետոյ, երբեմն և ի նախդրի իմաստով (§ 157. 3) լինելիս, լինելու ժամանակ: Օրինակ՝ Եւ նոյն ժամայն ընդ վերանայ ի ջրոց՝ ետես ցելեալ զբրկինս: Եւ եղև ի միտեալ ամենայն ժողովոցոյն ... և ընդ Յիսուսի միտելի և կալ յաղթս՝ բանալ երկինց: Ընդ բուսանելն չորացաւ Ընդ ելանելն նորա ի նաւէ անախ ... Արջք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոյն հզօրագոյնս կառին: Եթէ ոչ վաղիւ ընդ աւառօտն, ընդ երևումն սրանչելոյն (արեղաւան) ընդ իս զիւրաբանչիս ծունր նմա ոչ կըրկնեմք ...

5. Իրբև խնդիր զգացմանք ցոյց տուող և մի բանի ուրիշ բայերի, վրայ, զլսին բառերի իմաստով: Երբեմն հայցականի հետ և արական հօրովով է դուռւմ այս խնդիրը: Օրինակ՝ Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ, Չարմանալին ... ընդ վարդապետութիւն նորա Խոժոռել, խոսովել ընդ բանն (այլ և խոսովել ընդ բանին): Խնդալ ընդ բարիս, Չարմանալ, նախան-

ձել ընդ որ, ընդ ինչ (այլ և նախանձել զարմանալ, գուժ ունել, ուրախանալ ընդ ումեր, ընդ իմիք): Էր ցամամար մեծաւ ընդ Տիւրացիս: Անցք անցին ընդ նա: Արարին ընդ նա դոր կամեցան: Որ ինչ արարին ընդ նմա: Չասին ինչ ընդ գմա: Առնել ոգորմութիւն ընդ տանն նորա: Հայեցեալ ընդ նա, ընդ Յիսուսի:

6. Ընդ ... ընդ կրկնուած ձևով նշանակում է երկու բանի մէջ, միջև, մէջտեղում, արանքում: Օրինակ՝ Վիճ մեծ է ընդ մեղ և ընդ ձեզ: Յարենէն Աբելի մինչև յարիւնն Չարարեալ կարուսելոյ ընդ սեղանն և ընդ տաճարն: Մի լիցի կախ ընդ իս և ընդ քեզ, և ընդ հովիւս իմ և ընդ հովիւս քո: Կախեցաւ ընդ երկինս և ընդ երկիր:

Այս գործածութիւնը նշանակում է և ընդ ամենայն, ընդ բնաւ—միանգամայն, բոլորք միասին: Օրինակ՝ Եւ լինէր հանդէս համարուն վաթսուն և վեց հազար այս ընդ հեճեալ և ընդ հեռակ:

164. Ընդ հայցականի և եզակի, երբեմն և յոճակի տրականի հետ նշանակում է հետ, հետը միասին: Օրինակ՝ Խոսվեցաւ Հերովդէս և ամենայն երուսողէմ ընդ նմա: Հաշտեաց ընդ

եղբոր քում: Ընդ որում եւ համբուրեցից: Եզի
խնդիր յաշակերտացն Յովհաննու ընդ Հրէից
վասն սրբութեան: Զայս խօսէր ընդ նոսա: Զէթ
ընդ իւրեանս ոչ բարձին: Ոչ եթէ ընդ մարդոյ
է ալիս հաւատոց մերոց ... այլ ընդ Աստուծոյ,
Ուսել և ըմպել ընդ արքեցոզս: Ոչ խառնեալ
վատութիւն ընդ արութիւն քաջութեան: Կարել
ընդ մարթ: Տուն ընդ տուն կցել:

165. Ընդ սեռականի հետ նշանակում է
փոխանակ, փոխանակ ընդ,—տեղը, փոխանակը,
երբեմն և նամար: Օրինակ՝ Զայն առեալ տա-
ցես ընդ իմ և ընդ քո: Ակն ընդ ախան և ա-
տամն ընդ ատամն: Զինչ տացէ մարդ փրկանս
ընդ անձին իւրոյ: Աս զմի ի կողից նորա և ելից
ընդ այնր մարմին: Թագաւորեաց եղբայր նորա
ընդ նորա: Ընդ ամենայն դատարկ քանի, զոր
խօսիցին մարդիկ, տացեն համարս յաւար գա-
տաստանիս: Բերէր ընդ միոյ երեսուն, ընդ միոյ
վաթսուն և ընդ միոյ հարիւր: ԶԱստուած ընդ
մարդկան փոխանակեցին:

166. Ընդ ըսցառականի հետ, առանց ի
նախդրի, նշանակում է՝ կողմից, կողմի, կամ
յոյ բացառականի իմաստ ունի: Օրինակ՝ Ասն

զի նսացին սորա մի ընդ ավմէ քումմէ և մի
յահեկէ, Ելին ընդ կողմանէ գրանցն: Բա-
նակն էր նոցա ընդ հիւսիսոյ, ընդ հարաւոյ, ընդ
արևելից կողմանէ: Անկցին ընդ կողմանէ քումմէ
հազարք: Ընդ ցուոյն կախեալ իջուցին: Որ ինչ
կայ ընդ երեսաց լուսոյն, նա է պատճառ խա-
ւարին:

167. Ընդ զործիականի հետ նշանակում է
տակը, տակին, ներքոյ: Օրինակ՝ Ոչ լուցանեն
ճրագ և գնեն ընդ գրուանաւ: Եթէ ընդ յար-
կաւ իմով մացես: Քանզի և ես այր մի եմ ընդ
իշխանութեամբ: Մտէր ընդ վիմօք և թագերս: ք:
Ընդ գրով, ընդ ծառայութեամբ, ընդ աշխարհա-
գրով արկանել: Ընդ հարկաւ գնել:

Ը Ս Տ.

168. Ըստ հայցականի եւ տրականի հետ
նշանակում է՝

1. Համեմատ, ալէս, նայելով, թոտով, շա-
փով: Օրինակ՝ Մի ըստ աչս դատիք: Ըստ նոցա
կարծիս (կարծեաց): Ըստ կամս, ըստ միտս, ըստ
օրէնս—ըստ կամաց ևլն: Կատարել դատաստան
ըստ գրեալսն: Հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ

գործու: Ըստ տունս, ըստ վրանս, ըստ երգի, ըստ
 գլուխի (—աների ելն. թուով): Ըստ աճել ման-
 կանն: Իւրութանչիւր ըստ կարի իւրում: Մի ըստ
 գործոց նոցա առնէք:

2. Դուրս, զէնը բառերի իմաստով իբրև
 խնդիր անցանել, ելանել, անկանել, լինել
 ելն. բայերի Աշխ. նահ բացառ. և ուղղ.
 հոլովներով. Օրինակ՝ Անցանել ըստ չափ, ըստ
 սահման, ըստ օրէնս, ըստ երգումն, ըստ բանս,
 ըստ ջուրս: Ելանել ըստ հրաման, ըստ չափ, ըստ
 ձեռն (ուրուք). անկանել ըստ կողմն, ըստ ակն:
 Ըստ ակն էտք ի Տեառնէ: Ըստ այն մի գիշերն
 (այն մի գիշերից զատ), ի ձէնջ ըստ կողմն
 ելնալ: Չամենայն ազգս ժողովան և անցն
 ըստ Պահ դուռն ի ներքս: Որ և ըստ հե-
 թանսական օրէնս անցանէր արխնհեզովեամբս
 Կայր չելանէ ըստ քս հրամանս Որ անցնալ իցէ
 ըստ ախտ պատուիրանին Աստուծոյ: Ամենայն
 արարածք ոչ երբեք անցանեն ըստ եղեալ սահ-
 մանն իւրեանց:

169. Ըստ բացառականի նետ, առանց ի
 նախորի, ցոյց է ապիս յաջորդութիւն, նունից-
 կամ լոկ բացառականի իմաստ ունի: Օրինակ՝
 Օր ըստ օրէ: Ասել, ելանել մի ըստ միովէ: Ամ

ըստ ամէ (—օրէցօր, տարեցտարէ): Այր ըստ
 առնէ (իրար ետևից): Եւ որ ըստ այսմանէ: Ըստ
 նմանէ. ըստ նոցանէ: Ըստ հիւսիսոյ կուսէ:

170. Իբրև զ, որպէս զ, հայցականի հետ,
 նշանակում է՝ պէտ նման, ինչպէս: Գործ է
 ածուամ հաւասարութեան, նմանութեան բաղ-
 դատութիւն ցոյց տալու համար: Օրինակ՝ Ետե
 զհոգին Աստուծոյ, զի իջանէր իբրև զազանի
 Յորժամ կայցէք յազօթս, մի շատախօս լինիք
 իբրև զհեթանոսս: Եզերուք խորագէտք իբրև
 զօձս և միամիտք իբրև զազանիս: Լեթինք ցըն-
 ծացեն որպէս զխոյս և բլուրք՝ որպէս զգա-
 սինս մաքեաց:

Իբրև թուականի հետ նշանակում է մօտ. ինչ-
 պէս՝ Էին արք իբրև հինգ չազարք: Եթուս մեկնեցաւ
 ի նոցանէ իբրև քարնիցէ մի:

171. Քան զ, հայցականի հետ, նշանակում է.

1. Բան, քան թէ: Գործ է ածուամ առա-
 ւելութեան կամ նուազութեան բաղդատական
 աստիճան ցոյց տալու համար: Ածականք յա-
 ճախ դուրս է եւս (—էլ, էլ աւելի), առաւել,
 աւելի, եւս առաւել, առաւել եւս բառերով, կամ
 գոյն բառով բաղդադրուած ձևով: Օրինակ՝ Ոգի
 առաւել է քան զկերակուր և մարմին քան ըզ-

հանդերձ, Լաւ էք քան զբազում ճնճողուս։
Մեծ է հոգի քան զմարմին։ Էջ սա արդարա-
ցեալ քան զնա։ Մեծ ևս քան զայս սէր ոչ որ
ունի, Լաւագոյն զլինուածս մարդկեղէնս քան
զհողեղէնան հաշուէին։ Զմահ քան զկեանս ընա-
րէին։ Գան զուսան ստազոյնք լինիցիք, եւս քան
զես (= աւելի ու աւելի) ածեցին։ Աւարն օր
քոն զօր (= օր օրի վրայ) ածեցեալ բազմացաւ։

2. Մի բանի շարի, պէս։ Ժողովրդական
ձևով քանց։ Օրինակ՝ եթէ ունիցիք հաւաստ
քան զհատն մանանխոյ (= ... հատի շարի)։ Խոս-
տանայ ի վեր քան զմարդ և քան զմեթղ (=
մեթղի շարի) ազգել ոչ կարէ։

Մտն. 1. Գերադրական ստորնանի իմաստն բա-
տացում է, ինչպէս աշխարհարարում, նոյն բազդա-
տական ձևով, միայն քան զ նախորդի ինդիքը զբուս է
ամենայն, ամենեկեան բասերով. ինչպէս՝ Որ մեծն է քան
զամենայն։ Աստուի քան զամենեկեան գնոսա գասեր։
Որ յետին շար է քան զամենայն շարիս, նոյն իմաստն
ստացում է, երբ բազդատութեան ինդիքը զբուս է,
ինչպէս աշխարհարարում, սեռական, բացտանական և ի
նախորդով հայցական (ներքայական)։ ինչպէս՝ Սա ամե-
նեցունց թագաւորայն մերք հարստագոյն և խոճեմա-
զոյն, և արանցն աջնոցիկ և ամենեցուն քաջ, Ողբամ
զբեղ, Հայոց աշխարհ, ողբամ գբեղ, հանուրջ հիւսի-
սականաց վեհագոյն։ Ամենեցուն քան զբեղ նախա-

գունիցն ձանաշխ վեհագոյն։ Մնաւ կինն յանկարծ
երես կատարեալս ի դիցազանց։

Մտն. 2. Քան զ նախորդով զործ են ամուս մ'
արստայ քան զ, արստա քան զ—մի բանից զարտ Թա-
նուչ քան զ, նայս քան զ—մի բանից ստաջ։ Թխուս
վեց ուսուր յատաջ քան զգաստին եկն ի Բեթանիա
(= զաստից վեց օր ստաջ)։ Ի ներս քան զ—մի բանից
նեբա, Ի վեր քան զ, ի վերայ քան զ, գեր քան զ—մի
բանից վեր, ինչպէս՝ Ի վեր քան զմարդկային բնու-
թիւն—մարդկային բնութիւնից վեր։ Մոյն իմաստն
արտայայտում է և գեր զ ձևով՝ Գեր զմարդիկ, գեր
զբնուսն։ Թխուս երթայր առաջի քան զնասա— ... նը-
բանից ստաջ։ Զի։ ինն այլ ինչ քան զայն գործն— ...
նրանից ջոկ (ուրիշ) բանս Այլազգ քան զայս։ Անգր
քան զ—մի բանից զէնը։

172. Մ/նշել ի (J), մինչև զ հայցական
հօրովի հեա—մինչև։ Օրինակ՝ Ուսէլն և ըմ-
պէին ... մինչև յօրն, յորում եմուս նոյ ի տա-
պան։ Տրտում է ոգի իմ մինչև ի մահ (= մահ-
հաւ շարի)։ Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն ուսուր
մինչև ի կատարած աշխարհիս եւ զու. Կախաւ-
նաում, մի մինչև յերկինս բարձրացիս, այլ
մինչև ի դժոխս իջցես։ Մինչև ցերբ իցեմ ընդ
ձեզ, մինչև յերբ անոպցեմ ձեզ։ Տաց քեզ
մինչև ցկէս իմագաւորութեան իմոյ։ Քանիցս
անգամ եթէ մեզիցէ ինձ եզրայր իմ, և թո-

զից նմա. մինչև ցեօթն անդամս Մինչև ցեօթանանեկին և օթն անդամս Ի վեց ժամէ աւուրն խաւար եղև ի վերայ ամենայն երկրի մինչև ցինն ժամս Մինչև ցայժմ, մինչև ցայսօր:

173. Բաց կամ բայց բացառականի հետ = բացի գառ: Թրինակ՝ Բայց յինչն այլ աւուրած քեզ մի լիցի:

174. Հանդերձ (նախադաս և յետադաս) գործխականի հետ = նետը միասին (հանդերձ): Թրինակ՝ Տեսին զմանուկն հանդերձ Մարեմաւ մարբն խրով:

175. Առանց սեռականի հետ = առանց: Թրինակ՝ Առանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացար գնացար յերկիրն Յունաց և առանց գործոյ պատերազմի սիրով մարդասիրութեամբ նուաճեցար զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն:

176. Վասն (նախադաս, երբեմն և յետադաս) սեռականի հետ = նամար: Թրինակ՝ Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի և հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյ զՏէր ազաչեսցուք:

ՆԱԽԱԳԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱԿԲԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ

177. Կան բազմաթիւ ածականներ, որոնք քերականութիւնների մէջ սովորաբար գրուած են իրրև նախադրութիւնս Այսպէս են՝ արական խնդրով՝ նման, հանգոյն, հանգէտ (= նման, պէս), համեմատ, հաւասար, զոյգ կամ զոյգ ընդ (= հետ մի տեղ, միասին), հակառակ, հակառակ ընդ. հայցական խնդրով՝ կից ի, մերձ ի, մօտ ի. հայցական և զործխական խնդրով՝ մերձ առ, մօտ առ. բացառական խնդրով՝ ուրոյն (= զոկ, հետո, զստ, բացի), մեկուսի, հետի Այս կարգի բաներից է իսկապէս և նախդիրների մէջ զրածը՝ բայց (= հետո, զոկ, զստ):

178. Աւելի կարեւր են այն անունները, որոնց հոլովական ձևերից մի քանիք, յաճախ նախդիրներով, գործ են անուս նախադրութեան իմաստով: Կամ մեծակ բանուս են իրրև մակրայ: Մտացական ածական անունները՝ իմ, եռ, մեր, ձեր, խը հարկով համաձայնուս են այս անուններին. նախդիրները՝ գ, ընդ, առ գրուած են նախադաս սեռականի վրայ:

1. Աս=ետ, ետք, ետև բառից՝ ետ ընդ ետ=բակոյն, ետից, նոյն հետայն: Թող անգէն ետ ընդ ետ լինէր նմա որդի ետ ընդ ետ իսկ ընդէր ոչ յղաց: Յետ=ետ, գէպի ետ. ետքը. յետ, յետոյ Չմտօթն ի յետ ընկեցեալ: Յետ այս ամենայնի այլ բանիք զմեզ մի հարցաներ: Յետ վեց աւուր: Յետս=չետ, ետ, գէպի ետ Ի հայրենի օրինայն յետ կալ Գնացին յետ

յեառ (=եառ եառ): Յեսոյ, յեսուս—հանկոյ, հանով, հանուս: հաներ: յեսոյց: Յեսոյ ձերմէ (=ձեր հանկոյ): Առնին զնէր օտ գրած խորանին, քանզի յեսոյ նորա կայր: Թաղեալ յեսոյ գրանն: Յեսոյ կողմն (=հաներ կողմն): Յեսուս խորանի կամ որմոյն մերոյ: Յեսուս կողմանէ: Ծակել զորմն յեսուսա: Լի էին աչօք առաջոյ և յեսոյ (=առջկոյ և հանկոյ): Յեսոյ զզգացաւ: Ես գեհե—հանէ հան, հեացնեալ:

2. Հես—հեա, հեաք բառից՝ գնես—հանկոյ, հեալ: Երթային զհեա նորա ժողովուրդք բազուկք: Աղաղակէ զհեա մեր: Այր զեղբօք զհեա երթիցէ: Մի զմիոյ հեա—հեաղհեալ, միմեանց հանկոյ: Ի... հեհե—ի վեր, սկսած: Յայնմ հեալ, յայսմ հեալ, յորմէ հեալ: Ի սկզբանէ հեալ, Ի հնոց ժամանակաց հեալ, յայդուէ իսկ հեալ, յայնմ ժամանակէ հեալ, Ի վաղուց հեալ: Երբեմն գործ է ածուս՝ և հես, Ի հես—հեալ, հանք, հանկոյ:

3. Զկնի, գ... կնի (երբեմն զկնի)—զհեա, հանկոյ, յեսոյց: Եկայք զկնի իմ: Գնացին զկնի նորա ժողովուրդք բազուկք: Զմեր կնի ոչ չբջէր: Զերկե ամս՝ ամ զամբ զկնի: Մի զմիոյ կնի կցեալ: Զմիմեանց կնի կարցեալ առցեալին: Զկնի Արգարու մինչև ցերուսնք: Զկնի ոչ բազուս՝ աւարց: Ար առաջին և զկնի (=առաջից և հանկոյ) երթային:

Մտն. կիմն նշանակուս է՝ սոքի տակը, հեալ: Այս բառով բարբուսած են՝ կրկին—երկկին (որից երկկնակի), երեքկին, չորեքկին կնի—բառացի՝ երկու հեա (անցած), երեք հեա, չորս հեա, կամ երկու սոք, երեք սոք: չորս սոք:

4. Առաջ բառից՝ յառաջ—զէպի առաջ, առաջ: Ընդ առաջ—առաջը: Ելին ընդ առաջ նորա: Առաջի կամ առաջոյ—առաջի, առջկի, առաջից, առջկոյ, առաջի(ը), առաջին: Առաջի նորա—նրա առաջ(ին): Առաջի ձերից՝ զառաջեալ, զառաջի(օք)—առջեր: Զառաջեալ իմով: Առաջք, զառաջս (առնել—առաջն ստնել, առաջք բռնել):

5. Մեք բառից՝ Ի մեզ, բնդ մեզ—մէջ, միջով, միջից, Ի միջի—մէջը, միջին: Ի միջի ձերուս: Ի միջոյ—միջից, Ի միջոյ ձերմէ:

6. Վեր բառից՝ Ի վեր—վեր, զէպի վեր, վերոյ—վերի, վերեի, վերեւ: Ի վերոյ—վերը, վերեք, վերեւով, վերից: Ի վերոյ նորա: Ի վերուս—վերից, վերկից:

7. Ներս, ներս բառից՝ Ի ներս—ներս, ներքը, ներոյ—ներքի, տակի: Ի ներոյ, ներոյ—ներքից, տակից, ներքեր, տակը: Ի ներուս—ներսից, ներքսից, տակից, ներքից:

8. Ստո—ցած բառից՝ Ի ստոր, Ի ստորե, զստորե: Ի ստորէ, Ի ստորից, Ի ստորուս—ստորե, ցածուս, ցածից:

9. Հանդեպ բառից՝ Ի հանդէպ, հանդիպի կամ հանդիպոյ, Ի հանդիպէ կամ Ի հանդիպոյ, Ի հանդիպոյց—հանդէպ, հանդէպի, հանդէպից, հանդէպը:

10. Աղազ—միջոց, եզանակ, պատճառ բառից՝ յաղագս, աղագս—համար, պատճառով:

11. Սակ—թիւ, համար, չափ բառից՝ սակս, Ի սակս—ժամն, համար: Սակս էր, յոր սակս—ինչու համար: Յայս սակս, յայն սակս:

Այսպէս և համար բառից՝ Ի համար—համար: Շի-

նկայ և տուն հովանոց, մահարձանոց, որանչկի գրո-
չուածովք բարձր քանդակու, ի համար քեւ իւրոյ Խոս-
րովիդիտոյ Վերայ բառից՝ ի վերայ—գրայ Ի վերայ
նորա Բար ի քորի վերայ: Դէ՛մ բառից բնի դեմ—դէ՛մբ,
ընդդէ՛մ, հակառակ. ի դեմս, ի դիմաց—դիմացը, կող-
մից: Արտաքս—գուրս, դէպի գուրս. արտադր—գուրք,
գրաստ, գրութից. արտաուս—գրութից: Նոյնպէ՛ս՝ ի ձեռն,
բնի ձեռն—ձեռամբ—ձեռքով. ի պատճառս—պատճա-
տով Ի... կողմն. ի... կոյս—դէպի... կողմը: Ի... կողմանի,
ի... կուսե—կողմից: Դարձաւ ի կի՛նն կողմն, ի թիկունս
կոյս, յարեւելս կոյս Ի տանէ կողմանէ, յինէն կողմանէ,
Ի քէն կուսէ (տես § 137. 5): Ընքեր, աւքեր, աւ ...
ընքեր—ձառնն, կշարնն Պես, գունակ, օրինակ, զօրեն—
պէս, տեսակ, նման Փոխանակ, փոխառեն, փոխան,
չափ, յանդիման են:

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

179. Համադրասական շաղկապներ.

Շւ—և, ու:

Շւ, նա՛նւ—և, նաև, էլ, նոյնպէ՛ս. օրինակ՝
Եկից և ես (=ես էլ) զկնի քո: Եւ դու ի նո-
ցանէ ես:

Շւ ... նւս, եւս—ևս, էլ: Զոր ունէրն և զայն
ևս (=այն էլ) կորցաւ (Արդ եւս—գեւ նո՛ր, նո՛ր,
հենց նո՛ր):

Շւ ... եւ, եթէ ... եթէ, թէ ... թէ—և՛...և՛,
թէ ... թէ, Համարս պահանջէ ի մէնջ և վասն
արտաքնոց, և վասն ներքնոց: Եթէ մեք, և եթէ
նորս այսպէս քարոզեցաք:

Եթէ, թէ—թէ (հարցական խօսքերի մէջ,
որոնք իմաստով ժխտում են իրար): օրինակ՝
Դու ես՝ որ դալոցն ես, եթէ այլում ակնկալ-
ցուք: Տացնք, եթէ ոչ տացուք:—Հարցական
խօսքերի մէջ եթէ—արդեօք, թերեւս, գուցէ,
եսկ մի՛ եթէ կամ լոկ մի—միթէ, մի գուցէ,
չլինի թէ. օրինակ՝ Եթէ դիտիցես, զի այսօր
առնաւ Տէր զտէրդ:

Եթէ ... եւ եթէ, թէ ... թէ, եւ թէպէտ, թէ-
պէտ—թէկուզ ... թէկուզ, կամ լոկ՝ թէ (միայն
երկրորդ խօսքի սկզբում, այսպէս լինի թէ այն-
պէս իմաստով). օրինակ՝ Թէպէտ ի չար վարէր, և
թէպէտ ի բարի, ոչ պարտաւանք ինչ էին նմա և
ոչ գօվաթիւնք (—թէկուզ ի չարք վարէր, թէ-
կուզ ի բարին, կամ՝ ի չարք վարէր, թէ ի բար-
րին), Թոփեմք զձեզ ի գործակալացն յունաց,
թէպէտ պատերազմաւ ընդ կոյսեր, թէպէտ
խաղաղութեամբ (=պատերազմով լինի թէ խա-
ղաղութեամբ):

Թէև, թէպէտ, թէպէտ եւ—թէև, թէպէտ,
թէպէտ և, թէկուզ:

Թէլ յիւր = թէպէտ և շատ, շատ էլ, ինչքան էլ, օրինակ՝ Ձի թէ բիւր չար իցէ (= շատ էլ չար է), սակայն աստուածապաշտ է:

Կամ՝ և կամ = կամ, և կամ, կամ թէ:

Կամ... կամ, կամ թէ... կամ թէ = կամ ... կամ:

Այլ, այլ և = այլ, այլ և:

Ոչ եթէ, ոչ թէ... այլ = ոչ թէ... այլ:

Այլ = բայց, իսկ, օրինակ՝ Լուարուք, զի ասացա՛տ՝ ակն բնդ ական և ատամն բնդ ատաման: Այլ ես տեսմ՝ ձեզ՝ մի կալ հակառակ չարին, այլ եթէ որ ամիցէ աստակ յաջ ծնօտ քո, գարձն նմա և զմիսնս թէպէտ և արտաքին մարդս մեր աստականի, այլ ներքին մարդս մեր նորագի օր բտ օրէ: Այլ եթէ = բայց եթէ:

Բայց, սակայն, — բայց սակայն, այլ տակայն = բայց, սակայն:

Համայն, և համայն, համայն և այնպէս = դարձեալ, բայց և այնպէս, այնու ամենայնիւ:

Իսկ = իսկ:

Իսկ = իսկ, հասցա, բն (հարցական խօսքի սկզբում), օրինակ՝ Հարցանէին զնա ժողովորդքն և անէին, իսկ արդ (— հասցա այժմ) զինչ գործեսցուք: Այլ արդ = բայց արդ:

Ապա եթէ, ապա թէ = իսկ եթէ:

Նա, նամանաւանդ, նա թէ. — մանաւանդ թէ: Արխարհարարի հետ նոյն են՝ Ապա, ապա ուրեմն, ուստի, — այսինքն, այս է, այսինքն է, — քան թէ, թող թէ և ին:

180. Ստորդասական շաղկապներ.

Ձի = որ (ամեն տեսակ երկրորդական խօսքերի սկզբում: Ձի = որ շարաբերական գերան. տես § 130, 1):

Ձի, որպէս, որպէս զի = որ, որպէս զի (միայն ապառնի ժամանակների հետ՝ իբրև նպատակի խօսք). օրինակ՝ Բարի է ինձ, զի խոնարհ արարեր զիս, որպէս (— որ, որպէս զի) ուսայց զարդարութիւնս քո:

Ձի, քանզի, վասն զի, փոխանակ զի, — որով, որովհետև = որ, քանի որ, որովհետև (սովորաբար ներկոյ և անցեալ ժամանակների հետ իբրև պատճառական խօսք):

Իոր զի իբրու զի, որպէս զի = որ, այնպէս որ, այնքան որ, օրինակ՝ Տէրն ինքնին օգնեաց մեզ, որպէս զի (— այնպէս որ) զանուն քաջութեան ժառանգեցար:

Մանաւանդ զի, այն զի. — մանաւանդ որ:

Քան, քան զի. — քանց, քանց որ (առաջագատ բաղկատական խօսքի սկզբում). օրինակ՝

Քան զնոսա արկանէր ի գեհնն՝ զնա որ պատրեացն զնոսա՝ ընդէր ոչ արկանէր = Քա՛յց նրանց էր գեհնն ձգում... կամ՝ նրանց զգեհնն ձըգելու տեղ:

Եթէ, թէ—եթէ, թէ, թէ որ (այսմանական խօսքերի սկզբում):

Եթէ, թէ—թէ, որ, օրինակ՝ Հաւատայք եթէ կարող եմ առնել = Հաւատում էք թէ կարող եմ առնել: Լուաւ եթէ Արքեղայոս թագաւորեաց = Լսեց թէ Արքեղայոսը թագաւորեց: Ոչ եմք անձանց տեսք, եթէ ըստ կամքս զնասցուք = Մենք մեր գլխի տէրը չենք, թէ մեր կամքով շարժուենք:

Մինչ, մինչեւ, մինչդեռ — մինչ, մինչդեռ, քանի, քանի դեռ, երբ, երբ դեռ, օրինակ՝ Յովսէփ եօթնուտասանամեայ էր, մինչ (= երբ) արածէր եղբորքն հանգերձ խաչինս: Մինչև (= մինչդեռ) մեր զայլս կամէաք հնազանդել, մեր՝ որ վարդապետք օրինացդ էին, զինի նոցա մարտնական խոտորեցան:

Մինչեւ, յորմէ հետէ = այն օրից երբ, օրինակ՝ Մինչև զնաց Մեսրոպ յարքունեական դրանէն, ոչ զոք ի ճարտարաց դասնէր անդ ի գնդաց:

Մինչ, մինչեւ = մինչև, մինչև որ, օրինակ՝ Ոչ անցցէ ազգս այս, մինչև այս ամենայն եզրից:

Մինչ, մինչեւ, մինչ զի — այնպէս որ, այնքան որ, մինչև որ, Օրինակ՝ Եարժումն մեծ եղև ի ծովուն, մինչ նախն ծածկել յալեաց անտի (= ... այնպէս որ նաւը ծածկուեցաւ ...): Ժողովեցան առ նա ժողովուրդք քաղուք, մինչև մըտանել նմա ի նաւն — Գրաբարում այս իմաստով մինչ, մինչեւ գումում են անորոշ դերբայի հետ, իսկ այլարհաբար գիմաւոր բայով է աւուում:

Մինչչեւ — քանի դեռ չ... դեռ չ, օրինակ՝ Մինչ չև հաւու խօսեալ իցէ, երիցս ուրացիս զիս = Հաւը դեռ խօսած չի լինիլ, (որ) երեք անգամ կուրանաս ինձ: Փիտէ հայրն ձեր, մինչչև ձեր խնդրեալ ինչ իցէ ի նմանէ: — Աշխարհաբար այս երկրորդական խօսքը սովորաբար անցեալ դերբայով կամ առաջ բառով է աւուում: — Աքլորը դեռ չկանչած, դու... Աքլորը կանչելուց առաջ ...

Չեւ, չեւ եւս = դեռ չ... Օրինակ՝ Չև էր ուրուք ձեռնարկեալ յեկեղեցին յոյսնի: — Գեռ ոչ որ եկեղեցուն չէր գլխել, ի հշմարտութեան վերայ չև է հասեալ:

Իրքեւ, յորժամ = երբ, երբ որ:

Յորժամ = մինչև (այն ժամանակ) որ, օրինակ՝ Փախիր յեզրիպտոս և անդ լինիլիր, ցորժամ առացից քեզ:

181. Իբրև ստորագասական շաղկապ բանում են, ինչպէս աշխարհարարում, և հարցական բառերը, երբ առանց հարցման իբրև յարարերական բառ են գործածուում: Գրանց ետեւից կարող է իբրև թարմատար շաղկապ գրուել և—էլ, էլ որ, երբեմն նաև թէ—որ, Օրինակ՝ Երբ և է՝ յայտնելոց են (=երբ էլ լինի...): Զինչ և ինդրեացես՝ տաց քեզ ինչ էլ որ ինդրես՝ կը սամ քեզ:

ՉԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՒՆ

182. Գրարարում ձայնարկութիւնները յաճախ աւանում են արական ինդիքս ինչպէս աշխարհարարում՝ երանի՛ նրան, վայ քեզ, այսպէս և գրարարում աւուում են՝ աւանդ (ազեւտիցս), բարէ (թշուառութեանս), սհ (անմատութեանս), սվ (սքանչելեացն), վանչ (ինձ):

Շատ գործածական ձայնարկութիւններից են նաև՝ աղէ, ծն, հնպա, ճչ թէ, իցիւ, իցիւ թէ (=երանի՛ թէ) և ին:

Յ Ա Ն Կ

	Երես
Յառաջարան.	3
Գրարար և աշխարհարար.	5
ԲԱՅ	9
Անորոշ գիրբայ	9
Ազանի գիրբայ	15
Անցեալ գիրբայ	16
Ենթակալական գիրբայ	19
ԵՈՒԱՆՆՈՒՄ	21
Լճորդի ձևեր	23
Ինի ձևեր	24
Գիտելիք	26
Լճորդի ժամանակներ	29
Քնի ժամանակներ	30
Ընդհանուր պատկեր խնարհման	32
Կրատարականի կազմութիւն	33
Անկանոն բայեր	37
Պակտասուր բայեր	50
Բողաղբեալ ժամանակներ	55
Ժամանակների գործածութիւնը	59
Եզանակիչ բայեր	69

ԳՈՅԱԿԱՆ (անուն և զերանուն)	76
ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՀՈՂՈՎՈՒՄ	76
Կանոնաւոր հորվումներ	84
Ի հորվում	84
Ու հորվում	86
Ոյ հորվում	87
Այ հորվում	94
Ան հորվում	99
Եր, եղ հորվում	107
Անկանոն հորվումներ	109
Փոխանցում հորվումների մէջ	116
Չհորվուող բառեր	120
ԴԵՐԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՀՈՂՈՎՈՒՄ	121
Հարցական և անորոշ անուններ	122
Անձնական զերանուններ	132
Յուշական զերանուններ	135
Փոխադարձ զերանուններ	142
Յարարերական զերանուն	143
Հորվումների զործածութիւնը	146
ԱՄԱԿԱՆ	154
Յօդեր	157
ՆԱԽԱԴՐՈՒԹՅՆ	164
Չ	166
Ի, յ	170
Ց	178
Աս	178
Ընդ	173

Ըստ	189
Իբրև զ, քան զ	191
Մինչև ի, մինչև ց	193
Բաց, հանդերձ, առանց, վասն	194
Նախադրական և մակրայական բառեր	195
ՇԱՂԿԱԳ	198
Համադասական շաղկապներ	198
Ստորադասական շաղկապներ	201
ՉԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՆ	204

